

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя

Факультет економіки та менеджменту у виробництві

Кафедра психології у виробничій сфері

Методичний посібник для лабораторних робіт з
дисципліни

«ПСИХОДІАГНОСТИКА»

для студентів денної та заочної форм навчання

Тернопіль – 2018

Періг І.М. Психодіагностика / Методичний посібник для лабораторних робіт студентів денної та заочної форм навчання спеціальності “Психологія”, “Практична психологія”. Ч. II. – Тернопіль: ТНТУ імені Івана Пулюя, 2018. – 94 с.

У навчально-методичному посібнику охарактеризовано професійну діяльність психолога, особливості його самовизначення та професіоналізацію студентів-психологів. Розкрито особистісні диспозиції психолога, визначено етичні особливості його професійної діяльності, професійну компетентність практичного психолога в різних галузях.

Призначений для викладачів, студентів ВНЗ спеціальності 053 “Психологія” та для широкого кола читачів.

Укладач:

Періг І.М. – доцент, кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології у виробничій сфері Тернопільського національного технічного університету імені Івана Пулюя.

Рецензенти:

Буняк Н.А. – професор, доктор психологічних наук, завідувач кафедри психології у виробничій сфері Тернопільського національного технічного університету імені Івана Пулюя;

Свідерська Г.М. – доцент, кандидат психологічних наук, доцент кафедри практичної психології Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка.

Розглянуто й затверджено на засіданні кафедри психології у виробничій сфері Тернопільського національного технічного університету імені Івана Пулюя, протокол № 10 від 14.03.2018 р.

Схвалено методичною комісією факультету економіки та менеджменту у виробництві Тернопільського національного технічного університету імені Івана Пулюя, протокол № від 2018 р.

МЕТА ТА ЗАВДАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Програма «Психодіагностика» розроблена відповідно до програми підготовки фахівців за освітньо-кваліфікаційним рівнем «бакалавр».

Психодіагностика є не тільки теоретичною дисципліною, що вивчає людину, але й чіткою системою прикладного знання.

Психодіагностика (грец. *psyche* – душа і *diagnostikos* – здатність розпізнавати) – галузь психологічної науки, що розробляє теорію, принципи, інструменти оцінювання і вимірювання індивідуально-психологічних особливостей особистості, змінні соціального оточення, в якому здійснюється життєдіяльність особистості.

Враховуючи те, що психологічна діагностика – одна з найважливіших ланок роботи практичного психолога, то її вивчення допоможе оволодіти системою основних понять психодіагностики, ознайомитися з теорією і практикою психодіагностичних досліджень, сформувані адекватні уявлення про роль і місце відповідних методик в системі психологічної роботи, оцінити їх можливості і обмеження.

Як галузь психологічних знань, що розробляє і використовує на практиці різні психодіагностичні засоби, психодіагностика покликана виконувати такі завдання:

- визначення природи психічних явищ і можливість їх наукового оцінювання;
- з'ясування сформованих загальнонаукових підстав для кількісного оцінювання психологічних явищ;
- узгодження засобів психодіагностики із загальнонауковими, методологічними вимогами;
- вироблення методичних вимог до різних психодіагностичних засобів;
- дослідження вірогідності результатів практичної психодіагностики, що включають вимоги до умов проведення психодіагностики, засобів оброблення отриманих результатів і способів їх інтерпретації;
- обґрунтування основних процедур конструювання і перевірки науковості методів психодіагностики і тестів.

У результаті вивчення «Психодіагностики» студент повинен знати:

- 1) класифікацію психодіагностичних методик;
- 2) психометричні основи психологічних досліджень;
- 3) етичні правила проведення діагностичної роботи;
- 4) умови і правила проведення основних психодіагностичних методів;
- 5) алгоритм проведення психодіагностичного дослідження та процедуру інтерпретації отриманих результатів;

6) процедуру проведення психодіагностичних методик, які призначені для розпізнавання та виміру індивідуально-психологічних особливостей особистості;

7) природу психіки, знати основні психічні функції і їх фізіологічні механізми, навичок уважної поведінки, базових мікронавичок та ведення консультативної бесіди, співвідношення природних і соціальних факторів у встановленні психіки, розуміти значення волі та емоцій, потреб та мотивів, а також несвідомих механізмів про поведінку людини;

Студент повинен вміти:

- 1) визначити психологічні проблеми особистості;
- 2) підібрати дослідницький інструментарій;
- 3) провести індивідуальну та групову психодіагностику;
- 4) користуватися методикою дослідження;
- 5) давати психологічну характеристику особистості, сформувати початковий досвід та професійну позицію фахівця щодо практичної діяльності психолога-діагноста;
- 6) застосувати психодіагностичні методики на практиці;
- 7) провести кількісний і якісний аналіз результатів дослідження;
- 8) усвідомлювати і визначати співвідношення спадковості і соціального середовища, ролі і значення національних і культурно-історичних фактів;
- 9) застосовувати методи математичної статистики;
- 10) ставити психологічний діагноз і вміло повідомити про нього клієнта.

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Модуль І. ПРЕДМЕТ І ЗАВДАННЯ СУЧАСНОЇ ПСИХОДІАГНОСТИКИ

Тема 1. Психодіагностика як прикладна галузь знань

Основні поняття психодіагностики. Актуальність психодіагностичного обстеження. Предмет психодіагностики. Семіотичний, технічний, деонтологічний та логічний аспекти психодіагностики. Визначення «психодіагно-стики» провідними науковцями. Поняття психологічного діагнозу. Складові психологічного діагнозу. Особливості сучасної психодіагностики та її можливості. Галузі застосування психодіагностики.

Тема 2. Історія становлення психодіагностики, її сучасний стан та перспективи розвитку

Основні історичні етапи становлення психологічної діагностики. Візуальна психодіагностика. Конституційна психодіагностика. Френологія. Графологія. Євгеніка. Виникнення психодіагностики в ХХ ст. Внесок Г. Роршаха та Ф. Гальтона у розвиток психодіагностики. Перші психодіагностичні інструменти. Сучасна психодіагностика за кордоном та на Україні. Актуальні проблеми та перспективи розвитку психодіагностики. Проблема комп'ютеризації психодіагностики.

Тема 3. Структура психодіагностики: організація і проведення психодіагностичного обстеження

Послідовність проведення обстеження. Ситуативна змінна. Змінна тестового психодіагностичного завдання. Зміна особистості досліджуваного і діагноста. Професійно-етичні норми та принципи психологічної діагностики. Етичний кодекс психолога. Компетентність, конфіденційність, захист інтересів клієнта, професійна кооперація, психологічна пропаганда. Налагодження контакту з досліджуваним. Ефекти взаємодії. Типи досліджуваних. Похибки сприймання.

Тема 4. Класифікації психодіагностичних методик

Проблема класифікації психодіагностичних процедур. Емпіричні методи дослідження. Загальна характеристика тестового методу. Види тестів, їх переваги. Загальна характеристика проєктивного методу. Загальна характеристика опитувальників. Види опитувальників. Особливості інтерпретації результатів. Ефект соціального схвалення.

Тема 5. Психометричні основи психологічної діагностики

Переваги недоліки та використання тестів. Психометричні властивості тестів. Валідність, надійність і стандартизація тестового дослідження. Види тестових завдань. Методичне забезпечення тестування. Вимоги до психометричної підготовки психолога. Застосування методів математичної статистики.

Модуль II. ПСИХОДІАГНОСТИКА В ПСИХОЛОГІЧНІЙ ПРАКТИЦІ

Тема 6. Психодіагностика інтелекту

Підходи до вивчення інтелекту. Проблема структури інтелекту. Моно- та мультифакторна теорія інтелекту. Види інтелекту. Інтелект: спадковість і середовище. Класифікація та характеристика тестів інтелекту: Тест структури інтелекту Р.Амтхауера; Тест прогресивних матриць Дж. Равена; Шкільний тест розумового розвитку (ШТУР); Числовий і вербальний тести Г.Ю. Айзенка; Тести інтелекту Д. Векслера (дорослий і дитячий варіанти); Аналітичний тест інтелекту Р. Мейлі; Інтелектуальний тест, вільний від культурного впливу Р. Кеттелла. Тести для діагностування соціального та емоційного інтелекту.

Тема 7. Психодіагностика пізнавальних здібностей як складових інтелекту

Теоретико-методологічні засади розвитку пізнавальних здібностей як психолого-педагогічна проблема. Пізнавальні здібності та їх класифікація. Поняття «пізнавальний інтерес», «пізнавальні здібності», їх структура. Застосування вікового підходу, врахування структури віку при визначенні діагностичних вимірювань. Рівні і критерії сформованості пізнавальних здібностей дошкільників та молодших школярів. Діагностика сенсорних, перцептивних, мнемічних, імажинативних, емоційних, атенційних, когнітивних здібностей у дошкільному та молодшому шкільному віці. Теоретичні питання використання пізнавальних завдань в процесі навчання учнів молодших класів. Діагностики та методики формування пізнавальних здібностей молодших школярів. Особливості пізнавальних здібностей та стану рівня їх розвитку у дітей молодшого шкільного віку. Діагностика пізнавальних здібностей у підлітковому, юнацькому та дорослому віці.

Тема 8. Психодіагностика здібностей та креативності

Загальні питання теорії здібностей. Задатки як анатоμο-фізіологічні основи здібностей (Б. М. Теплов, В. Н. Шадріков, В. Роменець). Вчення Б.М. Теплова про здібності. Структура здібностей. Класифікація здібностей (Пірсон, Спірмен, Гілфорд). Загальні і спеціальні здібності. Конвергентні і дивергентні здібності. Поняття про інтелект, розумові здібності. Здібності як основа обдарованості. Креативність як здатність до творчості. Наукові трактування «креативності». Проблема раннього виявлення і розвитку обдарованості. Характеристика проявів обдарованих дітей в різних сферах діяльності. Методичні підходи до виявлення різних видів обдарованості (тестологічний підхід, лонгітюдне спостереження). Види обдарованості. Комплектування психодіагностичних методів ранньої обдарованості. Загальні особливості обдарованих дітей. Відкриття дитини. Сензитивні періоди розвитку дитини. Психічна, розумова акселерація. Проблема соціально-психологічної адаптації здібних дітей. Конфлікт з оточенням. Методи дослідження творчих здібностей дітей (методики здібностей Хаана і Кафа, Торранса «Творче мислення» (модифікація Тунік).

Тема 9. Вивчення психологічної готовності дитини до школи

Соціальна ситуація розвитку молодшого школяра. Навчання як провідний тип діяльності молодшого школяра. Криза 6-7 років. Завдання і функції шкільної психодіагностики. Психолого-педагогічні проблеми. Дидактогенія і дидаскалогенія. Психодіагностика готовності до школи. Інтелектуальна, вольова і моральна готовність до школи. Причини шкільної тривожності. Невротичні прояви дітей.

Тема 10. Психодіагностика особистості: особистісні опитувальники, методики суб'єктивного шкалування та самооцінювання

Поняття про «особистість». Теоретичні концепції «особистості». Періоди дослідження особистості. Типи особистостей. Особистісні опитувальники: переваги, особливості проведення, недоліки, складність інтерпретації. Шістнадцятифакторний особистісний опитувальник Дж. Кеттелла. Міннесотський мультифакторний особистісний опитувальник Мак-Кінлі і Хатхея.

Тема 11. Психодіагностика індивідуальної свідомості і самосвідомості

Поняття свідомості особистості. Структура свідомості. Рівні свідомості. Методологічні проблеми вивчення самосвідомості. Стандартизовані самозвіти. Не стандартизовані самозвіти. Опитувальник самовідношення Пантелеєва і Століна, тест самооцінки Каліна, тест самоактуалізації Лазукина.

Тема 12. Діагностика психічних станів і емоційно-вольової сфери особистості

Питання психічного стану та його характеристика. Класифікація психічних станів. Основні види психічних станів. Гностичні, пізнавальні, емоційні стани особистості. Діагностика психічних станів: тривожності, фрустрації, стресу, апатії, емоційного вигорання тощо.

Модуль III. ПСИХОДІАГНОСТИКА ІНДИВІДУАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИХ ВЛАСТИВОСТЕЙ ОСОБИСТОСТІ

Тема 13. Психодіагностика темпераменту і характеру

Основні погляди на природу темпераменту. Теорії темпераменту. Взаємозв'язок темпераменту з властивостями особистості. Властивості темпераменту. Підходи до дослідження темпераменту. Зв'язок характеру з темпераментом. Типове та індивідуальне в характері. Структура характеру. Акцентуації характеру та їх поведінкові прояви. Соціоніка та соціонічні типи.

Тема 14. Психодіагностика мотивації

Мотивація як об'єкт психологічної діагностики. Види мотивів. Спрямованість особистості та її види. Мотив досягнення успіху та уникнення невдачі. Мотивація вибору професії, навчання, професійної діяльності. Методи діагностики мотиваційної сфери особистості Елерса, Макклеланда, Реана.

Тема 15. Психодіагностика інтересів і цінностей, настанов

Інтереси як компонент спрямованості особистості. Види інтересів. Цінності у психології. Види ціннісних орієнтацій. Методика «Життєві цінності» Рокича. Методи виміру локусу контролю Дж. Роттера. Інтернальність-екстернальність.

Тема 16. Психодіагностика міжособистісних взаємин

Соціально-психологічні явища в групі. Лідерство як явище групової взаємодії. Проблема сумісності у спілкуванні. Бар'єри комунікативної взаємодії. Соціометрія як метод встановлення місця особистості в групі. Систематизація методик діагностики соціально-психологічних явищ в групі. Методики діагностики міжособистісних взаємин. Методика особистісних тенденцій Лірі. Методика конфліктності К. Томаса. Визначення стилю керівництва в колективі. Методика PARI Шеффера, Белла на визначення дитячо-батьківських взаємин. Тест «Задоволеність шлюбом» Століна. Визначення комунікативної компетентності (КОС-2).

Тема 17. Професійна психодіагностика

Психодіагностика та профорієнтаційна робота психолога. Індивідуально-психологічні і професійні здібності. Здійснення заходів профвідбору. Психограма і професіограма. Методи професіографії. Критерії успішності професіографії діяльності. Опитувальник ДДО Клімова, методика «Професійні інтереси» Кабардової, Голланда.

Тема 18. Проективний підхід у психодіагностиці

Сучасні теоретичні концепції в проективній психології. Поняття проєкції та її види. Проективні методики, їх види (катартичні, рефлексивні, імперативні, експресивні). Методики «Дім-Дерево-Людина», «Моя сім'я», «Неіснуюча тварина», «Незакінчені речення», тематично-аперцептивний тест (ТАТ), тест світу, тест Р. Жилія, графологія.

Тема 19. Соціоніка як наука

Соціоніка – наука про міжтипну взаємодію. Критерії визначення соціотипів. Характеристика 16 типів особистості. Програмна та творча функції. Типи взаємовідносин та їх визначення.

СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	денна форма						заочна форма					
	всього	в тому числі					Всього	в тому числі				
		Л	п	лаб.	інд.	с.р.		л	п	лаб.	інд.	с.р.
ІІІ семестр												
МОДУЛЬ І												
ПРЕДМЕТ І ЗАВДАННЯ СУЧАСНОЇ ПСИХОДІАГНОСТИКИ												
Тема 1. Психодіагностика як прикладна галузь знань	8	2	1	-	-	5	10,5	0,5	-	-	-	10
Тема 2. Історія становлення психодіагностики, її сучасний стан та перспективи розвитку	8	2	1	-	-	5	10,5	0,5	-	-	-	10
Тема 3. Структура психодіагностики: організація і проведення психодіагностичного обстеження	9	2	2	-	-	5	11	1	-	-	-	10
Тема 4. Класифікації психодіагностичних методик	10	4	1	-	-	5	12	1	1	-	-	10
Тема 5. Психометричні основи психологічної діагностики	10	4	1	-	-	5	11	1	-	-	-	10
Разом за модулем І	45	14	6	-	-	25	55	4	1	-	-	50
МОДУЛЬ ІІ												
ПСИХОДІАГНОСТИКА В ПСИХОЛОГІЧНІЙ ПРАКТИЦІ												
Тема 6. Психодіагностика інтелекту	18	4	2	4	-	8	16	1	1	-	-	14
Тема 7. Психодіагностика пізнавальних здібностей як складових інтелекту	12	2	1	1	-	8	13,5	0,5	1	-	-	12
Тема 8. Психодіагностика здібностей та креативності	10	2	1	1	-	6	10,5	0,5	-	-	-	10
Тема 9. Вивчення психологічної готовності дитини до школи	16	2	2	-	-	12	20	1	1	-	-	18
Тема 10. Психодіагностика особистості: особистісні опитувальники, методики суб'єктивного шкалювання та само оцінювання	18	4	1	4	-	9	12	1	1	-	-	10
Тема 11. Психодіагностика індивідуальної свідомості і самосвідомості	15	2	1	2	-	10	11	1	-	-	-	10
Тема 12. Діагностика психічних станів і емоційно-вольової сфери особистості	16	2	2	4	-	8	12	1	1	-	-	10
Разом за модулем ІІ	105	18	10	16	-	61	95	6	5	-	-	84
Разом за семестр	150	32	16	16	-	86	150	10	6	-	-	134

IV семестр												
МОДУЛЬ III												
ПСИХОДІАГНОСТИКА ІНДИВІДУАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИХ ВЛАСТИВОСТЕЙ ОСОБИСТОСТІ												
Тема 13. Психодіагностика темпераменту і характеру	32	4	4	4	-	20	33	1	1	1	-	30
Тема 14. Психодіагностика мотивації	20	2	6	2	-	10	21	0,5	-	0,5	-	20
Тема 15. Психодіагностика інтересів і цінностей, настанов	16	2	2	2	-	10	16	0,5	-	0,5	-	15
Тема 16. Психодіагностика міжособистісних взаємин	34	4	6	4	-	20	33	1	1	1	-	30
Тема 17. Професійна психодіагностика	20	2	6	2	-	10	18	1	1	1	-	15
Тема 18. Проективний підхід у психодіагностиці	23	2	6	2	-	13	22	1	1	1	-	19
Тема 19. Соціоніка як наука	20	2	6	2	-	10	22	1	-	1	-	20
Разом за модулем III	165	18	36	18	-	93	165	6	4	6	-	149
Разом за семестр	165	18	36	18	-	93	165	6	4	6	-	149
Всього годин	315	50	52	34	-	179	315	16	10	6	-	283

ТЕМИ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

№ з/п	Назва теми	Кількість Годин	
		денна форма	заочна форма
1.	Предмет, завдання та історія психодіагностики	2	1
2	Організація та проведення психодіагностичного обстеження	2	1
3	Класифікація психодіагностичних методик та їх психометричні основи	2	1
4	Психодіагностика інтелекту	2	1
5	Психодіагностика пізнавальних та креативних здібностей	2	1
6	Психодіагностика психологічної готовності дитини до школи	2	1
7	Психодіагностика особистості	2	1
8	Психодіагностика психічних станів та емоційно-вольової сфери особистості	2	1
9	Психодіагностика темпераменту і характеру	4	1
10	Психодіагностика мотивації	6	-
11	Психодіагностика інтересів і цінностей, настанов	2	-
12	Психодіагностика міжособистісних взаємин	6	1
13	Професійна психодіагностика	6	1
14	Проективні методики	6	1

ТЕМИ ЛАБОРАТОРНИХ ЗАНЯТЬ

№ з/п	Назва теми	Кількість Годин	
		денна форма	Заочн а форма
1.	Тест структури інтелекту Р. Амтхауера.	2	-
2	Тест «Прогресивні матриці Дж. Равена».	2	-
3	Психодіагностика пізнавальних та творчих здібностей.	2	-
4	16-ти факторний особистісний опитувальник Дж. Кеттелла.	2	-
5	Тест «Локус Контролю» Дж. Роттера.	2	-
6	Тест «Самовідношення» Пантелєєва і Століна.	2	-
7	Психодіагностика емоційних станів.	4	-
8	Тест темпераменту Русалова.	2	0,5
9	Тест «Акцентуації характеру» Леонгарда.	2	0,5
10	Психодіагностика мотивації.	2	0,5
11	Тест «Ціннісні орієнтації» Рокича.	2	0,5
12	Психодіагностика міжособистісних відносин.	4	1
13	Тест «Професійна спрямованість» за Кабардовою.	2	1
14	Проективні методики в психології.	2	1
15	Визначення соціотипу.	2	1
	ВСЬОГО:	34	6

IV семестр

Лабораторні заняття

Лабораторне заняття №1

ОПИТУВАЛЬНИК СТРУКТУРИ ТЕМПЕРАМЕНТУ В.М. РУСАЛОВ (ОСТ)

Служить для діагностики темпераментних особливостей людини. Розроблено В.М. Русаловим, на основі власної концепції темпераменту.

Опитувальник структури темпераменту (ОСТ) використовується для діагностики властивостей «предметно-діяльнісного» і «комунікативного» аспектів темпераменту.

Складається з 105 питань. У тесті передбачена невелика контрольна шкала, призначена для виявлення тенденції досліджуваного давати соціально-бажані відповіді.

Для оцінки темпераменту і його властивостей розроблено чимало діагностичних інструментів. Існують лабораторні методи діагностики, що дають досить об'єктивну інформацію про загальну активність, швидкості виникнення психічних процесів, їх інтенсивності і стійкості, темп і ритм діяльності та поведінки людини. Але ці методи складно, а іноді й просто неможливо (у силу багатьох причин), використовувати в роботі кадрових служб. Зате у HR-менеджерів є можливість застосовувати опитувальники для визначення темпераменту, яких в їх розпорядженні сьогодні є не так вже й мало.

Темперамент розглядається автором як система формальних поведінкових змін, що відображають різні блоки функціональної системи в розумінні П.К. Анохіної. Число вимірювань та їх зміст відповідає 4-х блокової структури функціональної системи:

1. аферентний синтез відповідає ергічність;
2. блок програмування - пластичність;
3. блок виконання - темпу;
4. зворотний зв'язок - емоційної чутливості.

Кожен вимір складається з двох підвимірів:

1. об'єктивно орієнтованого;
2. суб'єктивно орієнтованого (або комунікативного).

Вони пов'язані з двома головними сферами взаємодії людини з середовищем: з предметним світом і суспільством. Відповідно, виділяються наступні 8 параметрів темпераменту (в авторській термінології):

1. Предметна ергічність характеризується рівнем потреби в освоєнні предметного світу, спрагою діяльності, прагненням до розумової і фізичної праці, прагненням залученості в трудову діяльність.

2. Соціальна ергічність - рівень потреби в соціальних контактах, спрага освоєння соціальних форм діяльності, прагнення до лідерства, товариськості, залученість в соціальну діяльність.

3. Пластичність - ступінь легкості перемикавання з одного предмета діяльності на інший, швидкість переходу з одних способів мислення на інші, в

процесі взаємодії з предметним середовищем, прагнення до різноманітності форм предметної діяльності.

4. Соціальна пластичність - ступінь легкості перемикавання в процесі спілкування з однієї людини на іншу, схильність до різноманітності комунікативних програм, різноманітності кількості готових (неусвідомлюваних, імпульсивних) форм соціального контакту.

5. Темп - швидкість виконання окремих операцій, швидкість предметно-рухових актів при виконанні предметної діяльності.

6. Соціальний темп - швидкісні характеристики рухових актів у процесі спілкування (швидкість мови при спілкуванні і т.д.)

7. Емоційність - емоційна чутливість до розбіжності (розбіжності) між задуманим, очікуваним, планованим і результатами реального предметного дії, чутливість до невдач у роботі.

8. Соціальна емоційність - емоційна чутливість в комунікативній сфері: чутливість до невдач у спілкуванні, до оцінок оточуючих людей.

Існують дві форми цього опитувальника: розрахований на дорослих від 18 до 55 років (Дорослий-ОСТ), і підлітків від 13 до 17 років (Дитячий-ОСТ). Розроблена комп'ютерна версія тесту.

Була проведена стандартизація ОСТ на досить великій вибірці досліджуваних з урахуванням їх віку. Психометрична перевірка показала, що опитувальник темпераменту В. М. Русалова володіє високою ретестовою надійністю і валідністю.

Опитувальник може бути однаково ефективно використаний як при індивідуальному, так і при груповому тестуванні.

В.М. Русаловим був розроблений інший варіант опитувальника - "Опитувальник формально-динамічних властивостей індивідуальності" (ОФДВІ). Він містить 150 тверджень, які досліджуваній повинен оцінити з точки зору своєї поведінки: як характерні, досить характерні, мало характерні і не характерні для нього.

Процедура проведення

Інструкція

Вам пропонується відповісти на 105 питань. Питання спрямовані на з'ясування вашого звичайного способу поведінки. Постарайтеся уявити типові ситуації і дайте першу "природню" відповідь, яка прийде Вам в голову. Відповідайте швидко і точно. Пам'ятайте, немає "хороших" або "поганих" відповідей. Якщо Ви обрали відповідь "так", поставте хрестик (галочку), якщо "ні" то мінус.

Дорослий варіант

1. Рухома Ви людина?
2. Чи завжди Ви готові з ходу, не роздумуючи, включитися в розмову?
3. Чи надаєте Ви перевагу самотності у великій компанії?
4. Чи відчуваєте Ви постійну жагу до діяльності?
5. Ваша мова звичайно повільна і некваплива?
6. Ранима Ви людина?
7. Чи часто Вам не спиться через те, що Ви посварилися з друзями?

8. У вільний час Вам завжди хочеться зайнятися чим-небудь?
9. У розмові з іншими людьми Ваша мова часто випереджає Вашу думку?
10. Чи дратує Вас швидка мова співрозмовника?
11. Відчували б Ви себе нещасною людиною, якби на тривалий час були позбавлені можливості спілкування з людьми?
12. Ви коли-небудь спізнювалися на побачення або на роботу?
13. Чи подобається Вам швидко бігати?
14. Чи сильно Ви переживаєте неполадки в своїй роботі?
15. Чи легко Вам виконувати роботу, що вимагає тривалої уваги і великої зосередженості?
16. Чи важко Вам говорити дуже швидко?
17. Чи часто ви відчуваєте тривогу, що виконали роботу не так, як потрібно?
18. Чи часто Ваші думки перескакують з однієї на іншу під час розмови?
19. Чи подобаються Вам ігри, що вимагають швидкості і спритності?
20. Чи легко Ви можете знайти інші варіанти вирішення відомої задачі?
21. Чи відчуваєте Ви почуття занепокоєння, що Вас неправильно зрозуміли в розмові?
22. Чи охоче Ви виконуєте складну відповідальну роботу?
23. Чи буває, що Ви говорите про речі, в яких не розбираєтеся?
24. Чи легко Ви сприймаєте швидку мову?
25. Чи легко Вам робити одночасно дуже багато справ?
26. Чи виникають у Вас конфлікти з вашими друзями через те, що Ви сказали їм щось, не подумавши заздалегідь?
27. Ви зазвичай віддасте перевагу робити нескладні справи, які не потребують від Вас великої енергії?
28. Чи легко Ви турбуєтеся, коли виявляєте незначні недоліки у своїй роботі?
29. Чи любите Ви сидячу роботу?
30. Чи легко Вам спілкуватися з різними людьми?
31. Ви зазвичай віддасте перевагу подумати, зважити і лише потім висловитися?
32. Чи всі Ваші звички хороші, бажані?
33. Швидкі у Вас рухи рук?
34. Ви зазвичай мовчите і не вступаєте в контакти, коли перебуваєте в суспільстві малознайомих людей?
35. Чи легко Вам перемикатися від одного варіанту вирішення завдання на інший?
36. Чи схильні Ви перебільшувати у своїй уяві негативне ставлення близьких людей?
37. Балакуча Ви людина?
38. Вам зазвичай легко виконувати справу, що вимагає миттєвих реакцій?
39. Ви зазвичай говорите вільно, без запинок?
40. Чи турбують Вас страхи, що Ви не впораєтеся з роботою?
41. Чи легко Ви ображаєтеся, коли близькі Вам люди вказують на Ваші недоліки?
42. Чи відчуваєте Ви тягу до напруженої відповідальної діяльності?
43. Чи вважаєте Ви свої рухи повільними і неквапливими?

44. Чи бувають у Вас думки, які Ви хотіли б приховати від інших?
45. Чи можете Ви без довгих роздумів задати делікатне питання іншій людині?
46. Доставляють Вам задоволення швидкі рухи?
47. Чи легко Ви "генеруєте" нові ідеї, пов'язані з роботою?
48. Смокче у Вас "під ложечкою" перед відповідальною розмовою?
49. Чи можна сказати, що Ви швидко виконуєте доручену Вам справу?
50. Чи любите Ви братися за великі справи самостійно?
51. Багата Чи є у Вас міміка в розмові?
52. Якщо Ви обіцяли щось зробити, чи завжди Ви виконуєте свою обіцянку незалежно від того, зручно вам це чи ні?
53. Чи відчуваєте Ви почуття образи від того, що оточуючі Вас люди обходяться з Вами гірше, ніж варто було б?
54. Ви зазвичай віддаєте перевагу виконувати одночасно тільки одну операцію?
55. Чи любите Ви ігри у швидкому темпі?
56. Чи багато у Вашій промові тривалих пауз?
57. Чи легко Вам внести пожвавлення в компанію?
58. Ви зазвичай відчуваєте в собі надлишок сил і Вам хочеться зайнятися якоюсь справою?
59. Зазвичай Вам важко переключити увагу з однієї справи на іншу?
60. Чи буває, що у Вас надовго псується настрій від того, що зірвалася запланована справа?
61. Чи часто Вам не спиться через те, що не ладяться справи, пов'язані безпосередньо з роботою?
62. Чи любите Ви бути у великій компанії?
63. Хвилюєтеся Ви з'ясовуючи стосунки з друзями?
64. Чи відчуваєте Ви потребу в роботі, що вимагає повної віддачі сил?
65. Виходите ви іноді з себе, злитесь?
66. Чи схильні Ви вирішувати багато завдань одночасно?
67. Тримайтеся Ви вільно у великій компанії?
68. Чи часто Ви висловлюєте своє перше враження, не подумавши?
69. Чи турбує Вас почуття невпевненості в процесі виконання роботи?
70. Чи повільні Ваші рухи, коли Ви щось майструєте?
71. Чи легко Ви перемикаєтеся з однієї роботи на іншу?
72. Чи швидко Ви читаєте вголос?
73. Ви іноді брешете?
74. Мовчазні Ви, перебуваючи в колі друзів?
75. Чи потребуєте Ви в людях, які б Вас підбадьорили і втішили?
76. Чи охоче Ви виконуєте безліч різних доручень одночасно?
77. Чи охоче Ви виконуєте роботу у швидкому темпі?
78. У вільний час Вас зазвичай тягне поспілкуватися з людьми?
79. Чи часто у Вас буває безсоння при невдачах на роботі?
80. Чи тремтять у Вас інколи руки під час сварки?
81. Чи довго Ви подумки готуєтеся перед тим, як висловити свою думку?
82. Чи є серед Ваших знайомих люди, які Вам явно не подобаються?
83. Зазвичай ви віддаєте перевагу легкій роботі?
84. Чи легко Вас образити у розмові через дрібниці?

85. Зазвичай Ви першим в компанії наважуєтеся почати розмову?
86. Чи відчуваєте Ви тягу до людей?
87. Чи схильні Ви спочатку подумати, а потім говорити?
88. Чи часто Ви хвилюєтеся з приводу своєї роботи?
89. Чи завжди Ви платили б за провезення багажу на транспорті, якби не побоювалися перевірки?
90. Тримайтеся Ви зазвичай відокремлено на вечірках або в компаніях?
91. Чи схильні ви перебільшувати у своїй уяві невдачі, пов'язані з роботою?
92. Чи подобається Вам швидко говорити?
93. Чи легко Вам утриматися від висловлення зненацька виниклої ідеї?
94. Чи надасте Ви перевагу працювати повільно?
95. Чи переживаєте Ви через найменші неполадки на роботі?
96. Ви віддаєте перевагу повільній, спокійній розмові?
97. Чи часто Ви хвилюєтеся через помилки в роботі, які були Вами допущені?
98. Чи здатні Ви успішно виконувати тривалу, трудомістку роботу?
99. Чи можете Ви, не довго думаючи, звернутися з проханням до іншої людини?
100. Чи часто Вас турбує почуття невпевненості в собі при спілкуванні з людьми?
101. Чи легко Ви беретеся за виконання нових завдань?
102. Втомлюєтеся Ви, коли Вам доводиться говорити довго?
103. Ви віддаєте перевагу працювати з прохолодою, без особливої напруги?
104. Чи подобається Вам різноманітна робота, що вимагає перемикання уваги?
105. Чи любите Ви подовгу бути наодинці з собою?

Обробка результатів

Перед обробкою необхідно переконатися, що відповіді дані на всі питання. Для підрахунку балів по тій або іншій шкалі використовуються ключі. Спочатку необхідно перекодувати деякі відповіді, зазначені в ключі для даної шкали. Кожний збіг відповіді досліджуваного з ключом оцінюється в один бал. Підрахунок балів проводиться шляхом підсумовування всіх балів по даній шкалі.

При обстеженні великих масивів досліджуваних доцільно поєднувати бланковий метод з комп'ютерною обробкою даних. Отримана сума балів для кожної шкали записується у відповідну графу на бланку. Крім того, в бланку обов'язково фіксується ППІ, стать, вік досліджуваного, освіта, рід занять або навчання, а також дата проведення обстеження.

Результати піддослідних, отримали високий бал (7 і більше) за шкалою "К" (контрольні питання на соціальну бажаність), не підлягають розгляду.

Ключ

Кожне питання відноситься до однієї з 9 шкал. 8 шкал містять по 12 питань, а 9-а шкала (соціальної бажаності відповідей) - 9 питань.

1. Шкала - ергічність

«Так» - питання 4, 8, 15, 22, 42, 50, 58, 64, 96.

«Ні» - питання 27, 83, 103.

2. Шкала - соціальна ергічність

«Так» - 11, 30, 57, 62, 67, 78, 86.

«Ні» - 3, 34, 74, 90, 105.

3. Шкала - пластичність

«Так» - 20, 25, 35, 38, 47, 66, 71, 76, 101, 104.

«Ні» - 54, 59.

4. Шкала - соціальна пластичність

«Так» - 2, 9, 18, 26, 45, 68, 85, 99.

«Ні» - 31, 81, 87, 93.

5. Шкала - темп

«Так» - 1, 13, 19, 33, 46, 49, 55, 77.

«Ні» - 29, 43, 70, 94.

6. Шкала - соціальний темп

«Так» - 24, 37, 39, 51, 72, 92.

«Ні» - 5, 10, 16, 56, 96, 102.

7. Шкала - емоційність

«Так» - 14, 17, 28, 40, 60, 61, 69, 79, 88, 91, 95, 97.

8. Шкала - соціальна емоційність

«Так» - 6, 7, 21, 36, 41, 48, 53, 63, 75, 80, 84, 100.

9. Шкала - «К»

«Так» - 32, 52, 89.

«Ні» - 12, 23, 44, 65, 73, 82.

Інтерпретація результатів

Вважається, що та чи інша властивість темпераменту сильно розвинена у досліджуваного, якщо він одержав по ньому 9 і більше балів; слабо розвинена - якщо по ньому отримано 4 і менше балів. При сумарній кількості балів від 5 до 8 дана властивість темпераменту вважається середньорозвинена.

Висновок про домінуючий тип темперамент людини робиться на основі порівняння показників, отриманих з різних властивостей темпераменту, з даними нижче типовими поєднаннями цих властивостей, відповідними різним типам темпераменту.

Сангвінік - середньорозвинений показник за всіма властивостями темпераменту.

Холерик - високі показники по енергійності, темпу і емоційності при середніх або високих показниках по пластичності.

Флегматик - низькі показники за всіма властивостями темпераменту.

Меланхолік - низькі показники по енергійності, пластичності, темпу при середніх або високих показниках по емоційності.

До чистого типу сангвініка, холерика, флегматика чи меланхоліка людина ставиться тільки при повному збігу ступеня розвиненості його показників з тими,

які пов'язані з описаними типами. У всіх інших випадках вважається, що у людини є так званий змішаний тип темпераменту.

Окремо для кожного досліджуваного встановлюються два типи його темпераменту: один, який проявляється в роботі, і інший, який проявляється в спілкуванні з людьми.

- Високе значення (ВЗ) від 9 до 12 балів
- Середнє значення (СЗ) від 4 до 8 балів
- Низьке значення (НЗ) від 0 до 3 балів

Шкали опитувальника ОСТ містить наступні шкали:

1. Предметна ергічність - включає в себе питання про рівень потреби в освоєнні предметного світу, прагненні до розумової і фізичної праці.

Високі значення - (9-12 балів) за цією шкалою означають високу потребу в освоєнні предметного світу, спрагу діяльності, прагнення до напруженої розумової і фізичної праці, легкість розумового пробудження.

Низькі значення - (3-4 бали) означають пасивність, низький рівень тонуру і активації, небажання розумової напруги низьку залученість в процесі діяльності.

2. Соціальна ергічність - містить питання про рівень потреби в соціальних контактах, про прагнення до лідерства.

Високі значення - комунікативна ергічність, потреба в соціальному контакті, спрага освоєння соціальних форм діяльності, прагнення до лідерства, товариськість, прагнення до заняття високого рангу, освоєння світу через комунікацію.

Низькі значення - незначна потреба в соціальних контактах, відхід від соціально-активних форм поведінки, замкнутість, соціальна пасивність.

3. Пластичність - містить питання про ступінь легкості або труднощі перемикавання з одного предмета на інший, швидкість переходу з одних способів мислення на інші.

Високі значення - легкість перемикавання з одного виду діяльності на інший, швидкий перехід з одних форм мислення на інші в процесі взаємодії з предметним середовищем, прагнення до різноманітності форм предметної діяльності.

Низькі значення - схильність до монотонної роботи, боязнь і уникнення різноманітних форм поведінки, в'язкість, консервативні форми діяльності.

4. Соціальна пластичність - містить питання, спрямовані на з'ясування ступеня легкості або труднощі перемикавання в процесі спілкування від однієї людини до іншої, схильності до різноманітності комунікативних програм.

Високі значення - широкий набір комунікативних програм, автоматичне включення в соціальні зв'язки, легкість вступу в соціальні контакти, легкість перемикавання в процесі спілкування, наявність великої кількості комунікативних заготовок, комунікативна імпульсивність.

Низькі значення - труднощі в підборі форм соціальної взаємодії, низький рівень готовності до вступу в соціальні контакти, прагнення до підтримання монотонних контактів.

5. Темп або Швидкість - включає питання про швидкість моторно-рухових актів при виконанні предметної діяльності.

Високі значення - високий темп поведінки, висока швидкість виконання операцій при здійсненні предметної діяльності, моторно-рухова швидкість, висока психічна швидкість при виконанні конкретних завдань.

Низькі значення - сповільненість дій, низька швидкість моторно-рухових операцій.

6. Соціальний темп - включає питання, спрямовані на виявлення швидкісних характеристик мовнорухливих актів у процесі спілкування.

Високі значення - мовнорухлива швидкість, швидкість говоріння, високі швидкості і можливості мовленнєвого апарату.

Низькі значення - слабо розвинена мовнорухлива система, мовна повільність, повільна вербалізація.

7. Емоційність - включає в себе питання, що оцінюють емоційність, чутливість, чутливість до невдачі в роботі.

Високі значення - висока чутливість до розбіжності між задуманим і очікуваним, планованим і результатами реальної дії, відчуття невпевненості, тривоги, неповноцінності, високе занепокоєння з приводу роботи, чутливість до невдач, до розбіжності між задуманим, очікуваним, планованим і результатами реальної дії.

Низькі значення - незначне емоційне реагування при невдачах, нечутливість до неуспіху справи, спокій, впевненість у собі.

8. Соціальна емоційність - включає питання, що стосуються емоційної чутливості в комунікативній сфері.

Високі значення - висока емоційність у комунікативній сфері, висока чутливість до невдач у спілкуванні.

Низькі значення - низька емоційність у комунікативній сфері, нечутливість до оцінок товаришів, відсутність чутливості до невдач у спілкуванні, впевненість у собі і ситуаціях спілкування.

9. «К» - контрольна шкала (шкала соціальної бажаності відповідей) включає питання на відвертість і щирість висловлювань.

Високі значення - неадекватна оцінка своєї поведінки, бажання виглядати краще, ніж є насправді.

Низькі значення - адекватне сприйняття своєї поведінки.

ТЕСТ "ФОРМУЛА ТЕМПЕРАМЕНТУ" (А. БЕЛОВ)

Інструкція:

Відзначте знаком «+» ті якості в «паспорті» темпераменту, які для вас звичайні, повсякденні.

Отже, якщо ви:

- 1) непосидючі, метушливі;
- 2) невитримані, запальні;
- 3) нетерплячі;
- 4) різкі і прямолінійні у відносинах з людьми;
- 5) рішучі і ініціативні;
- 6) уперті;
- 7) винахідливі в суперечці;

- 8) працюєте ривками;
- 9) схильні до ризику;
- 10) незлопам'ятні;
- 11) володієте швидкою, жагучою, із плутаною інтонацією промовою;
- 12) неврівноважені і схильні до гарячкувати;
- 13) агресивний забіяка;
- 14) нетерпимі до недоліків;
- 15) маєте виразну міміку;
- 16) здатні швидко діяти і вирішувати;
- 17) невпинно прагнете до нового;
- 18) володієте різкими рвучими рухами;
- 19) наполегливі в досягненні поставленої мети;
- 20) схильні до різких змін настрою - **то ви чистий холерик.**

Якщо ви:

- 1) веселі і життєрадісні;
- 2) енергійні і ділові;
- 3) часто не доводите почату справу до кінця;
- 4) схильні переоцінювати себе;
- 5) здатні швидко схоплювати нове;
- 6) нестійкі в інтересах і схильностях;
- 7) легко переживаєте невдачі і неприємності;
- 8) легко пристосовуєтеся до різних обставин;
- 9) із захопленням беретеся за будь-яку нову справу;
- 10) швидко остигаєте, якщо справа перестає вас цікавити;
- 11) швидко включаєтеся в нову роботу і швидко переключаєтеся з однієї роботи на іншу;
- 12) тяготесть одноманітністю буденної кропіткої роботи;
- 13) товариські і чуйні, не почуваєте скутості з новими для вас людьми;
- 14) витривалі та працездатні;
- 15) володієте гучною, швидкою, чіткою промовою, яка супроводжується жестами, виразною мімікою;
- 16) зберігаєте самовладання в несподіваній складній обстановці;
- 17) володієте завжди бадьорим настроєм;
- 18) швидко засинаєте і пробуджуєтеся;
- 19) часто не зібрані, виявляєте поспішність у рішеннях;
- 20) схильні іноді сковзати по поверхні, відволікатися - **то ви, звичайно ж, сангвінік.**

Якщо ви:

- 1) спокійні і холоднокровні;
- 2) послідовні і докладні в справах;
- 3) обережні і розсудливі;
- 4) вмієте чекати;
- 5) мовчазні і не любите марно базікати;

- 6) володієте спокійною, рівномірної промовою, з зупинками, без різко виражених емоцій, жестикуляції і міміки;
- 7) стримані і терплячі;
- 8) доводите почату справу до кінця;
- 9) не розтрачуєте даремно сил;
- 10) дотримуєтеся виробленого розпорядку дня, життя, системи в роботі;
- 11) легко стримуєте пориви;
- 12) малосприйнятливі до схвалення і осудження;
- 13) незлобивий, проявляєте поблажливе ставлення до шпильок на свою адресу;
- 14) постійні у своїх відносинах і інтересах;
- 15) повільно включаєтесь в роботу і повільно переключаєтесь з однієї справи на іншу;
- 16) рівні у відносинах з усіма;
- 17) любите акуратність і порядок у всьому;
- 18) з тяжкістю пристосовуєтеся до нової обстановки;
- 19) володієте витримкою;
- 20) не дуже повільні - **то ви, без сумніву, флегматик.**

Якщо ви:

- 1) сором'язливі і соромливі;
- 2) губитеся в новій обстановці;
- 3) утрудняєтеся встановити контакт з незнайомими людьми;
- 4) не вірите в свої сили;
- 5) легко переносите самотність;
- 6) відчуваєте пригніченість і розгубленість при невдачах;
- 7) схильні йти у себе;
- 8) швидко втомлюєтеся;
- 9) володієте тихою мовою;
- 10) мимоволі пристосовуєтеся до характеру співрозмовника;
- 11) вразливі до слізливості;
- 12) надзвичайно сприйнятливі до схвалення і осудження;
- 13) пред'являєте високі вимоги до себе і оточуючих;
- 14) схильні до підозрілості, недовірливості;
- 15) болісно чутливі і легко ранимі;
- 16) надмірно образливі;
- 17) потайливі і нетовариські, не ділитесь ні з ким своїми думками;
- 18) малоактивні і боязкі;
- 19) поступливі, покірні;
- 20) прагнете викликати співчуття і допомогу в навколишніх - **то ви меланхолік.**

Обробка результатів

Якщо кількість позитивних відповідей в «паспорті» темпераменту того чи іншого типу становить 16 - 20, то це значить, що у вас яскраво виражені риси даного типу темпераменту. Якщо ж відповідей налічується 11 - 15, значить якості даного темпераменту притаманні вам у значній мірі. Якщо позитивних відповідей

6 - 10, то якості даного типу притаманні вам зовсім незначною мірою. А тепер визначте формулу темпераменту:

$$\Phi_T = \left(\frac{X \cdot A_X}{A} 100\% \right) + \left(\frac{C \cdot A_C}{A} 100\% \right) + \left(\frac{\Phi \cdot A_\Phi}{A} 100\% \right) + \left(\frac{M \cdot A_M}{A} 100\% \right)$$

де:

ФТ – формула темпераменту,

X - холеричний темперамент,

C - сангвінічний темперамент,

Ф - флегматичний темперамент,

M - меланхолійний темперамент,

A - загальне число плюсів за всіма типами,

Ax - число плюсів у «паспорті холерика»,

Aф - число плюсів у «паспорті флегматика»,

Ac - число плюсів у «паспорті сангвініка»,

Am - число плюсів у «паспорті меланхоліка».

В кінцевому вигляді формула темпераменту набуває такий, наприклад, вигляд:

$$\Phi T = 35\% X + 30\% C + 14\% \Phi + 21\% M$$

Це означає, що даний темперамент на 35% холеричний, на 30% сангвінічний, на 14% флегматичний, на 21% меланхолійний. Якщо відносний результат числа позитивних відповідей по якомусь типу становить 40% і вище, виходить, даний тип темпераменту є у вас домінуючим, якщо 30 - 39% - то якості даного типу виражені досить яскраво, якщо 20 - 29%, то якості даного типу виражені середньо, якщо 10 - 19%, то якості даного темпераменту виражені в малому ступені.

Пам'ятайте, що не існує ні хороших, ні поганих темпераментів.

Характеристика типів темпераменту

Холерик: тип темпераменту людини, який характеризується підвищеною збудженістю, невірноваженістю, різкістю рухів і емоційною реактивністю. Холерик — людина з непередбачливими емоційними проявами, легко йде на конфлікт. Йому не бажано давати доручення, де потрібна витримка. Не витрачає

часу на глибоке обдумування рішень і ґрунтовний підхід до справи. Холерик швидше від інших орієнтується в обставинах, що змінюються, винахідливий в суперечках, дискусіях. До нових обставин адаптується швидко.

Його дратує одноманітна робота. Людину з таким темпераментом добре використовувати в маркетинговій діяльності, фізично та психологічно холерик швидко втомлюється, не любить контролювати свою роботу, внаслідок чого, результати роботи і навіть сам процес потрібно контролювати.

Сангвінік: тип темпераменту людини, який характеризується врівноваженістю, енергійністю, спокоєм, працездатністю і впевненістю в собі. Сангвінік - людина діяльна, весела, миттєво адаптується до обставин, що змінюються. Сангвінік ініціативний, працездатний, енергійний, але не любить одноманітної, рутинної роботи. Він швидко засвоює нові вимоги і швидко входить в контакт з незнайомими людьми і, таким чином, добре орієнтується в тимчасовому творчому колективі. Легко здобуває та змінює досвід. Його недоліком можна вважати певну непослідовність в діяльності. Настрій, інтереси та захоплення змінні.

Флегматик: тип темпераменту людини, який характеризується зниженою реактивністю, повільним темпом рухів, низькою експресією, флегматик - людина серйозна, спокійна, поважна. В стабільній ситуації працює продуктивно і відчуває себе впевнено. До обставин, що змінюються та до незнайомих людей звикає повільно, характеризується виключно наполегливістю, тому таку людину добре використовувати в тих професійних групах, де виникають конфлікти, так як флегматик терпеливий та витривалий. Його рухи і мова сповільнені, він не достатньо винахідливий, проте дуже обов'язковий. Увагу концентрує і переключає повільно. Йому важко змінити старі звички. З незнайомими людьми в контакт вступає неохоче, на нові враження реакція сповільнена. У флегматика майже відсутній емоційний елемент, але якщо його вивести з рівноваги, то він може діяти напористо і агресивно.

Меланхолік: тип темпераменту, який характеризується надмірною чутливістю, сором'язливістю. Меланхолік намагається бути поза колективом, ухиляється від контактів з оточуючими, замкнутий, некоммунікабельний, втрачає настрій неадекватно до обставин, може навіть розплакатись, ображається на дрібниці. Малоенергійний, швидко втомлюється, наділений низькою працездатністю. Його важко «розговорити», тому що він боїться помилитись, сказати щось невлад. Він невпевнений в собі і вимагає постійної уваги та похвали з боку вищепоставленої особи чи лідера, часто потребує допомоги в соціально-психологічній адаптації, орієнтації в соціально-політичному середовищі, в результаті чого його соціальна активність може зрости. Меланхоліку підходить стандартна, постійна робота здебільшого індивідуального характеру, в ранкові години.

Лабораторна робота № 2

МЕТОДИКА ДОСЛІДЖЕННЯ АКЦЕНТУАЦІЇ ХАРАКТЕРУ (Х. Шмішек)

Інструкція.

Запропоновані запитання стосуються різних сфер Вашого життя. На кожне запитання потрібно відповідати «так» або «ні». Кожна відповідь має віддзеркалювати Вашу думку про себе. Це не дослідження розуму чи здібностей, тому тут немає ні поганих, ні гарних відповідей. Не затримуйтеся довго на одному питанні. Фіксуйте першу відповідь, яка спала Вам на думку.

Тестові завдання

1. Ти зазвичай спокійний, веселий?
2. Чи легко ти ображаєшся, засмучуєшся?
3. Чи легко ти можеш розплакатися?
4. Чи багато разів ти перевіряєш наявність можливих помилок у твоїй роботі?
5. Чи був ти в дитинстві таким самим відважним, як і твої ровесники?
6. Чи легко ти переходиш від радості до смутку і навпаки?
7. Чи любиш ти головувати у грі?
8. Чи бувають дні, коли ти безпричинно на все злишся?
9. Чи серйозна ти людина?
10. Чи завжди ти прагнеш ретельно виконувати завдання викладачів?
11. Чи підприємливий ти?
12. Чи скоро ти забуваєш, якщо когось образив?
13. Чи вважаєш ти себе м'якосердечним, чи вмієш співчувати?
14. Кинувши листа до поштової скриньки, перевіряєш ти рукою, чи не затримався він у прорізі?
15. Чи прагнеш ти бути найкращим у навчанні, в гуртку, у спортивній секції?
16. Коли ти був маленьким, чи боявся грози, собак?
17. Чи вважають тебе хлопці та дівчата занадто старанним і акуратним?
18. Чи залежить твій настрій від домашніх і навчальних справ?
19. Чи можна сказати, що більшість твоїх знайомих тебе люблять?
20. Чи буває у тебе неспокійно на душі?
21. Тобі зазвичай трошки сумно?
22. Чи доводилося тобі, переживаючи горе, ридати?
23. Тобі важко затримуватися на одному місці?
24. Чи борешся ти за свої права, коли з тобою чинять несправедливо?
25. Чи доводилося тобі коли-небудь стріляти з рогатки в котів?
26. Чи дратує тебе, коли фіранка або скатертина висить (лежить) нерівно?
27. Коли ти був маленьким, чи боявся залишитися один вдома?
28. Чи буває так, що тобі весело або сумно без причин?
29. Ти – один із найкращих студентів у групі?
30. Чи часто ти веселишся?
31. Чи легко ти можеш розізлитися?
32. Чи відчуваєш ти себе деколи дуже щасливим?
33. Чи вмієш ти розвеселяти друзів?

34. Чи можеш ти просто сказати комусь усе, що про нього думаєш?
35. Чи боїшся ти вигляду крові?
36. Чи охоче ти виконуєш громадські доручення?
37. Чи заступаєшся за тих, із ким вчинили несправедливо?
38. Тобі моторошно увійти в порожню темну кімнату?
39. Тобі більше до душі повільна і точна робота, ніж швидка і не така точна?
40. Чи легко ти знайомишся з людьми?
41. Чи охоче ти виступаєш на урочистих зібраннях, вечірках?
42. Ти коли-небудь утікав із дому?
43. Ти коли-небудь засмучувався через суперечку з однокурсниками, викладачами настільки, що йти потім до університету не хотілося?
44. Чи здається тобі життя складним?
45. Чи можеш ти навіть у разі невдачі кепкувати з себе?
46. Чи прагнеш ти помиритися, якщо суперечка сталася не з твоєї вини?
47. Чи любиш тварин?
48. Ідучи з дому, чи доводилося тобі повертатися, щоб перевірити, чи не сталося чогось?
49. Чи здається тобі часом, що з тобою або твоїми рідними має статися щось лихе?
50. Чи залежить твій настрій від погоди?
51. Чи важко тобі відповідати на заняттях, навіть коли ти знаєш відповідь?
52. Чи можеш ти, якщо тебе образять, почати битися?
53. Чи подобається тобі бути в компанії?
54. Якщо тобі не таланить, чи можеш ти впасти у розпач?
55. Чи можеш ти організувати гру, роботу?
56. Чи вперто ти прагнеш до мети, навіть якщо на шляху трапляються перешкоди?
57. Чи плакав ти коли-небудь під час перегляду кінофільму, читання сумної книги?
58. Чи буває тобі важко заснути через якісь проблеми?
59. Чи підказуєш ти, чи даєш списати?
60. Чи побоявся би ти пройти ввечері сам через кладовище?
61. Чи слідкуєш ти за тим, щоб кожна річ лежала на своєму місці?
62. Чи буває так, що ти лягаєш спати з одним настроєм, а прокидаєшся з іншим?
63. Чи легко ти звикаєш до нових ситуацій?
64. Чи турбує тебе головний біль?
65. Чи часто ти смієшся?
66. Якщо ти не поважаєш людину, то чи можеш поводитися з нею так, щоб вона цього не помітила?
67. Чи можеш ти зробити багато різних справ за один день?
68. Чи часто до тебе ставляться несправедливо?
69. Чи любиш ти природу?
70. Виходячи з дому або лягаючи спати, перевіряєш, чи зачинені двері, чи вимкнене світло?
71. На твою думку, ти боягуз?
72. Чи змінюється твій настрій за святковим столом?
73. Чи береш ти участь у драматичному гуртку, чи любиш читати вірші зі сцени?
74. Чи буває в тебе без особливої причини похмурий настрій, коли ні з ким нема бажання розмовляти?

75. Чи трапляється, що ти думаєш про майбутнє зі смутком?
76. Чи бувають у тебе несподівані переходи від радості до печалі?
77. Чи вмієш ти розважати гостей?
78. Чи довго ти злишся, ображаєшся?
79. Чи сильно ти переживаєш, якщо горе сталося у твоїх друзів?
80. Чи часто ти, коли був школярем, через помилку, виправлення переписував аркуші в зошиті?
81. Чи вважаєш ти себе недовірливим?
82. Чи часто тобі сняться сни жахів?
83. Чи виникало в тебе бажання вистрибнути у вікно або кинутися під машину?
84. Чи стає тобі веселіше, якщо всі довкола веселяться?
85. Якщо в тебе неприємності, то чи можеш ти тимчасово забути про них, не думати про них постійно?
86. Чи здійснюєш ти під впливом алкоголю раптові, імпульсивні вчинки?
87. Зазвичай ти небагатослівний, мовчазний?
88. Чи міг би ти, беручи участь у театральному видовищі, настільки увійти в роль, що забув би, хто ти є насправді?

Аналіз результатів

Із використанням ключів (див. табл.) підраховується сума «сирих» балів за кожною шкалою (знак «—» перед ключем означає негативну відповідь). Збіг «+», а в деяких випадках «—» відповідей на певній шкалі з ключем оцінюється 1 балом. Добуток «сирого» балу (суми «збігів» відповідей з ключем) на коефіцієнт дає показник типу акцентуації.

Максимальний показник кожного типу акцентуації дорівнює 24 балам. Ознакою акцентуації, тобто високої вираженості даної властивості, вважається показник, що перевищує 12 балів. Якщо жодна властивість не виходить за межі 12 балів, то можна підрахувати середній показник за всіма 10 шкалами та звернути увагу на ті якості, значення яких перевищує цей середній показник. Поєднання акцентуєваних рис вимагає також спеціального аналізу на основі теорії К. Леонгарда.

Таблиця

Ключ

№ ш к а л и	Тип акцентуації	Номер запитань кожної шкали	К о е ф і ц і є н т	«Сирі» бали (число збіжних із ключем відповідей)	Показник акцентуації (добуток «сирих» балів на коефіцієнт)
1.	Гіпертимний	(+) «Так»: 1, 11, 23, 33, 45, 55, 67, 77.	3		

		(-) «Ні»: немає			
2.	Тривожний	(+) «Так»: 16, 27, 38, 49, 60, 71, 82. (-) «Ні»: 5	3		
3.	Дистимічний	(+) «Так»: 21, 43, 44, 75, 87. (-) «Ні»: 30, 53, 65.	3		
4.	Педантичний	(+) «Так»: 4, 14, 17, 26, 39, 48, 58, 61, 70, 80, 83. (-) «Ні»: 36.	2		
5.	Збудливий, невірніважений	(+) «Так»: 8, 20, 31, 42, 52, 64, 74, 86. (-) «Ні»: немає.	3		
6.	Емотивний	(+) «Так»: 3, 13, 35, 47, 57, 69, 79. (-) «Ні»: 25.	3		
7.	Застряглий, ригідний	(+) «Так»: 2, 10, 24, 34, 37, 56, 68, 78, 81. (-) «Ні»: 12, 46, 59.	2		
8.	Демонстративний	(+) «Так»: 7, 15, 19, 29, 41, 63, 66, 73, 85, 88. (-) «Ні»: 9, 51.	2		
9.	Циклотимічний	(+) «Так»: 6, 18, 28, 40, 50, 62, 72, 84. (-) «Ні»: немає.	3		
10.	Екзальтований	(+) «Так»: 22, 32, 54, 76. (-) «Ні»: немає.	6		

1. Гіпертимний.

Людина характеризується надмірною контактністю, балакучістю, виразністю жестів і міміки. Вона енергійна, ініціативна, оптимістична. Водночас її легко вразити, роздратувати, вона кепсько переносить умови жорсткої дисципліни, вимушеної самотності, інколи не доводить до кінця розпочату справу і не може зосередитися на чомусь одному.

Вона полюбляє керувати над товариством і вирізняється підвищеним тонусом, веселими, винахідливими й дотепними витівками. У трудовій діяльності її визначальні риси – винахідливість і багатство ідей.

2. Застряглий.

Ці люди характеризуються підвищеною здатністю до роздратування, стійкістю негативних афектів, підсвідомо завищеним честолюбством, хворобливою образливістю. За несприятливих умов можуть стати нетерплячими, незговірливими, за сприятливих – невтомними й цілеспрямованими працівниками.

3. Емотивний.

Люди легко піддаються впливу інших, постійно шукають нових вражень, легко спілкуються з незнайомими людьми, не витримують самотності, не схильні до лідерства, вкрай байдужі до свого майбутнього – живуть лише сьогоднішнім.

Людей цього темпераменту вважають м'якосердними. Вони жалісливіші від інших, більше розчулюються, відчувають особливу радість від спілкування з природою, з творами мистецтва. Інколи їх характеризують як людей задушевних. Почуття в них відображає міміка. Особливо характерна для них плаксивість: вони плачуть, розповідаючи про кінофільм із трагічним кінцем, про сумну повість.

4. Педантичний.

Цим людям притаманні акуратність, сумлінність, надійність у справах і занудство. Вагаються у винесенні рішень, нездатні до рішучих висновків.

За несприятливих умов педантичні особистості можуть захворіти на невроз нав'язливих станів, за сприятливих – стають зразковими працівниками з великим почуттям відповідальності за доручену справу.

5. Тривожний.

Цим людям притаманна тенденція переживати почуття власної неповноцінності, полохливість, сором'язливість. Вони часто очікують будь-яких неприємностей, навіть у звичних обставинах, рівень їх самооцінки дещо занижений.

Такі люди вирізняються невпевненістю, у якій відчувається елемент покірності, приниження. Що яскравіше у тривожних (боягузливих) особистостей виявлена полохливість, то ймовірніша підвищена збудливість автономної нервової системи, яка підсилює соматичну реакцію страху через систему іннервації серця.

6. Демонстративний.

Люди, схильні до театральності, авантюризму, до витіснення зі свідомості неприємних фактів свого життя; прагнуть бути в центрі подій, привертати до себе увагу. Надмірна контактність, здатність відчувати партнера, «вживання в роль», підвищена емоційність, егоїстичність, розвинута фантазія – ось основні риси таких людей.

Вони можуть вирізнитися видатними творчими досягненнями. У негативній картині акцентуації лікарі вбачають психопатію, а в позитивній – власне акцентуацію.

7. Циклотимічний.

Цим людям властиві періодичні зміни настрою залежно від зовнішньої ситуації: під час душевного піднесення вони поведуться за гіпертимним типом, під час спаду – за дистимічним.

Радісні події не лише викликають у таких людей радісні емоції, а й супроводжуються загальною картиною гіпертемії: жадобою діяльності, підвищеною балакучістю, «фонтаном» ідей. Сумні події викликають пригніченість, а також сповільненість реакцій і мислення.

8. Збудливий.

Притаманна імпульсивність поведінки, підвищена конфліктність, нетерпимість до інших людей. Інколи такі люди можуть проявляти жорстокість і піддаватися потягам. У міміці й словах вони демонструють роздратованість,

відкрито заявляючи про свої вимоги. Із дріб'язкових приводів сваряться з керівництвом і співпрацівниками, через що часто змінюють місце роботи.

Виконуючи тяжку фізичну працю, збудливі люди отримують задоволення і мають вищі від інших показники.

9. Дистимічний.

Цим людям властивий низький рівень контактності, схильність до песимізму, небагатослівність. Вони ведуть відлюдний спосіб життя, рідко конфліктують з іншими, серйозні, сумлінні, віддані в дружбі, однак занадто пасивні та мляві. Їх легко розпізнають за сором'язливим і безрадісним виглядом. Міміка у них маловиразна.

10. Екзальтований.

Таких людей спонукає до діяльності й заряджає енергією зовнішній світ. Вони уникають самотніх роздумів, потребують підтримки й визнання людей, мають багато друзів, комунікабельні, легко піддаються навіюванню. Охоче розважаються, схильні до непродуманих вчинків.

Такі люди тішаються радісними подіями і поринають у розпач від печальних. Захоплення й пориви можуть ніяк не пов'язуватися з особистими стосунками. Любов до музики, мистецтва, природи, захоплення спортом, переживання з релігійних мотивів, пошуку світогляду – все це проймає екзальтовану людину до глибини душі. Цим темпераментом часто наділені артистичні натури – художники, поети.

Лабораторна робота №3

«МОТИВАЦІЯ УСПІХУ І БОЯЗНЬ НЕВДАЧІ»

Модифікація опитувальника А.А. Реана

Інструкція: Шановний досліджуваний! Прочитай наведені нижче думки і виріши, які з них стосуються тебе і, якщо ти з ними згоден, — поряд напиши «так». Якщо думка тебе не стосується, то напиши поряд «ні». Будь відвертий.

1. Включаючись у роботу, я, як правило, оптимістично сподіваюся на успіх.
2. В діяльності я звичайно активний.
3. Я схильний до вияву ініціативності.
4. При виконанні відповідальних завдань я прагну по можливості знайти причини, щоб відмовитися від них.
5. Я часто вибираю крайнощі: або надто легкі завдання, або нереалістично високі за складністю.
6. При зустрічі з перешкодами я, як правило, не відступаю, а шукаю способи їх подолання.
7. При чергуванні успіхів і невдач я схильний до переоцінки своїх успіхів.
8. Продуктивність діяльності в основному залежить від моєї власної цілеспрямованості, а не від зовнішнього контролю.
9. При виконанні достатньо важких завдань, в умовах обмеження часу, моя результативність діяльності погіршується.
10. Я схильний виявляти наполегливість у досягненні мети.
11. Я схильний планувати своє майбутнє на досить віддалену перспективу.
12. Якщо я ризикую, то швидше з розумом, а не відчайдушне.
13. Я не дуже настирний у досягненні мети, особливо якщо відсутній зовнішній контроль.
14. Я вважаю за краще ставити перед собою середні за складністю або трохи завищені, але досяжні цілі, ніж нереалістично високі.
15. Уразі невдачі при виконанні якого-небудь завдання його привабливість для мене, як правило, знижується.
16. При чергуванні успіхів і невдач я схильний до переоцінки своїх невдач.
17. Я вважаю за краще планувати своє майбутнє лише на найближчий час.
18. При роботі в умовах обмеження часу результативність моєї діяльності поліпшується, навіть якщо завдання досить важке.
19. У разі невдачі при виконанні чого-небудь від поставленої цілі я, як правило, не відмовляюся.

20. Якщо я завдання вибрав собі сам, то у разі невдачі його привабливість для мене ще більше зростає.

Дякуємо за відповіді на питання анкети!

Ключ до опитувальника А.А. Реана:

Відповідь «Так» — питання № 1, 2, 3, 6, 8, 10, 11, 12, 14, 16, 18, 19, 20.

Відповідь «Ні» — питання № 4, 5, 7, 9, 13, 15, 17.

За кожний збіг відповіді з ключем випробовуваному ставиться один бал. Підраховується загальна кількість набраних балів.

Якщо досліджуваний отримав:

від 1 до 7 балів, то діагностується мотивація на невдачу (боязнь невдачі);

від 8 до 13 балів, то слід вважати, що мотиваційний полюс яскраво не виражений. Але при цьому слід розрізняти всередині цієї групи учнів тих, хто має певну тенденцію до розвитку мотивації на успіх: такими є ті особи, які набрали 12—13 балів. Якщо учень набрав 8—9 балів, то у нього більшою мірою схильність (тенденція) до уникнення невдачі; від 14 до 20 балів, то діагностується мотивація на успіх (прагнення до досягнень).

МЕТОДИКА «ВИВЧЕННЯ МОТИВІВ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ» (ЗАПРОПОНОВАНА А. А. РЕАН І В. А. ЯКУНІНИМ)

Інструкція. Оцініть за 7-бальною шкалою наведені в списку (за варіантом 1) мотиви навчальної діяльності за їх значимістю для вас. При цьому вважається, що 1 бал відповідає мінімальній значущості мотиву, а 7 балів - максимальною.

Оцінюйте всі наведені в списку мотиви, не пропускаючи жодного.

Обробка результатів

Для групи підраховується середнє арифметичне значення і середнє квадратичне відхилення для кожного мотиву. Це дає можливість дізнатися про достовірність виявлених відмінностей у частоті уподобання групою того чи іншого мотиву.

Список мотивів

Стати висококваліфікованим фахівцем.

Отримати диплом.

Успішно продовжити навчання на подальших курсах.

Успішно вчитися, скласти іспити на «добре» і «відмінно».

Постійно отримувати стипендію.

Придбати глибокі та міцні знання.

Бути постійно готовим до чергових занять.

Чи не запускати вивчення предметів навчального циклу.

Чи не відставати від однокурсників.

Забезпечити успішність майбутньої професійної діяльності.

Виконувати педагогічні вимоги.

Досягти поваги викладачів.

Бути прикладом для однокурсників.

Домогтися схвалення батьків та оточуючих.

Уникнути засудження і покарання за погане навчання.

Отримати інтелектуальне задоволення.

Обробка результатів

Для кожного студента проводиться якісний аналіз провідних мотивів навчальної діяльності.

По всій вибірці (групі) визначається частота вибору того чи іншого мотиву.

Лабораторна робота № 4

МЕТОДИКА «ЦІННІСНІ ОРІЄНТАЦІЇ» М.РОКИЧА

Інструкція: Перед вами набір із 18 карток, на яких написані цінності. Ваше завдання – розкласти їх в порядку значимості для вас як принципів, якими ви керуєтесь у своєму житті. Кожна цінність написана на окремій картці. Уважно вивчіть картки і, вибравши ту, яка для вас є найбільш значимою, помістіть її на перше місце. Потім виберіть другу за значимістю цінність і помістіть її після першої. Після цього зробіть те ж саме з рештою карток. Найменш важлива залишиться останньою і займе 18 місце.

Працуйте не поспішаючи, вдумливо. Якщо в процесі роботи ви зміните свою думку, то можете виправити свої відповіді, помінявши картки місцями.

Остаточний результат повинен відображати вашу істинну позицію.

№	Список А (термінальні цінності)	Присвоєний номер
1.	Активне діяльне життя (повнота й емоційна насиченість життя)	
2.	Життєва мудрість (зрілість суджень і здоровий глузд, які досягаються життєвим досвідом)	
3.	Здоров'я (фізичне і психічне)	
4.	Цікава робота	
5.	Краса природи та мистецтва (переживання прекрасного у природі та мистецтві)	
6.	Кохання (духовна та фізична близькість з коханою людиною)	
7.	Матеріально забезпечене життя (відсутність матеріальних труднощів)	
8.	Наявність хороших і вірних друзів	
9.	Суспільне визнання (повага оточуючих, колективу, товаришів по навчанню)	
10.	Пізнання (можливість розширення своєї освіти, світогляду, загальної культури, інтелектуальний розвиток)	
11.	Продуктивне життя (максимально повне використання своїх можливостей, сил і здібностей)	
12.	Розвиток (робота над собою, постійне фізичне та духовне вдосконалення)	
13.	Розваги (приємне, необтяжливе проведення часу, відсутність обов'язків)	
14.	Свобода (самостійність, незалежність у судженнях та вчинках)	
15.	Щасливе сімейне життя	
16.	Щастя інших (благополуччя, розвиток і удосконалення інших людей, всього народу, людства в цілому)	
17.	Творчість (можливість творчої діяльності)	
18.	Впевненість у собі (внутрішня гармонія, свобода від внутрішніх протиріч, сумнівів)	

№	Список Б (інструментальні цінності)	Присвоєний номер
1.	Акуратність (охайність), вміння тримати в порядку речі, порядок у справах	
2.	Альтруїзм (безкорислива турбота про благо інших)	
3.	Вихованість (гарні манери)	
4.	Високі запити (високі вимоги до життя та високі домагання)	
5.	Життєрадісність (почуття гумору)	
6.	Обов'язковість, ретельність у виконанні (дисциплінованість)	
7.	Незалежність (здатність діяти самостійно, рішуче)	
8.	Нетерпимість до недоліків у собі та інших	
9.	Освіченість (широта знань, висока загальна культура)	
10.	Раціоналізм (уміння логічно мислити, приймати обдумані, раціональні рішення)	
11.	Самоконтроль (стриманість, самодисципліна)	
12.	Сміливість у відстоюванні своєї думки, своїх поглядів	
13.	Тверда воля (уміння настояти на своєму, не відступати перед труднощами)	
14.	Толерантність (терпимість до поглядів та думок інших, уміння прощати іншим їхні помилки та хибні погляди)	
15.	Широта поглядів (уміння зрозуміти точку зору іншого, поважати чужі смаки, звичаї, звички)	
16.	Чесність (правдивість, щирість)	
17.	Ефективність у справах (працелюбність, продуктивність у роботі)	
18.	Чуйність	

Лабораторна робота № 5

МЕТОДИКА ДІАГНОСТИКИ МІЖОСОБИСТІСНИХ СТОСУНКІВ ЛІРІ

Опис методики

Дана методика розроблена Т. Лірі (1954р.) і призначена для дослідження уявлень суб'єкта про себе і ідеальним "Я", а також для вивчення взаємовідносин в малих групах. За допомогою цієї методики виявляється переважаючий тип відносин до людей в самооцінці та взаємооцінці. При цьому виділяються два фактори: "домінування-підпорядкування" і "дружелюбність-агресивність (ворожість)". Саме ці чинники визначають загальне враження про людину в процесах міжособистісного сприйняття.

Залежно від відповідних показників виділяються ряд орієнтацій - типів ставлення до оточуючих. Робляться висновки про вираженість типу, про ступінь адаптованості поведінки - ступеня відповідності (невідповідності) між цілями і досягаються в процесі діяльності результатами. Дуже велика неадаптивність поведінки (при поданні результатів виділяється червоним кольором) може свідчити про невротичні відхилення, дисгармонію в сфері прийняття рішень або бути результатом яких-небудь екстремальних ситуацій.

Методика може використовуватися як для самооцінки, так і для оцінки спостережуваного поведінки людей ("з боку"). В останньому випадку випробуваний відповідає на питання як би за іншу людину, ґрунтуючись на своєму поданні про нього. Підсумовуючи результати такого тестування різних членів групи (наприклад, трудового колективу) можна скласти узагальнений "представницький" портрет будь-якого її члена, наприклад, лідера. І робити висновки про ставлення до неї інших членів групи.

Теоретичні основи

Методика створена Т. Лірі, Г. Лефоржем, Р. Сазек в 1954 р. і призначена для дослідження уявлень суб'єкта про себе і про своє ідеальне "Я", а також для вивчення взаємин у малих групах. За допомогою даної методики виявляється переважаючий тип відносин до людей в самооцінці та взаємооцінці.

При дослідженні міжособистісних відносин найчастіше виділяються два чинники: домінування-підпорядкування і дружелюбність-агресивність. Саме ці чинники визначають загальне враження про людину в процесах міжособистісного сприйняття. Вони названі М. Арґайлом в числі головних компонентів при аналізі стилю міжособистісної поведінки і за змістом можуть бути співвіднесені з двома з трьох головних осей семантичного диференціала Ч. Осгуда: оцінка і сила. У багаторічному дослідженні, проведеному американськими психологами під

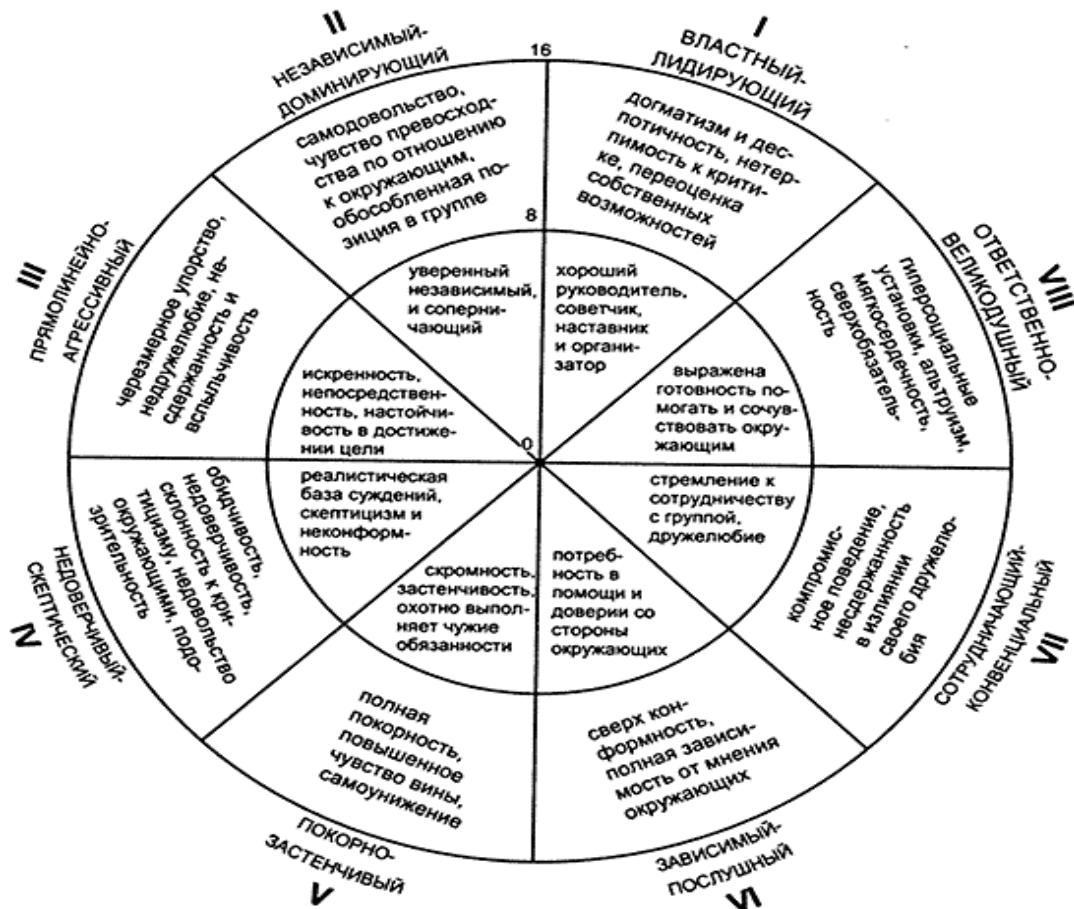
керівництвом Б. Бейлза, поведінка члена групи оцінюється за двома змінним, аналіз яких здійснюється в тривимірному просторі, утвореному трьома осями: домінування-підпорядкування, дружелюбність-агресивність, емоційність-аналітичність.

Для представлення основних соціальних орієнтації Т. Лірі розробив умовну схему у вигляді кола, розділеного на сектори. У цьому колі по горизонтальній і вертикальній осях позначені чотири орієнтації: домінування-підпорядкування, дружелюбність-ворожість. У свою чергу, ці сектори розділені на вісім - відповідно більш приватним відносинам. Для ще більш тонкого опису коло ділять на 16 секторів, але частіше використовуються октанти, певним чином орієнтовані щодо двох головних осей.

Схема Т. Лірі заснована на припущенні, що чим ближче виявляються результати випробовуваного до центру кола, тим більше взаємозв'язок цих двох змінних. Сума балів кожної орієнтації переводиться в індекс, де домінують вертикальна (домінування-підпорядкування) і горизонтальна (дружелюбність-ворожість) осі. Відстань отриманих показників від центру кола вказує на адаптивність чи екстремальність інтерперсональної поведінки.

Опитувальник містить 128 оціночних суджень, з яких у кожному з 8 типів відносин утворюються 16 пунктів, упорядкованих по висхідній інтенсивності. Методика побудована так, що судження, спрямовані на з'ясування будь-якого типу відносин, розташовані не підряд, а особливим чином: вони групуються по 4 і повторюються через рівну кількість визначень. При обробці підраховується кількість відносин кожного типу.

Т. Лірі пропонував використовувати методику для оцінки спостережуваного поведінки людей, тобто поведінки в оцінці оточуючих ("зі сторони"), для самооцінки, оцінки близьких людей, для опису ідеального "Я". Відповідно до цих рівнів діагностики змінюється інструкція для відповідей. Різні напрямки діагностики дозволяють визначити тип особистості, а також зіставляти дані щодо окремих аспектів. Наприклад, "соціальне" Я ", реальне "Я", "мої партнери" і т.д.

Процедура проведения

ІНСТРУКЦІЯ

"Вам будуть запропоновані судження, що стосуються характеру людини, його взаємин з оточуючими людьми. Уважно прочитайте кожне судження і оцініть, чи відповідає воно Вашому уявленню про себе.

Поставте на бланку відповідей знак "+" проти номерів тих визначень, які відповідають Вашому уявленню про себе, і знак "-" проти номерів тих тверджень, які не відповідають Вашому уявленню про себе. Намагайтеся бути щирим. Якщо немає повної впевненості, знак "+" не ставте.

Після оцінювання свого реального "Я" знову прочитайте всі судження і відзначте ті з них, які відповідають Вашому уявленню про те, яким Вам, на Вашу думку, слід було б бути в ідеалі".

Якщо необхідно оцінити особистість когось іншого, то дається додаткова інструкція: "Таким же чином, як і в перших двох варіантах, дайте оцінку особистості Вашого начальника (товариша по службі, підлеглого: 1."Мій начальник, такий, яким він є насправді"; 2."Мій ідеал начальника").

Методика може бути представлена респонденту або списком (за алфавітом або у випадковому порядку), або на окремих картках. Йому пропонується вказати ті твердження, які відповідають його уявленню про себе, відносяться до іншої людини або його ідеалу.

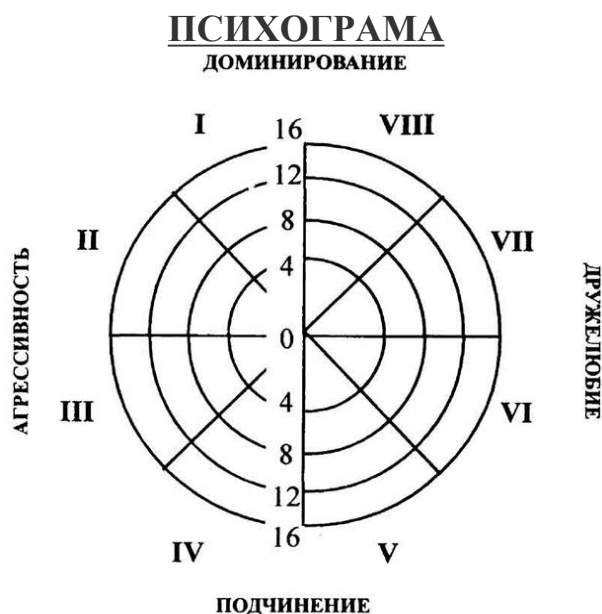
Обработка результатов

На першому етапі обробки даних проводиться підрахунок балів по кожній октанті, за допомогою ключа до опитувальника.

КЛЮЧ

1. АВТОРИТАРНИЙ: 1 - 4, 33 - 36, 65 - 68, 97 - 100.
2. ЕГОЇСТИЧНИЙ: 5 - 8, 37 - 40, 69 - 72, 101 - 104.
3. АГРЕСИВНИЙ: 9 - 12, 41 - 44, 73 - 76, 105 - 108.
4. ПІДОЗРЛИЙ: 13 - 16, 45 - 48, 77 - 80, 109 - 112.
5. ПІДПОРЯДКОВУЄТЬСЯ: 17 - 20, 49 - 52, 81 - 84, 113 - 116.
6. ЗАЛЕЖНИЙ: 21 - 24, 53 - 56, 85 - 88, 117 - 120.
7. ДОБРОЗИЧЛИВИЙ: 25 - 28, 57 - 60, 89 - 92, 121 - 124.
8. АЛЬТРУЇСТИЧНИЙ: 29 - 32, 61 - 64, 93 - 96, 125 - 128.

На другому етапі отримані бали переносяться на діаграму, при цьому відстань від центру кола відповідає числу балів по даній октанті (мінімальне значення - 0, максимальне - 16). кінці таких векторів з'єднуються і утворюють профіль, що відображає уявлення про особистість даної людини. окреслений простір заштриховують. для кожного уявлення про себе будується окрема діаграма, на якій вона характеризується за вираженістю ознак кожної октанти.

На третьому етапі за допомогою формул визначаються показники за двома основними параметрами «Домінування» і «Дружелюбність»:

Домінування = $(I - V) 0,7 \text{ г } (VIII - II - IV - VI)$

Дружелюбність = $(VII - III) 0,7 \text{ г } (VIII - II - IV - VI)$

Таким чином, система балів по 16 міжособистісним змінним перетворюється на два цифрових індекси, які характеризують уявлення суб'єкта по зазначених параметрам.

У результаті проводиться аналіз особистісного профілю - визначаються типи ставлення до оточуючих.

Інтерпретація результатів

Підрахунок балів ведеться окремо для кожної оцінюваної особистості. Показником порушення відносин з певною особою є різниця між уявленнями людини про неї та бажаного образу в якості партнера по спілкуванню.

Максимальна оцінка рівня - 16 балів, але вона розділена на чотири ступені вираженості відносин:

0-4 бали – низька:	адаптивна поведінка
5-8 балів – помірна:	
9-12 балів – висока:	екстремальна поведінка
13-16 балів - екстремальна:	до патологічна поведінка

Позитивне значення результату, отриманого за формулою "домінування", свідчить про виражене прагнення людини до лідерства в спілкуванні, до домінування. Негативне значення вказує на тенденцію до підпорядкування, відмови від відповідальності і позиції лідерства.

Позитивний результат за формулою "дружелюбність" є показником прагнення особистості до встановлення дружніх відносин і співробітництва з оточуючими. Негативний результат вказує на прояв агресивно-конкурентної позиції, що перешкоджає співпраці та успішної спільної діяльності. Кількісні результати є показниками ступеня вираженості цих характеристик.

Найбільш заштриховані на профілі октанти відповідають переважаючому стилю міжособистісних відносин даного індивіда. Характеристики, що не виходять за межі 8 балів, властиві гармонійним особистостям. Показники, що перевищують 8 балів, свідчать про акцентуації властивостей, що виявляються даними октанта. Бали, що досягають рівня 14-16, свідчать про труднощі соціальної адаптації. Низькі показники за всіма октантами (0-3 бали) можуть бути результатом скритності і невідвертості випробуваного. Якщо в психограмі немає октантів, заштрихованих вище 4-х балів, то дані сумнівні в плані їх достовірності: ситуація діагностики не розташувала до відвертості.

Перші чотири типи міжособистісних відносин (октанти 1-4) характеризуються тенденцією до лідерства і домінування, незалежністю думки, готовністю відстоювати власну точку зору в конфлікті. Інші чотири октанта (5-8) - відображають переважання конформних установок, невпевненість у собі, піддатливість думці оточуючих, схильність до компромісів.

У цілому інтерпретація даних повинна орієнтуватися на перевагу одних показників над іншими і в меншій мірі - на абсолютні величини. У нормі зазвичай не спостерігаються значні розбіжності між «Я» актуальним і ідеальним. Помірна розбіжність може розглядатися як необхідна умова самовдосконалення.

Незадоволеність собою частіше спостерігається у осіб із заниженою самооцінкою (5,6,7 октанти), а також в осіб, що знаходяться в ситуації тривалого конфлікту (4 октант). Переважання одночасно 1 та 5 Октанта властиво особам з проблемою хворобливого самолюбства, авторитарності, 4 і 8 - конфлікт між прагненням до визнання групою і ворожістю, тобто проблема пригніченою ворожості, 3 та 7-боротьба мотивів самоствердження і афіліації, 2 і 6 - проблема

незалежності-підпорядкованості, що виникає в складній службовій чи іншій ситуації, що змушує коритися всупереч внутрішньому протесту.

Особи, у яких виявляються домінантні, агресивні і незалежні риси поведінки, значно рідше виявляють невдоволення своїм характером і міжособистісними відносинами, проте і у них може виявлятися тенденція до вдосконалення свого стилю міжособистісної взаємодії з оточенням. При цьому зростання показників того чи іншого Октанта визначить напрямок, по якому самостійно рухається особистість з метою самовдосконалення, ступінь усвідомлення наявних проблем, наявність внутрішньо особистісних ресурсів.

ТИПИ МІЖОСОБИСТІСНИХ ВІДНОСИН

I. Авторитарний

13 - 16 – диктаторський, власний, деспотичний характер, тип сильної особистості, яка лідирує в усіх видах групової діяльності. Всіх наставляє, повчає, в усьому намагається спиратися на свою думку, не вміє приймати поради інших. Оточуючі відзначають цю властність, але признають її.

9 - 12 – домінантний, енергійний, компетентний, авторитетний лідер, успішний в справах, любить давати поради, потребує поваги до себе.

0-8 – впевнена в собі людина, але не обов'язково лідер, завзятий і наполегливий.

II. Егоїстичний

13 - 16 - прагне бути над усіма, але одночасно в стороні від усіх, самозакоханий, розважливий, незалежний, себелюбний. Труднощі перекладає на оточуючих, сам належить до них кілька відчужено, хвалькуватий, самовдоволений, зарозумілий.

0 - 12 - егоїстичні риси, орієнтація на себе, схильність до суперництва.

III. Агресивний

13 - 16 - жорсткий і ворожий по відношенню до оточуючих, різкий, жорсткий, агресивність може доходити до асоціальної поведінки.

9 - 12-вимогливий, прямолінійний, відвертий, строгий і різкий в оцінці інших, непримиренний, схильний у всьому звинувачувати оточуючих, насмішуватий, іронічний, дратівливий.

0 - 8 - впертий, наполегливий, наполегливий і енергійний.

IV. Підозрілий

13 - 16 - відчужений по відношенню до ворожого та зліснішому світу, підозрілий, образливий, схильний до сумніву в усьому, злопам'ятний, постійно на всіх скаржиться, всім незадоволений (шизоїдний тип характеру).

9 - 12 - критичний, нетовариський, відчуває труднощі в інтерперсональних контактів через невпевненість в собі, підозрілості й страху поганого ставлення, замкнутий, скептичний, розчарований в людях, потайний, свій негативізм проявляє у вербальній агресії.

0 - 8 - критичний по відношенню до всіх соціальних явищ і оточуючим людям.

V. Підлеглість

13 - 16 - покірний, схильний до самоприниження, слабовільний, схильний поступатися всім і в усьому, завжди ставить себе на останнє місце і засуджує себе,

приписує собі провину, пасивний, прагне знайти опору в кому-небудь більш сильному.

9 - 12-сором'язливий, лагідний, легко ніяковіє, схильний підкорятися сильнішому без урахування ситуації.

0 - 8 - скромний, боязкий, поступливий, емоційно стриманий, здатний підпорядковуватися, не має власної думки, слухняно і чесно виконує свої обов'язки.

VI. Залежний

13 - 16 - різко невпевнений у собі, має нав'язливі страхи, побоювання, тривожиться за будь-якого приводу, тому залежимо від інших, від чужої думки. 9-12 - слухняний, боязкий, безпорадний, не вміє проявити опір, щиро вважає, що інші завжди праві.

0 - 8 - конформний, м'який, очікує допомоги і порад, довірливий, схильний до захоплення оточуючими, ввічливий.

VII. Доброзичливий

9 - 16 - доброзичливий і люб'язний з усіма, орієнтований на прийняття і соціальне схвалення, прагне задовольнити вимоги всіх, "бути хорошим" для всіх без урахування ситуації, прагне до цілей мікрогруп має розвинуті механізми витіснення і придушення, емоційно лабільний (істероїдний тип характеру) .

0 - 8 - схильний до співпраці, кооперації, гнучкий і компромісний при вирішенні проблем і в конфліктних ситуаціях, прагне бути у згоді з думкою оточуючих, свідомо конформний, слід умовностям, правилам і принципам "хорошого тону" у відносинах з людьми, ініціативний ентузіаст в досягненні цілей групи, прагне допомагати, відчувати себе в центрі уваги, заслужити визнання і любов, товариська, проявляє теплоту і дружелюбність у відносинах.

VIII. Альтруїстичний

9 - 16 - гіпервідповідальний, завжди приносить у жертву свої інтереси, прагне допомогти і співчувати всім, нав'язливий у своїй допомозі і занадто активний по відношенню до оточуючих, приймає на себе відповідальність за інших (може бути тільки зовнішня "маска", що приховує особистість протилежного типу) .

0 - 8 - відповідальний по відношенню до людей, делікатний, м'який, добрий, емоційне ставлення до людей проявляє в співчутті, симпатії, турботі, ніжності, вміє підбадьорити і заспокоїти оточуючих, безкорисливий і чуйний.

Перші чотири типи міжособистісних відносин -1, 2, 3 і 4 - характеризуються переважанням неконформними тенденціями і схильністю до дез'юктивних (конфліктним) проявів (3, 4), більшою незалежністю думки, завзятістю у відстоюванні власної точки зору, тенденцією до лідерства і домінування (1, 2).

Інші чотири Октанта - 5, 6, 7, 8 - представляють протилежну картину: переважання конформних установок, конгруентність у контактах з оточуючими (7, 8), невпевненість у собі, податливість думці оточуючих, схильність до компромісів (5, 6).

Стимульний матеріал
Текст опитувальника

Інструкція: Вам пропонується список характеристик. Слід уважно прочитати кожен і вирішити, чи відповідає вона вашому уявленню про себе. Якщо відповідає, то позначте її у протоколі хрестиком, якщо не відповідає - нічого не ставте. Якщо немає повної впевненості, хрестик не ставте. Намагайтеся бути щирими.

1. Інші думають про нього прихильно
2. Справляє враження на оточуючих
3. Вміє розпоряджатися, наказувати
4. Вміє настояти на своєму
5. Володіє почуттям гідності
6. Незалежний
7. Здатний сам подбати про себе
8. Може виявляти байдужість
9. Здатний бути суворим
10. Строгий, але справедливий
11. Може бути щирим
12. Критичний до інших
13. Любить поплакатися
14. Часто сумний
15. Здатний виявляти недовіру
16. Часто розчаровується
17. Здатний бути критичним до себе
18. Здатний визнати свою неправоту
19. Охоче підпорядковується
20. Поступливий
21. Вдячний
22. Захоплюється, схильний до наслідування
23. Шанобливий
24. Той, хто шукає схвалення
25. Здатний до співпраці, взаємодопомоги
26. Прагне ужитися з іншими
27. Доброзичливий, доброзичливий
28. Уважний, ласкавий
29. Делікатний
30. Підбадьорливий
31. Чуйний на заклики про допомогу
32. Безкорисливий
33. Здатний викликати захоплення
34. Користується в інших повагою
35. Володіє талантом керівника
36. Любить відповідальність
37. Впевнений в собі
38. Самовпевнений, напористий
39. Діловитий, практичний
40. Любить змагатися
41. Стійкий і завзятий, де треба

42. Невблаганний, але неупереджений
43. Дратівливий
44. Відкритий, прямолінійний
45. Не терпить, щоб їм командували
46. Скептичний
47. На нього важко справити враження
48. Образливий, делікатне
49. Легко ніяковіє
50. Не впевнений у собі
51. Поступливий
52. Скромний
53. Часто вдається до допомоги інших
54. Дуже шанує авторитети
55. Охоче приймає поради
56. Довірливий і прагне радувати інших
57. Завжди люб'язний в обходженні
58. Дорожить думкою оточуючих
59. Комунікабельний, злагідний
60. Добросердий
61. Добрий, який вселяє впевненість
62. Ніжний, м'якосердий
63. Любить піклуватися про інших
64. Безкорисливий, щедрий
65. Любить давати поради
66. Справляє враження значної людини
67. Начальницькому наказовий
68. Владний
69. Хвалькуватий
70. Гордовитий і самовдоволений
71. Думає тільки про себе
72. Хитрий, розважливий
73. Нетерпимий до помилок інших
74. Корисливий
75. Відвертий
76. Часто недружелюбний
77. Озлоблений
78. Скаржник
79. Ревнивий
80. Довго пам'ятає свої образи
81. Самобічующійся
82. Сором'язливий
83. Безініціативний
84. Лагідний
85. Залежний, несамотійний
86. Любить підкорятися
87. Надає іншим приймати рішення

88. Легко потрапляє в халепу
89. Легко піддається впливу друзів
90. Готовий довіритися кожному
91. Прихильний до всіх без розбору
92. Всім симпатизує
93. Прощає всі
94. Переповнений надмірним співчуттям
95. Великодушний, терпимий до недоліків
96. Прагне протегувати
97. Прагне до успіху
98. Чекає захоплення від кожного
99. Розпоряджається іншими
100. Деспотичний
101. Сноб, судить про людей лише за рангом і достатку
102. Марнолюбний
103. Егоїстичний
104. Холодний, черствий
105. Уїдливи́й, глузливи́й
106. Злий, жорстокий
107. Часто гнівливий
108. Байдужа, байдужий
109. Злопам'ятний
110. Пройнятий духом протиріччя
111. Упертий
112. Недовірливий, підозрілий
113. Боязкий
114. Сором'язливий
115. Відрізняється надмірної готовністю підкорятися
116. М'якотілий
117. Майже ніколи нікому не заперечує
118. Нав'язливий
119. Любить, щоб його опікали
120. Надмірно довірливий
121. Прагне знайти розташування кожного
122. З усіма погоджується
123. Завжди доброзичливий
124. Любить всіх
125. Дуже поблажливий до оточуючих
126. Намагається втішити кожного
127. Піклується про інших на шкоду собі
128. Псує людей надмірною добротою

Лабораторна робота № 6

ЕКСПРЕС МЕТОДИКА ПО ВИВЧЕННЮ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО КЛІМАТУ В ТРУДОВОМУ КОЛЕКТИВІ

Авторами методики є О.С.Міхалюк і А.Ю.Шалито. Методика розроблена на кафедрі соціальної психології факультету психології Санкт-петербурзького університету. Досвід показує, що дослідження психологічного клімату, які проводяться, як правило, мають на меті 2 напрямки: 1) підтвердження гіпотези про взаємозв'язок між особливостями психологічного клімату в групах і закономірностями протікання в них ряду процесів, тобто припущення про те, що виробничі, соціальні або соціально-психологічні процеси по різному відбуваються в колективах з різним психологічним кліматом; 2) вироблення конкретних рекомендацій по оптимізації психологічного клімату в колективі. Якщо для вирішення другої групи завдань необхідне створення в кожному випадку спеціальної методики, то в першому випадку, як показує практика, виникає потреба робити періодичні зрізи з метою діагностики стану психологічного клімату в колективі, простежувати дієвість тих або інших заходів і їхній вплив на психологічний клімат тощо. Такі вимірювання можуть бути корисні, наприклад, під час вивчення адаптації нових працівників, ставлення до праці, динаміки протікання кадрів, ефективності керівництва, продуктивності діяльності. Психологічний клімат первинного трудового колективу розуміється авторами як соціально обумовлена, відносно стійка система відносин членів колективу до

колективу в цілому. Методика дозволяє виявити емоційний, поведінковий і когнітивний компоненти відносин в колективі. Як суттєва ознака емоційного компоненту розглядається критерій привабливості – на рівні понять «подобається – не подобається», «приємний – неприємний». При конструюванні питань, спрямованих на вимірювання поведінкового компоненту, витримувався критерій «бажання – небажання працювати в даному колективі», «бажання – небажання спілкуватися із членами колективу у сфері дозвілля». Основним критерієм когнітивного компоненту вибрана змінна «знання – незнання особливостей членів колективу».

Опрацювання результатів:

Опрацювання результатів, отриманих під час використання методики, стандартизоване і має наступний алгоритм. Аналізуються різні сторони ставлення до колективу для кожної людини окремо. Кожен компонент тестується 3 питаннями, причому відповідь на кожне з них приймає тільки одну з 3 можливих форм: +1; 1; 0. Отже, для цілісної характеристики компоненту отримані поєднання відповідей кожного випробовуваного на питання по даному компоненту можуть бути узагальнені таким чином:

- позитивна оцінка (до цієї категорії відносяться ті поєднання, в яких позитивні відповіді отримані на всі 3 питання, що відносяться до даного компоненту, або 2 відповіді – позитивні, а третя має будь-який інший знак);
- негативна оцінка (сюди відносяться поєднання, що містять 3 негативних відповіді або 2 відповіді – негативні, а третя може виступати з будь-яким іншим знаком);
- невизначена, суперечлива оцінка (ця категорія включає наступні випадки: на всі 3 питання дана невизначена відповідь; відповіді на 2 питання не визначені, а третю відповідь має будь-який інший знак; 1 відповідь невизначена, а 2 інших мають різні знаки). Отримані по всій вибірці дані можна звести в таблицю наступного вигляду.

ІНДИВІДУАЛЬНІ ОЦІНКИ ОКРЕМИХ КОМПОНЕНТІВ ВІДНОШЕННЯ

Учасники опитування	Емоційний компонент	Когнітивний компонент	Поведінковий компонент
1			
2			
3			
...			
...			
n			

У кожній клітинці такої таблиці повинен стояти 1 із 3 знаків: «+»; « »; «0». На наступному етапі опрацювання для кожного компоненту виводиться середня оцінка вибірково. Наприклад, для емоційного компоненту:

$$\bar{\Xi} = \frac{\sum(+)-\sum(-)}{n},$$

де $\Sigma(+)$ – кількість позитивних відповідей, що містяться в колонці, $\Sigma(-)$ – кількість негативних відповідей, n – число членів колективу, що взяли участь у дослідженні. Очевидно, що для будь-якого компоненту середні оцінки можуть розташовуватися в інтервалі від 1 до +1. Відповідно до прийнятої тричленної оцінки відповідей класифікуються отримані середні. Для цього континуум можливих оцінок (від 1 до +1) ділиться на 3 рівних частини: від 1 до 0,33; від 0,33 до +0,33; від +0,33 до +1. Середні оцінки, що потрапляють в перший інтервал, вважатимемо негативними, в другий – суперечливими, невизначеними, а в третій – позитивними. Проведені обчислення дозволяють вивести структуру відношення до колективу для даного підрозділу. Тип відношення виводиться аналогічно процедурі, описаній вище. Отже, з урахуванням знаку кожного компоненту можливі наступні поєднання даного відношення:

- 1) повністю позитивне;
- 2) позитивне;
- 3) повністю негативне;
- 4) негативне;
- 5) суперечливе, невизначене.

У першому випадку психологічний клімат колективу трактується як вельми сприятливий; у другому – як в цілому сприятливий; у третьому – як абсолютно незадовільний; у четвертому – як в цілому незадовільний; у п'ятому випадку вважається, що тенденції суперечливі і невизначені.

На опитаному листі запитання 1, 4 і 7 відносяться до емоційного компоненту; 2, 5, 8 - до поведінкового; когнітивний компонент визначається запитаннями 3 і 6, причому запитання 3 містить 2 питання. Обстеження по даній методиці може проводитися як індивідуально, так і в групі. Час тестування – 5-10 хв. Доступність опрацювання результатів дає можливість швидкого їхнього отримання.

ЕКСПРЕС МЕТОДИКА ПО ВИВЧЕННЮ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО КЛІМАТУ В ТРУДОВОМУ КОЛЕКТИВІ

Прізвище та ініціали _____

Стать _____ Вік _____

Посада _____

Дата заповнення _____

Інструкція: «Просимо вас взяти участь в дослідженні, метою якого є вдосконалення психологічного клімату у вашому колективі. Для відповіді на запропоновані питання необхідно:

- 1) уважно прочитати варіанти відповідей;
- 2) вибрати один із тих, що найбільше відповідає вашій думці;
- 3) поставити знак «+» в порожній клітинці напроти вибраної вами відповіді».

1. Відзначте, будь ласка, з яким із приведених нижче тверджень ви більше всього погоджуєтесь?

Більшість членів нашого колективу – хороші,	
---	--

симпатичні люди	
В нашому колективі є різні люди	
Більшість членів нашого колективу – люди малоприємні	

2. Чи вважаєте ви, що було б добре, якби члени вашого колективу жили близько один від одного?

Звісно, що ні	
Швидше ні, чим так	
Не знаю, не задумувався над цим	
Звісно, що так	

3. Як вам здається, могли б ви дати достатньо повну характеристику:

	Так	Мабуть, так	Не знаю, не задумувався над цим	Мабуть, ні	Ні
Ділових якостей більшості членів колективу					
Особистісних якостей більшості членів колективу					

4. Зверніть увагу на приведену нижче шкалу. Цифра 1 характеризує колектив, який вам дуже подобається, а цифра 9 – колектив, який вам дуже не подобається. У яку клітинку ви помістите ваш колектив?

1	2	3	4	5	6	7	8	9

5. Якби у вас виникла можливість провести відпустку разом із членами вашого колективу, то як би ви до цього віднеслися?

Це мене цілком влаштувало б	
Не знаю, не задумувався над цим	
Це мене зовсім не влаштувало б	

6. Могли б ви з достатньою упевненістю сказати про більшість членів вашого колективу, з ким вони охоче спілкуються сприводу ділових питань:

Ні, не міг би	
Не знаю, не задумувався над цим	
Так, міг би	

7. Яка атмосфера, зазвичай, переважає у вашому колективі? На приведеній нижче шкалі цифра 1 відповідає хворобливій, нетовариській атмосфері, а 9, навпаки, атмосфері взаємодопомоги, взаємної пошани і тому подібне. В яку із клітинок ви помістили б свій колектив?

1	2	3	4	5	6	7	8	9

8. Як ви вважаєте, якщо б ви вийшли на пенсію або довго не працювали з будь-якої причини, чи прагнули б ви зустрічатися із членами вашого колективу?

Так, звісно	
Швидше так, ніж ні	
Важко відповісти	
Швидше ні, ніж так	
Ні	

ТЕСТ САМООЦІНКИ ІНДИВІДУАЛЬНОГО СТИЛЮ КЕРІВНИЦТВА

Прізвище та ініціали _____
 Стать _____ Вік _____
 Посада _____
 Дата заповнення _____

Інструкція: «Уважно прочитайте нижче подані ситуації та оберіть найбільш прийнятний варіант Ваших дій по відношенню до кожного випадку. Варіант Вашої відповіді відзначте у бланку».

СИТУАЦІЯ №1

Ваш безпосередній начальник, оминаючи Вас, дає розпорядження Вашому підлеглому, який уже зайнятий виконанням термінового розпорядження. Ви і Ваш безпосередній начальник вважаєте свої розпорядження невідкладними. Виберіть найбільш прийнятний варіант Ваших дій:

А. Буду суворо дотримуватися субординації, не спростовуючи рішення начальника, запропоную підлеглому відкласти виконання мого поточного розпорядження.

Б. Все залежить від того, наскільки авторитетний у моїх очах мій начальник.

В. Висловлю свою незгоду з рішенням безпосереднього начальника, попереджу його про те, що надалі в таких випадках буду скасовувати його розпорядження, що доручаються підлеглому без узгодження зі мною.

Г. В інтересах справи скасовую розпорядження безпосереднього начальника, накажу підлеглому продовжувати виконання мого розпорядження.

СИТУАЦІЯ №2

Ви одержали одночасно два термінових розпорядження: від Вашого безпосереднього керівника і від вищестоящего начальника. Часу для узгодження термінів і умов у Вас немає. Необхідно приступити до їхнього виконання. Виберіть найбільш прийнятний варіант Ваших дій:

А. У першу чергу буду виконувати розпорядження того начальника, якого особисто більше шаную.

Б. Спочатку буду виконувати розпорядження, найбільш важливе на мій погляд.

В. Буду виконувати розпорядження вищестоящего начальника.

Г. Буду виконувати розпорядження свого безпосереднього начальника.

СИТУАЦІЯ № 3

Між двома Вашими підлеглими виник конфлікт, що заважає їхній успішній службі. Кожний із них окремо звертався до Вас із тим, щоб Ви прийняли його сторону і врегулювали конфлікт. Ваша позиція в цій ситуації:

А. Моя справа – не допустити, щоб вони конфліктували на службі, а вирішити самим конфлікт – це їхня особиста справа.

Б. Найкраще доручити розібратися в цьому активу колективу.

В. Насамперед спробувати розібратися в причинах конфлікту самому і знайти спосіб їх примирити.

Г. З'ясувати, хто з членів колективу служить авторитетом для конфліктуючих і впливати на них через цих людей.

СИТУАЦІЯ № 4

У напружений період завершення планового заходу в колективі порушена службова дисципліна, у результаті чого допущений збій. Начальнику невідомий винний або їхня група. Однак виявити винних і покарати їх треба. Що почати робити в даній ситуації?

А. Залишити з'ясування фактів по цій справі до закінчення виконання термінового заходу.

Б. Підозрюваних у порушенні викликати до себе і суворо поговорити з ними віч-на-віч, запропонувавши назвати порушників.

В. Повідомити про те, що трапилося, авторитетним членам колективу і запропонувати їм обговорити положення справ, що створилося, з'ясувати конкретних порушників.

Г. Для підвищення службової дисципліни і службових показників, не витрачаючи часу на розмови, провести нараду; виявити і покарати порушників, попередити про недопущення подібних фактів.

СИТУАЦІЯ №5

Вам надано можливість вибрати собі заступника. Є кілька кандидатур. Кандидати відрізняються наступними якостями:

А. Перший підлеглий уникає конфліктів із товаришами по службі, прагне насамперед налагодити доброзичливі, товариські відносини, створити в колективі атмосферу взаємної довіри і приятельської прихильності, що, однак, не усі розуміють правильно.

Б. Другий в інтересах справи може переходити на конфлікти з товаришами по службі, не боїться "зіпсувати" особисті відносини в ім'я досягнення поставленої цілі.

В. Третій віддає перевагу строгому дотриманню своїх посадових прав і обов'язків, вимагає того ж від Вас і своїх підлеглих, домагається чіткого виконання функціональних обов'язків.

Г. Четвертий завжди зосереджений на досягненні своєї цілі, наполегливий в організаційних питаннях і завжди прагне домогтися свого, не надаючи великого значення непорозумінням і конфліктам, які виникають у взаємовідносинах із колегами.

Виберіть одну з кандидатур.

СИТУАЦІЯ № 6

Ситуація аналогічна попередній (№ 5). Кандидати відрізняються один від одного наступними особливостями у взаємовідносинах із безпосереднім начальником:

А. Перший швидко погоджується з думками, вказівками безпосереднього начальника (тобто Вас), беззастережно і пунктуально виконує будь-які його розпорядження, незалежно від свого ставлення до справи.

Б. Другий може швидко погодитися з думкою начальника і беззастережно виконувати будь-яке його розпорядження, але тільки в тому випадку, якщо начальник особисто авторитетний у його очах.

В. Третій кандидат має незлагідний характер, схильний до суперечок, буває замкнутий, важкий у контакті, але зате дуже досвідчений фахівець, вмілий організатор, творчо виконує будь-яке розпорядження і домагається оптимальних результатів.

Г. Четвертий має багатий досвід і професійні можливості, але завжди прагне вирішувати усе самостійно, уникає зайвих контактів із начальником, не любить, коли йому заважають, має високе почуття відповідальності і власної гідності.

СИТУАЦІЯ №7

Коли Вам трапляється бути у святковій компанії, до чого Ви більш схильні?

А. Вести розмову на близькі Вам теми, особливо за професією.

Б. З'ясовувати взаємовідносини у спірних або принципових питаннях, щоб відстояти свою точку зору.

В. Не виділятися, підтримувати загальну тему для розмови, веселий настрій у компанії.

Г. Добиватися згоди тих, хто сперечається, бути їхнім посередником або суддею.

СИТУАЦІЯ №8

Ваш підлеглий через недисциплінованість не виконав завдання у встановлений термін, хоча обіцяв і давав слово зробити цю важливу роботу до наміченої дати. Ваша реакція:

А. Спочатку домогтися виконання завдання, а потім уже поговорити наодинці, виховувати, якщо треба – покарати.

Б. Поговорити із ним наодинці, з'ясувати й обговорити причини зриву, домогтися виконання роботи, у випадку повторного порушення покарати вдвічі.

В. Спочатку поговорити з тими, хто більше знає про винуватця зриву і порадитися про те, яку форму, захід впливу застосувати до нього.

Г. Відмінити завдання, передати питання на рішення активу колективу. Надалі вести ретельний контроль за його роботою, вчасно виправляти помилки.

СИТУАЦІЯ № 9

Ваш підлеглий ігнорує Ваші вказівки, робить усе по-своєму, не усуває того, що Ви веліли виправити. Ваша поведінка стосовно нього:

А. Розібравшись у мотивах завзятості і встановивши їх несуттєвість, застосувати звичайні адміністративні заходи покарання, не витрачаючи часу на розмови.

Б. В інтересах справи викликати його на відверту розмову і намагатися переконати, прихилити до себе, настроїти на сприятливі ділові контакти надалі.

В. Насамперед спробувати впливати на нього через актив і авторитетних для нього співробітників.

Г. Спочатку подумати про те, що залежить від моєї поведінки, чи не роблю я сам помилок, а вже потім з'ясувати, у чому правий або не правий цей співробітник.

СИТУАЦІЯ №10

У вже сформований колектив, де є конфлікт між двома групами з приводу впровадження нововведень, приходить новий керівник. У який спосіб, на Вашу думку, він повинен вирішити наявний конфлікт:

А. Не звертаючи уваги на опір новому прихильників старого стилю роботи, спиратися на представників протилежної групи, вести роботу із впровадження нововведень, не залучаючись у конфлікти і впливаючи на супротивників силою свого прикладу.

Б. У першу чергу спробувати залучити на свою сторону і переконати тих, хто не погоджується з нововведенням, хоче працювати по-старому.

В. У вирішенні конфлікту опиратися насамперед на актив, доручивши йому вирішити суперечки, що виникли, й усунути розбіжності.

Г. Спробувати примирити прихильників старого і нового стилів роботи шляхом постановки нових перспективних завдань, підтримуючи кращі традиції колективу й відкидаючи відстале і шкідливе для справи.

СИТУАЦІЯ №11

Один із членів вашого колективу раптово занедужав. Кожний співробітник дуже зайнятий терміною роботою. Робота відсутнього також має бути виконана в термін. Як Ви поведетеся в даній ситуації?

А. Розпоряджусь: "Ви візьмете цю роботу. Ви займетеся іншою справою, а Ви допоможіть товаришам, коли виконаєте свою роботу" і т.д.

Б. Запропоную: "Давайте подумаємо разом, хто візьме на себе цю роботу. Адже вона все одно повинна бути зроблена. Нехай кожен скаже, що він повинен виконати за цей період, а потім ми вирішимо разом, як виконати роботу того, хто захворів".

В. Скажу колективу так: "Я дуже завантажений роботою, розподіліть самі між собою цю роботу. Виручайте один одного і весь колектив. Він одужає і відпрацює. Давайте до справи!"

Г. Скажу так: "Якщо ніхто з вас не хоче виконати його роботу, я сам зроблю її!"

СИТУАЦІЯ №12

У Вас склалися напружені стосунки з колегою. Припустимо, що причини цього Вам не зовсім зрозумілі; але нормалізувати відносини необхідно. З чого Ви розпочнете:

А. Відкрито викличу його на відверту розмову, щоб з'ясувати причини напружених стосунків.

Б. Насамперед спробую розібратися у власній поведінці стосовно колеги.

В. У першу чергу зверну увагу колеги на ділові питання, що страждають від напруженості у наших стосунках.

Г. Звернуся до інших колег, які добре знають його, і попрошу їх бути посередниками в нормалізації наших відносин.

СИТУАЦІЯ №13

Ви нещодавно призначені керівником трудового колективу, у якому раніше працювали рядовим співробітником. Ви викликали підлеглого для з'ясування його частих запізнь на службу, але самі зненацька спізнилися на 15 хвилин. Як Ви почнете бесіду при зустрічі з підпорядкованим?

А. Незалежно від свого запізнення відразу зажадаю письмового пояснення його частих запізнь,

Б. Вибачусь перед підлеглим, а потім почну бесіду.

В. Поясню причину свого запізнення і використовуючи своє запізнення, зверну увагу підлеглого на питання: чого можна було б очікувати від мене як керівника, якби я спізнювався так само часто, як він.

Г. В інтересах справи відміню бесіду і перенесу її на більш зручний момент.

СИТУАЦІЯ №14

Ви працюєте керівником колективу вже другий рік. Підлеглий звертається до Вас із проханням дати короткострокову відпустку на чотири дні з приводу одруження. «Чому на чотири?» – здивовано питає Ви. "А пам'ятаєте, коли оженився Іванов, йому дозволили", – незворушно відповідає підлеглий. «Я можу відпустити Вас тільки на три дні» – відповідає Ви і підписуєте рапорт. Однак підлеглий виходить на службу через чотири дні. Ваші дії в цьому випадку:

А. Повідомлю про порушення службової дисципліни вищестоящому начальнику, нехай він вирішує.

Б. Зажадаю від підлеглого відпрацювати четвертий день за рахунок вихідного. Скажу, що Іванов тоді теж відпрацював.

В. Як виняток в бесіді обмежуся публічним зауваженням, адже люди одружуються не так часто.

Г. Візьму всю відповідальність на себе. Просто скажу, що так діяти не слід. Але вже оскільки одружився – поздоровляю, бажаю щастя.

СИТУАЦІЯ №15

Ви – керівник колективу. У період нічного чергування один із ваших підлеглих випив і в стані сп'яніння випадково зіпсував дороге устаткування.

Інший, намагаючись відремонтувати устаткування, одержав легку травму. Винуватець дзвонить Вам додому і питає, що ж їм тепер робити. Як Ви відповісте на цей дзвінок?

А "Дійте відповідно до інструкції. Зробіть усе, що потрібно за правилами техніки безпеки".

Б. "Доповісти про те, що трапилося, черговому. Скласти акт на псування устаткування. Завтра розберемося".

В. "Без мене нічого не починайте. Я зараз приїду, розберуся і допоможу".

Г. "У якому стані потерпілий? Якщо необхідно, терміново викликайте швидку допомогу. Я буду о 7 годині".

СИТУАЦІЯ №16

Одного разу Ви чуєте суперечку кількох керівників про те, як краще поводитись з підлеглими. До якої із чотирьох точок зору Ви б приєдналися:

А. "Щоб підлеглий добре працював, потрібно підходити до нього індивідуально, з огляду на характер і темперамент, рахуючись із його особистістю".

Б. "Все це дрібниці. Головне в оцінці людей – це їхні ділові якості, ретельність. Кожний повинен робити те, що йому належить".

В. "А я вважаю, що успіху в керівництві можна домогтися лише в тому випадку, якщо підлеглі довіряють своєму керівнику, шанують його".

Г. "Кращі стимули в роботі – це чіткий наказ, пристойна зарплата і своєчасна премія".

СИТУАЦІЯ № 17

Після реорганізації Вам необхідно терміново перекомплектувати в колективі ряд підрозділів відповідно до нового штатного розкладу. Який шлях Ви обираєте:

А. Візьмуся за діло сам, вивчу всі списки кандидатів, запропоную керівництву свій проект груп і прізвища їхніх керівників.

Б. Запропоную вирішити це питання відділу кадрів, адже це їхня робота.

В. Зберу актив колективу. Щоб уникнути конфліктів, запропоную подати свої пропозиції по складу груп зацікавленим особам. Потім обговоримо їх на зборах колективу.

Г. Спочатку обговорю питання про майбутню роботу цих груп з фахівцями і керівництвом в інтересах справи.

СИТУАЦІЯ № 18

У Вашому колективі є людина, що скоріше числиться, ніж працює. Звільнити його немає юридичних підстав, а завантажити роботою за фахом поки що немає можливості. Що робити з цією людиною надалі?

А. Особисто поговорю з нею відверто віч-на-віч і запропоную піти за власним бажанням.

Б. Запропоную керівництву скоротити цю одиницю.

В. Спробую усе-таки використовувати співробітника на допоміжних роботах, більш чітко визначити коло його обов'язків.

Г. Створю в колективі таке ставлення до цієї людини, щоб вона сама зрозуміла необхідність переходу на інше місце роботи.

СИТУАЦІЯ № 19

При розподілі премії деякі співробітники вирішили, що їх незаслужено обійшли і звернулися до Вас зі скаргою. Що Ви їм відповісте:

А. "Премії розподіляє і присуджує актив колективу, я тут ні при чому".

Б. "Не хвилюйтеся. Ви одержите премію іншим разом".

В. "Добре, я ще раз обговорю це питання, постараюся врахувати Ваші претензії".

Г. "Премія розподілена відповідно до затвердженого положення з урахуванням досягнень в оперативно-службовій діяльності кожного".

СИТУАЦІЯ № 20

Ви нещодавно призначені керівником великого колективу. Ще не всі знають Вас в обличчя. Йдучи по коридору, Ви бачите Ваших співробітників, які про щось жваво розмовляють і не звертають на Вас ніякої уваги. Повертаючись через 20 хвилин, Ви застаєте їх за тим же заняттям. Як Ви себе поведете:

А. Зупинюся. Дам їм зрозуміти, що я – новий начальник, мимохідь зауважу, що бачу їх тут давно. "Чи не трапилось чого? Якщо немає роботи, зайдіть до мене в кабінет".

Б. Запитаю, хто їхній безпосередній начальник, попрохаю, щоб він зайшов до мене.

В. Поцікавлюся, що їх хвилює, про що розмова, як ідуть справи, чи немає претензій до керівництва. Після цього зауважу, що настав час працювати.

Г. Насамперед поцікавлюся, як справи на їхній ділянці, терміни закінчення роботи, завантаження, що заважає працювати ритмічно.

Тест самооцінки індивідуального стилю керівництва

За допомогою цієї методики проводиться тестування керівників підрозділів. Керівник має оцінити властивий йому стиль керівництва колективом, переважно використовуваний у повсякденній практиці.

Тест містить описання ряду ситуацій із можливими варіантами відповідей. За підсумками обраних відповідей робиться висновок про приналежність керівника до одного з типів управлінської орієнтації. Стиль у даному випадку визначається в залежності від того, на які сторони управлінської діяльності керівник орієнтується у різних ситуаціях. Виділяються 4 можливих типи такої орієнтації.

1. Орієнтація на справу. Керівник із такою орієнтацією умовно називається "діловим", а відповідна шкала позначається як "Д". Перевагами такої орієнтації є ініціативність, наполегливість, те, що головне значення надається діловим якостям підлеглих; спроможність домагатися гарних результатів в оперативно-службовій діяльності, своєчасних і якісних результатів роботи колективу. Можливі негативні ефекти подібної орієнтації пов'язані з втратами так званого "дистанційного" керування, коли в керівника переважає увага тільки до ділової сторони спілкування, відсутня орієнтація на вирішення соціально-психологічних завдань.

2. Орієнтація на міжособистісний контакт і особистість іншої людини, на особливості взаємовідносин керівника та підлеглих. Керівник – контактоорієнтований. Шкала контактоорієнтованості позначається як "К". Безсумнівною цінністю такої орієнтації є її соціально-психологічна спрямованість

і чутливість до динаміки внутрішніх процесів становлення міжособистісних відносин у колективі, спроможність прогнозувати і попереджати негативні тенденції в підрозділах. Її негативною стороною є застрягання на суб'єктивних перевагах, на конфліктних або недостатньо розвинутих у відношенні культури спілкування особах; ігнорування ділових якостей підлеглих.

3. Орієнтація на самого себе, опора на особистий досвід, схильність до ризику, до вольових рішень. Керівник – самоорієнтована особистість. Шкала позначається як "С". При помірній вираженості подібної орієнтації імовірність прояву жорсткого авторитарного стилю керівництва з усіма його недоліками зводиться до мінімуму.

4. Орієнтація на офіційну субординацію, тобто на чинник влади, на чітке дотримання встановлених правил. Керівник – офіційноорієнтований. Шкала позначається як "О". У сполученні з орієнтацією на самого себе така орієнтація може супроводжуватися зайвою ретельністю, схильністю перекладати відповідальність на інших, що теж може перешкоджати сприятливому соціально-психологічному клімату та надійній роботі колективу.

Щоб визначити тип поєднання управлінських орієнтацій опитаного керівника, необхідно перенести дані з заповненої анкети в наступну таблицю.

Бланк для відповідей

Варіант відповіді № ситуації	А	Б	В	Г
1.				
2.				
3.				
4.				
5.				
6.				
7.				
8.				
9.				
10.				
11.				
12.				
13.				
14.				
15.				
16.				
17.				
18.				
19.				
20.				

№ ситуації	Варіанти відповідей			
	1	2	3	4
	Д	К	С	О
1	Г	Б	В	А
2	Б	А	Г	В
3	А	Г	В	Б
4	А	В	Б	Т
5	Б	А	Г	В
6	В	Б	Г	А
7	А	Г	Б	В
8	А	В	Г	Б
9	Б	В	Г	А
10	Г	Б	А	В
11	А	Б	Г	В
12	В	Б	Г	А
13	Г	Б	В	А
14	Б	В	Г	А
15	А	Г	В	Б

16	Б	А	В	Г
17	Г	В	А	Б
18	В	Г	А	Б
19	Г	Б	В	А
20	Г	В	А	Б
Сума балів				
% за шкалою				

У таблиці розшифровуються типи орієнтації, що відповідають запропонованим в опитувальнику варіантам відповідей. Підраховуються бали за кожну з орієнтацій, причому 1 бал оцінюється в 5%, тому максимальна кількість балів по кожній шкалі може дорівнювати 20, що складає 100%.

Підраховуючи суму балів по всіх шкалах, можна зробити висновок про стиль керівництва, з огляду на те, що рівномірний розподіл відповідей (від 4 до 6 балів) по кожній з чотирьох шкал свідчить про гнучкість керівника, його здатність активно адаптуватися до ситуації, про уміння свідомо перебудовувати стиль управління. Домінуючий стиль орієнтації по шкалі фіксується у випадку, коли більше 50% відповідей припадає на одну шкалу.

Орієнтація незначна чи відсутня, якщо керівник не дає відповідей по даному типу або їх кількість незначна (2-3). Поєднання у керівника переважних орієнтацій на Д і С свідчить про його ініціативність, а на О і К характеризує виконавчий стиль. Відсутність орієнтації на К і перевага за шкалами Д, С, О пов'язана з надмірною авторитарністю керівника, відсутністю в нього демократичних і колегіальних установок.

Підсумковим результатом тестування керівника є виявлення одного з восьми можливих сполучень чотирьох описаних варіантів орієнтації, що характеризує особливості його індивідуального стилю керівництва. Це наступні типи стилів: гнучкий, демократичний, авторитарний, такий що не втручається, однобічний, ініціативний, виконавчий і невиражений. Критерії наведені нижче.

Критерії класифікації стилів керівництва:

1. Авторитарний: якщо шкали Д, С, О > 4, а шкала К = 0
2. Гнучкий: всі шкали Д = К = С = 0 > 4
3. Такий, що не втручається: шкала Д < 4, а шкали К, С, О > 4
4. Однобічний; будь-яка із шкал Д, К, С, О > 10
5. Ініціативний: шкали Д+С > К + О
6. Виконавчий: шкали К + 0 > Д + С
7. Демократичний: шкали Д + К > С + О
8. Невиражений: всі шкали Д, К, С, О < 3

"АВТОРИТАРНИЙ"

Характеризується переважно твердими способами керування, придушенням ініціативи підлеглих, одноособовим прийняттям рішень. До цього стилю зазвичай схильні особи самолюбні, з холеричним темпераментом (неврівноважені, агресивні), із надмірним догматизмом і негнучкістю мислення. Переважні орієнтації – на справу (мету, завдання, план), на себе (опора на особистий досвід, схильність до ризику, вольових рішень), офіційну субординацію (на чинник влади; дотримання встановлених правил). Однак відсутня орієнтація на міжособистісний контакт, демократичні і колегіальні установки; характерне, дистанційне керівництво, що негативно впливає на соціально-психологічний клімат у колективі. Ситуативне застосування авторитарного стилю виправдане тільки тоді, коли в несформованому ще колективі необхідний суворий контроль, немає єдності думок, часті порушення дисципліни; або має бути виконане відповідальне завдання, і при цьому відсутнє активне ядро команди, на яке керівник міг би покласти повною мірою.

"ГНУЧКИЙ"

Оптимальний стиль керівництва, оскільки він враховує як рівень розвитку колективу, так і особливості завдань діяльності. Характеризується гармонійним поєднанням орієнтації на справу, міжособистісні контакти, офіційну субординацію і на самого себе, що дозволяє керівнику легко пристосовуватися до вимог ситуації, зберігаючи за собою право вирішального голосу при колегіальному прийнятті рішень. Необхідність такого стилю виправдана в колективах з високим рівнем розвитку (при справжній згуртованості і свідомій дисципліні), але обмежується насамперед специфікою служби. Керівник вдумливо ставиться до службових і соціальних питань; обстоює інтереси справи і колективу з огляду на індивідуальні особливості підлеглих, формальне і неформальне лідерство. Уміло використовує методи об'єктивної оцінки і стимулювання праці, спирається тільки на дійсний авторитет, піклуючись про його збереження. Уважно ставиться до людей (формує актив колективу, свідомо делегує частину своїх повноважень заступникам, концентруючись на основних функціях керівництва. Вчасно попереджає і вирішує конфлікти; не опирається нововведенням, виявляє ініціативу, авторитетний,

"НЕВТРУЧАННЯ"

Негативний стиль, тому що він виправданий у рідких випадках: тільки в результаті переходу колективу до вищої стадії розвитку, тобто при справжній згуртованості, в умовах сформованості загальної думки, співробітництва і взаємодопомоги, свідомої дисципліни, колегіальності прийняття групового рішення, обов'язковості його виконання кожним співробітником. В інших випадках невтручання керівника не виправдане і призводить до багатьох негативних явищ через слабку його орієнтацію на справу, що може підмінюватися орієнтацією на субординацію або на міжособистісні контакти (які у свою чергу не завжди адекватні, тому що не мають ділового опосередкування). Авторитет його низький, як і показники оперативно-службової діяльності. У колективі нерідка анархія, явна або прихована конфронтація окремих угруповань у відносинах керівництва-підпорядкування. Самопочуття особистості в групі залежить не від її

ділових якостей, ціль діяльності не прийнята членами колективу і не виконує свою мобілізуючу роль. Можливі регулярні конфліктні ситуації в найбільш важкій і некерованій формі. Небезпечні і напружені умови служби створюють високу ймовірність зривів в оперативно службовій діяльності, плинності кадрів, їхньої незадоволеності умовами служби і професією.

"ОДНОБІЧНИЙ"

Негативний стиль, що характеризується небажаною перевагою тільки однієї орієнтації керівника, що завжди поєднується з втратами тієї сторони, що відкидається, і шкодить роботі в цілому. Домінування орієнтації на справу, як правило, призводить до труднощів у соціально-психологічній сфері, а її ігнорування дестабілізує колектив всупереч явній зацікавленості керівника в результатах праці. Аналогічно, ухил в протилежний бік (орієнтація на міжособистісні контакти) без ділового опосередкування дає керівнику обмежене уявлення про керовані явища, всупереч його бажанню налагодити контактні і довірливі стосунки з підлеглими, оскільки в його оцінках відсутній основний об'єктивний компонент – результат оперативно-службової діяльності і внесок у нього як групи в цілому, так і кожного окремого підлеглого. Однобічність, що виявляється в домінуванні орієнтації на себе, ще більш явно свідчить про неблагополучний спосіб адаптації керівника до вимог своєї професії: неадекватність його рівня домагань і самооцінки, утруднення в опануванні управлінських функцій і поведінкових ролей. І, нарешті, орієнтація тільки на офіційну субординацію робить взагалі неможливим ефективне керівництво у зв'язку з явними прогалинами в установках керівника.

"ІНІЦІАТИВНИЙ"

Стиль має багато позитивних сторін. Доречний у колективах з добре розвинутими колективістськими відносинами, тобто починаючи із ситуацій проміжного рівня його розвитку. Характеризується одночасною перевагою орієнтації керівника на справу і на себе. Такий керівник дуже ініціативний і наполегливий, над усе цінує ділові якості, здатний домагатися високих результатів в оперативно-службовій діяльності, своєчасного і якісного виконання завдання всім колективом (особливо якщо це підкріплено особистим авторитетом). Проте йому необхідно пам'ятати, що орієнтація на суто ділові стосунки з підлеглими впливає на колектив. Тому сприятливий соціально-психологічний клімат у колективі можливий, якщо його керівник виявиться здатним періодично переключатися і на вирішення соціально-психологічних завдань, зводити до мінімуму так зване дистанційне керівництво.

"ВИКОНАВЧИЙ"

Стиль керівника відрізняється поєднанням переважних орієнтацій на офіційну субординацію і міжособистісні контакти. Має певні достоїнства, що, проте, доречні тільки в особливих випадках, якщо очолюваний колектив досяг високого рівня розвитку колективістських відносин, інтеграції і єдності думок з приводу поділу ролей між формальними і неформальними лідерами, а керівник суворо за необхідністю виконує власне управлінські функції. Така ситуація досить рідкісна, тому керівнику варто звернути увагу на відсутній в його уявленнях про оптимальний стиль керівництва елемент орієнтації на справу і на самого себе. Ймовірно, що йому не вистачає ініціативності та рішучості в

прийнятті самостійних рішень, здатності до розумного ризику, прагнення до подальшого росту.

"ДЕМОКРАТИЧНИЙ"

Належить до позитивного варіанту стилю керівництва, оскільки сполучає у собі орієнтацію на справу і міжособистісні контакти зі здатністю до самостійності і дотримання офіційних норм субординації. Безсумнівним достоїнством такого стилю є те, що він сприяє становленню в колективі ділових і товариських відносин у їх гармонійному доповненні, сприяє проведенню керівних установок через ядро колективу при необхідній мірі контролю. Крім того, при такому стилі застосовуються об'єктивні підстави в оцінках підлеглих, стимулюванні їхньої праці за особистим внеском, розумний поділ ролей між неформальними лідерами. Застосовується колегіальність в обговоренні і прийнятті рішень одночасно з повагою до окремої думки й обов'язковістю виконання прийнятого групою рішення, делегування необхідної частки повноважень заступникам чи окремим лідерам. Конфліктні ситуації, як правило, рідкісні чи випадкові, вирішуються в м'якій формі і не мають хронічного чи ускладненого розвитку. Найбільш прийнятний у колективах з високим рівнем розвитку і на окремих етапах його становлення, що потребує від керівника певної управлінської компетентності, реалістичності оцінок.

СТИЛЬ: "НЕВИРАЖЕНИЙ"

Спостерігається у випадку малої вираженості всіх чотирьох орієнтацій, що зустрічається досить рідко і переважно в керівників-початківців, установки й особисті орієнтації яких ще не визначені. Можливий зв'язок цього явища з малою особистою зацікавленістю керівника у своїй професії, відсутністю чіткої регламентації діяльності груповими нормами на початкових етапах становлення колективу, випадковістю комплектування кадрів даного органу чи підрозділу ОВС.

Лабораторна робота № 7

Питальник професійної готовності (ППГ за Л. Кабардовою)

Інструкція

Уважно прочитайте кожен пункт питальника. Ви повинні дати 3 відповіді і оцінити їх у балах (від 0 до 2).

Заповнюючи питальний лист, ви одночасно оцінюєте свої вміння (навчальні, творчі, трудові тощо), ставлення до тих чи інших видів діяльності і бажання займатися в майбутньому тією чи іншою роботою.

Коли оцінюєте вміння двома балами (2), то підкреслюйте тільки те, що неодноразово успішно зроблено, а нулем (0) - і те. Що зроблено погано, і те, що взагалі не вмієте робити (пробували, але не виходить).

Якщо взагалі у вас не було спроб робити те, що вказано у запитанні, то замість балів у відповідну клітинку бланку відповідей поставте прочерк.

При оцінці своїх вмінь і свого ставлення відзначається тільки бажання або небажання займатися вказаним видом діяльності.

Варіанти відповідей на тест ППГ

Колонка вмінь. Наскільки добре Ви вмієте робити те, що названо у кожному пункті питальника?

Виконую, як правило, добре – 2 бали. Виконую посередньо – 1 бал. Роблю погано або зовсім не вмію – 0 балів.

Колонка ставлення. Які відчуття виникали у Вас під час роботи?

Позитивні (приємно, цікаво, легко) – 2 бали. Нейтральні – 1 бал. Негативні (неприємно, нецікаво, важко) - 0 балів.

Колонка бажання. Чи хотіли б Ви, щоб з вказаною дією (вмінням) була пов'язана Ваша майбутня діяльність?

Так – 2 бали. Нейтрально – 1 бал. Ні – 0 балів.

Оцініть у балах свої вміння, ставлення, бажання і занесіть у бланк відповідей. Якщо Ви ніколи не виконували виду діяльності, зазначеного в пункті ППГ, то замість балів у клітинки перших двох запитань поставте прочерк (1 і 2) і спробуйте дати відповідь тільки в третій колонці (бажання).

Коли Ви читаєте перелік справ і вмінь у тексті ППГ, то обов'язково звертайте увагу на слова часто, легко, постійно тощо. Якщо з перерахованих кількох дій Ви вмієте робити щось одне, то саме цю дію Ви і оцінюєте трьома балами.

Стимульний матеріал

Вмію, можу (часто, легко, систематично), подобається, хочу.

1. Аналізувати зміст наукових, навчальних, художніх текстів, виділяти головне, робити узагальнення, висновки.
2. Ремонтувати механічні і електротехнічні побутові прилади (замок, кран, праску, світильник, велосипед, мотоцикл).
3. Протягом кількох років самостійно вирощувати які-небудь рослини, своєчасно виконувати сі роботи для забезпечення їх росту і розвитку (поливання, пересаджування, удобрювання і ін.).
4. Писати вірші, прозу, замітки, твори, які високо оцінюються людьми, що з ними ознайомилися.
5. При спілкуванні з людьми стримувати зовнішні прояви роздратування, поганого настрою, бути терплячим і доброзичливим навіть з не дуже приємними людьми.
6. З великих текстів робити виписки, групувати їх за певними ознаками, складати конспекти.
7. Налаштовувати і ремонтувати електронну апаратуру: приймач, магнітофон, телевізор, апаратуру для дискотек.
8. Збирати колекції рослин, вивчати їх різноманітні види.
9. Майструвати гарні подарункові вироби з паперу, матерії, дерева, металу, рослин і інше (панно, прикраси, сувеніри, буклети).
10. Пояснювати зміст складного учбового матеріалу, метод розв'язування складної задачі.
11. У письмових текстах з української мови, літератури легко знаходити помилки, неточності, правити.
12. За чітким зразком (рецептом, схемою, викройкою, планом) створювати кулінарні вироби, швейні моделі та інше.
13. Розумітися на особливостях розвитку і розрізняти різноманітні види рослин.
14. Створювати твори образотворчого мистецтва (живопису, графіки, скульптури).
15. Надавати допомогу людям, які її потребують.
16. Працювати з текстами іноземною мовою: перекладати, переписувати, аналізувати, правити.
17. Складати схеми різних приладів і механізмів, розуміти принцип їх дії.
18. Віддавати багато часу догляду і спостереженню за тваринами: годувати, чистити, лікувати, навчати.
19. Писати музику, пісні, які подобаються слухачам.
20. Займатися з дітьми молодшого віку, гратися, навчати.
21. Виконувати роботу, пов'язану з застосуванням математичних знань, формул, законів, теорем.
22. З типових деталей, які використовуються для виготовлення (складання, пошиття і т.п.), певних моделей або виробів створювати нові, придумані самостійно.

23. Спостерігати за життям тварин в природі, вивчати їх звички, характерні форми поведінки.
24. Перед глядачами грати ролі у виставах, декламувати вірші, прозу.
25. Вміти правильно розпізнавати суть малознайомої людини, тобто розуміти причини її вчинків, бачити справжнє обличчя, часто приховане за зовнішньою поведінкою.
26. Виконувати кількісні розрахунки, підрахунки даних (згідно формул і без них), робити на основі цього певні висновки, знаходити закономірності.
27. Виконувати завдання, в яких потрібно уявляти розташування предметів або їх елементів у просторі.
28. Розумітися на породах і видах домашніх і диких тварин, комах, птахів, риб: їх характерних зовнішніх ознаках і особливостях поведінки.
29. Виступати з виконанням музичних творів (п'єс, танцювальних номерів).
30. Активно впливати на людей, переконувати їх робити саме так, а не інакше, мирити, виховувати, захоплювати їх своїми інтересами.
31. Працювати з інформацією, поданою у вигляді умовних знаків, символів: складати і читати карти, креслення, графіки.
32. Знаходити більш раціональний (простий, короткий метод розв'язування задачі: логічної, технічної, конструкторської і т.п.).
33. Вивчати будову живої тканини і світ мікроорганізмів за допомогою мікроскопа та інших аналогічних приладів.
34. Придумувати нові і оригінальні моделі одягу, зачісок, прикрас, деталі інтер'єрів приміщення, кулінарні страви.
35. Брати на себе ініціативу в організації і проведенні різних розважальних програм.
36. Запам'ятовувати правила, закони, теореми, умовні позначення, формули.
37. Розумітися на хімічних процесах і закономірностях.
38. При догляді за тваринами або рослинами легко переносити фізичну працю, стикання з землею, специфічний запах тварин та інше.
39. Рецензувати, оцінювати (усно або письмово) роботу художників, письменників, режисерів, драматургів та інших працівників творчих професій.
40. Керувати роботою інших людей: давати їм завдання, домагатися їх виконання.
41. Перевіряти правильність і логічність написаного тексту, розрахунків, виправляти помилки.
42. Розумітися на фізичних процесах і закономірностях.
43. Поповнювати свої знання в різних галузях біології за допомогою спеціальної наукової літератури.
44. Швидше і частіше за інших помічати у звичайному щось незвичайне і дивне.
45. Для виконання роботи спілкуватися з незнайомими людьми.
46. Ретельно виконувати паперову роботу: писати, креслити, рахувати, перевіряти і т.п.

47. Працювати на електронно-обчислювальній машині, розв'язувати які-небудь задачі за допомогою комп'ютера.
48. Тривалий час проводити практичні дослідження, спрямовані на вивчення тваринного або рослинного світу.
49. Наполегливо і терпляче обробляти і переробляти, домагаючись досконалості в створюваному творі, виробі.
50. Робити усні повідомлення (говорити без папірця).

Обробка результатів

Бали підрахуйте, і загальний результат запишіть у кожному кінці таблиці. Після виконання усіх підрахунків отримаєте співвідношення оцінок за 3 параметрами: вміння, ставлення, бажання і 5 типами професійної діяльності: людина-знакові системи, людина-природа. Людина-людина. Людина-техніка. Людина-художній образ.

Найбільш сприятлива сфера професійної діяльності (або декількох сфер) визначається за найбільшою сумою балів. Якщо у декількох колонках суми балів не мають великої розбіжності, то перевага надається тій сфері діяльності, у якій оцінки по 2 і 3 параметрах співпадають з оцінкою 1. наприклад. Співвідношення 16-15-16 більш сприятливе, ніж 5-19-20, тому що у першому випадку у вас більше практичного досвіду, а отже, і відповідні вміння, що підтверджує обґрунтованість професійного вибору.

Крім цього, питальник дає змогу при аналізі відповідей визначити ті професії і спеціальності в усіх сферах професійної діяльності і у кожній окремо, які найбільше приваблюють вас.

Для цього досить знайти пункти тесту ППГ, за якими Ви отримали найвищу оцінку в балах (2-2-2, 2-2-1, 2-1-2, 1-2-2).

При цьому потрібно звернути увагу і на спів падіння даних за типами діяльності, адже певна частина професій може стосуватися різних типів, наприклад, учитель математики, провідник пасажирського вагону (людина-людина, людина-техніка) тощо.

Отже, за допомогою питальника ППГ досить легко можна визначити обґрунтованість або необґрунтованість професійних нахилів учня, що спільно з іншими методиками вивчення особистості підвищить ефективність професійної консультації.

Бланк для відповідей

Л. - Зн.с-ма				Л. - Техніка				Л. – Природа				Л. – Худ. образ				Л. – Л.			
	В м і н н я	С т а в л е н н я	Б а ж а н н я		В м і н н я	С т а в л е н н я	Баж ан ня		В м і н н я	С т а в л е н н я	Баж		В м і н н я	С т а в л е н н я	Ба		В м і н н я	С т а в л е н н я	Ба
1				2				3				4				5			
6				7				8				9				10			
11				12				13				14				15			
16				17				18				19				20			
21				22				23				24				25			
26				27				28				29				30			
31				32				33				34				35			
36				37				38				39				40			
41				42				43				44				45			
46				47				48				49				50			
Су ма				Су у ма				Су ма				Су ма				Су ма			

Лабораторна робота №8

ТЕСТ “НЕІСНУЮЧА ТВАРИНА” належить до проєктивних тестів. Виконуючи малюнок, людина через рухи руки, що малює малюнок, виявляє певний зміст своєї психіки. Звичайно, це відображення не відображує всю складність психічного світу особи, але деякі прояви її виявляє. Цей тест рекомендується використовувати в поєднанні з іншими тестами та методиками.

Інструкція: Розслабтесь, прислухайтесь до своєї інтуїції, дайте волю своїй фантазії та *вигадайте і намалюйте неіснуючу тварину і назвіть її неіснуючим ім'ям*.

“Відпустіть” свою руку, дозвольте їй малювати ніби самій по собі. Малюнок виконується на окремому аркуші матового паперу, бажано олівцем середньої м'якості.

Інтерпретація

Розміщення малюнка. У нормі малюнок розміщується посередині вертикально розташованого аркуша.

Розміщення малюнка ближче до верхнього краю (чим ближче, тим більше виявлена якість) говорить про високу самооцінку, незадоволеність своїм місцем в суспільстві, недостатнє визнання оточуючими, прагнення до самоствердження. Розміщення малюнка в нижній частині – зворотна характеристика: невпевненість в собі, низька самооцінка, пригніченість, нерішучість, незацікавленість в своєму місці в суспільстві, у визнанні, відсутність бажання самостверджуватися в соціумі.

Інтерпретація деталей малюнка. При розгляді окремих деталей малюнка загальний підхід до інтерпретації такий: певна якість більш виявлена, якщо:

ця деталь вималювана особливо ретельно;

цих деталей декілька;

ця деталь збільшена в розмірах відносно інших.

Якщо певної деталі на малюнку немає, її зображення не досить виразне, деталь мала за розміром – дана якість відсутня або слабо виявлена.

Голова (або деталь, що її замінює). Положення: *голова повернена_вправо* (відносно того, хто малює) – прагнення до діяльності, майже все, що планується, – здійснюється, або, принаймні, починає здійснюватися (хоч, можливо, і не доводиться до кінця). Людина активно прагне реалізації своїх планів.

Голова повернена вліво – прагнення швидше міркувати, ніж щось робити. Це не людина дії: лише незначна частина її задумів реалізується або хоча б починає реалізовуватися. Часто такий людині притаманні страх перед активними діями і нерішучість.

Положення “анфас” – зображення “дивиться” на глядача – трактується як егоцентризм, перебільшена увага досліджуваного до власного “я”, своїх проблем.

Окремі деталі голови, що відповідають органам чуття (вуха, рот, очі).

Вуха – зацікавленість інформації щодо власного “я”, в оцінці себе людина переважно орієнтована на думки і оцінки оточуючих.

Рот. Відкритий рот в поєднанні з язиком, без промальовування губ, інтерпретується як велика мовна активність (балакучість). Наявність губ – як чуттєвість. Відкритий рот без промальовування язика і губ, особливо заштрихований, – легкість виникнення недовіри, страхів. Рот з зубами – словесна агресивність (людина огризається, задирається, є грубіяном у відповідь на звертання). Закритий рот круглої форми – боязкість, тривожність.

Очі – це символ властивого людині переживання страху, який часто не усвідомлюється людиною. Про це говорить різке промальовування райдужки, сильний нахил олівця при виконанні малюнка очей. Якщо зображені вії – людина демонстративна, любить бути в центрі уваги, “працює на публіку”, зацікавлена в тому, щоб оточуючі були в захопленні від її зовнішності, манери одягатися, людина надає занадто великого значення враженню, яке вона справляє на оточуючих. У чоловіків це часто є проявом жіночих рис у характері.

Непропорційно збільшений *розмір голови* – показник того, що людина цінує інтелект, ерудицію в собі та інших.

Рот, особливо зображений у вигляді гострих кутів, – агресія. Якщо роги поєднуються зі щетиною, панцирем, – агресія носить захисний характер. Якщо ж вони зображені разом з нігтями, голками, іншими знаряддями нападу, – агресія носить спонтанний наступальний характер.

Грива, шерсть, подоба зачіски – чуттєвість, підкреслення своєї статті, орієнтація на свою сексуальну роль. Про розвинену сексуальність, аж до фіксації на проблемах сексу, говорить наявність на малюнкові деталей, що стосуються статевих ознак: вимені, грудей, особливо при людиноподібній фігурі (іноді людина не наважується їх зображувати, орієнтуючись на етичні норми пристойності–непристойності, в такому випадку можна запитати, чи хотілось людині їх малювати).

Пір’я – прояв бажання до самовиправдання, до демонстративності.

Несуча, опорна частина фігури тварини (ноги, лапи, іноді –постамент). Масивність цієї частини тіла свідчить про ґрунтовність, обдуманість, переважання раціонального над емоційним при ухваленні рішень, формуванні думки, висновків; взагалі опора на істотні положення і значущу інформацію. Слабка вираженість або відсутність опорної частини фігури свідчать про поверховість думок, легковажність у висновках, іноді імпульсивність в ухваленні рішень. Характер з’єднання ніг з корпусом – точне, ретельне, або недбале, ноги слабо з’єднані чи зовсім не з’єднані з корпусом – свідчить про наявність, або, навпаки, відсутність контролю за міркуваннями, висновками, рішеннями. Однотипність чи односпрямованість форми ніг, лап, будь-яких елементів опорної частини – стандартність, банальність думок, рішень. Різноманітність у формі і положенні цих деталей – оригінальність, нестандартність думок, суджень, самотійність, творче начало (виявляється в незвичній формі цих елементів).

Частини, що є виступаючими з фігури. Можуть бути функціональними чи такими, що прикрашають тварину (крила, додаткові ноги, щупальця, деталі панцира), – свідчать про прагнення до охоплення різних галузей людської діяльності, впевненість у собі, допитливість, про бажання брати участь у якомога більшому числі справ інших людей, про завоювання собі місця під сонцем, іноді – про нерозбірливий вчинок оточуючих. Деталі, що прикрашають (бантики, завиті кучері, квіточки, парасольки), вказують на демонстративність, на бажання привернути увагу оточуючих, манірність.

Хвости. Виявляють ставлення до власних дій, рішень, висновків, до своєї словесної продукції. Позитивне або негативне забарвлення цього ставлення виражене положенням хвоста (або хвостів): вгору – впевненість, позитив, бадьорість; вниз – незадоволеність, сумнів у власній правоті, жалкування щодо зробленого, сказаного, розкаяння.

Хвости повернені вправо – це оцінка своїх дій і поведінки. Хвости вліво – ставлення до своїх думок, рішень, до втрачених можливостей, до власної нерішучості.

Контури фігури. Звертається увага на наявність чи відсутність виступів (шипів, панцирів, голок), промальованість контуру, наявність плям, затемнень. Якщо на малюнку багато гострих кутів – це прояви агресивності. Затемненість, зафарбовування контурної лінії – наявність страху і тривоги. Про підозрілість, побоювання свідчить наявність щитів, заслонів, подвоєння лінії контуру.

Недбалість, неакуратність, стереотипність ліній говорить про відповідні якості людини. Наявність виправлень, перемальовувань можуть свідчити про те, що людина не приймає себе такою, яка вона є.

Загальна енергія. Оцінюється кількість зображених деталей – зображена тільки необхідна кількість щоб дати уявлення про вигадану неіснуючу тварину (голова, тіло, кінцівки; або тіло, хвіст, крила), чи має місце щедре зображення не тільки необхідних, але й ускладнювальних конструкцій додаткових деталей. Чим більше складових частин і елементів, тим вища енергія. Якщо мало, тільки необхідні, – відсутність енергії, втома, можливе хронічне захворювання. Про це також свідчить характер лінії – слабка павутиноподібна лінія. Жирна з натиском лінія свідчить про наявність тривожності, особливо, якщо це різко продавлені лінії, видимі навіть на зворотному боці листа – це різка тривожність. Важливо звернути увагу на те, яка деталь так намальована, – це допоможе зрозуміти, з чим пов'язана тривога.

Загальна оцінка тварини. Тварини діляться на тих, що загрожують; тих, що бояться, та нейтральних. Тварина є уособленням людини, виявляє ставлення до себе, свого “я”, уявлення про своє становище у світі, свою значущість або її відсутність, тобто тварина представляє того, хто малює, в залежності від характеру того, на кого схожа людина (подібні до лева, бегемота, птаха, равлика, мурах, білого собаки, зайця, комашки, слона і т. ін.).

Схожість намальованої тварини людині, починаючи з постави тварини на дві лапи, замість чотирьох і закінчуючи “одяганням” тварини в людський одяг (штани, спідниці, плаття), включаючи схожість морди на обличчя, ніг і лап – на руки, свідчить про емоційну незрілість, “дитячість” в характері і поведінці відповідно до ступеня “олюднення” тварини.

Механізм схожий на алегоричне значення тварин і їх характерів у казках, притчах.

Рівень агресивності виявляється кількістю, характером (гострі чи тупі) кутів на малюнку. Особливо вагомі при цьому прямі знаряддя агресії – кігті, зуби, дзьоби.

Якщо загальний контур фігури близький до кола (особливо нічим не заповненого), то це символізує прагнення до замкнутості, потайливості, закритості внутрішнього світу, небажання розкриватися перед іншими, або ж небажання здійснювати це дослідження. Такі малюнки дають, зазвичай, мало даних для аналізу.

Якщо на малюнку в тіло тварини вмонтовані механічні частини (танкові гусениці, пропелер, електролампа замість ока, антени), це може свідчити про наявність у людини шизоїдного радикала (більш докладну інформацію щодо цієї особливості можуть дати дослідження акцентуацій характеру за відповідними методиками).

Творчі можливості виявляються кількістю елементів, що поєднані у фігурі: про банальність, відсутність креативності свідчать варіанти, коли зображена існуюча істота (людина, кінь, собака, риба), до якої приєднується певна деталь, взята від іншого створіння (кішка з крилами, риба з пір'ям, собака з плавниками). Творче начало, креативність переважає при зображенні фігури, що складається з багатьох елементів, що притаманні різним істотам.

В назві можуть бути поєднання змістовних частин ("заєць, що літає", "бегемот", "мухожер" і т. п.). Інший варіант – словотворення з книжно-науковим, іноді латинським суфіксом або закінченням ("ратолетиус" і т. п.). Перше свідчить про раціональність, конкретність при орієнтуванні й адаптації; друге – про демонстративність, спрямовану головним чином на показ власного розуму, ерудиції, знань. Зустрічаються назви як набір літер без жодного смислу ("лялие", "лиошана", "гратекер" тощо), що свідчать про легковажне ставлення до оточуючих, ігнорування сигналів небезпеки, наявність в оточуючому світі критеріїв в основі мислення, перевагу естетичних елементів у емоційних думках над раціональними.

Спостерігаються іронічно-гумористичні назви ("риночурка", "пузиренд" і т. п.) – це відповідає іронічно-поблажливому ставленню до оточуючих. Про інфантильність, дитячість свідчать назви, що мають елементи, які повторюються ("тру-тру", "лю-лю", "кус-кус" і т. ін.). Схильність до фантазування виявляється звичайно подовженими назвами ("аберосинотиклирон", "гулобарниклетамиешиния" тощо).

Тест "Будинок - Дерево - Людина"

Проективна методика дослідження особистості "Будинок - Дерево - Людина" (ДДЧ) була запропонована Дж. Буком в 1948 р. Тест призначений як для дорослих, так і для дітей. Існує можливість групового обстеження. Суть методики полягає в тому, що обстежуваному пропонується намалювати будинок, дерево і людину, а потім проводиться опитування за розробленим планом.

Р. Берні при використанні тесту ДДЧ просить зобразити дерево, будинок і людину в одному малюнку, в одній відбувається сцене. Вважається, що взаємодія

між будинком, деревом і людиною являє собою зорову метафору. Якщо привести весь малюнок в дію, то цілком можливо помітити те, що дійсно відбувається в нашому житті.

Особливим способом інтерпретації може бути порядок, в якому виконується малюнок. Так, якщо перший намальовано дерево, це означає, що основне для людини - життєва енергія. Якщо перший малюється будинок, то на першому місці безпека, успіх або, навпаки, нехтування цими поняттями.

Інтерпретація ознак зображення в тесті "ДІМ"

Будинок старий, розвалений - іноді суб'єкт таким чином може висловити ставлення до самого себе.

Дім вдалині - почуття отвергнутость (знехтуванням).

Будинок поблизу - відкритість, доступність і (або) відчуття теплоти та гостинності.

План будинку (проекція зверху) замість самого будинку - серйозний конфлікт.

Різні споруди - агресія, спрямована проти фактичного господаря будинку або бунт проти того, що суб'єкт вважає штучними і культурними стандартами.

Віконниці зачинені - суб'єкт в змозі пристосуватися в інтерперсональних тношеннях.

Сходинок, що ведуть в глуху (без дверей) стіну - відображення конфліктної ситуації, яка завдає шкоди правильній оцінці реальності. Неприступність суб'єкта (хоча він сам може бажати вільного серцевого спілкування).

Стіни

Задня стіна, зображена з іншого боку, незвично, виявляє свідомі спроби самоконтролю, пристосування до конвенцій, але разом з тим і наявність сильних ворожих тенденцій.

Контур задньої стіни значно товщі (яскравіше) в порівнянні з іншими деталями - суб'єкт прагне зберегти (не втратити) контакту з реальністю.

Стіна при відсутності її основи - слабкий контакт з реальністю (якщо малюнок поміщений внизу).

Стіна з акцентованим контуром основи - суб'єкт намагається витіснити конфліктні тенденції, відчуває труднощі, тривогу.

Стіна з акцентованим горизонтальним виміром - погана орієнтування в часі (домінування минулого чи майбутнього). Можливо, суб'єкт дуже чутливий до тиску середовища.

Бічний контур стіни дуже тонкий і неадекватний - передчуття (загроза) катастрофи.

Контури стіни занадто акцентовані - свідоме прагнення зберегти контроль.

Стіна зображена в одновимірній перспективі (тільки одна сторона будинку): якщо це бічна стіна, є серйозні тенденції до відчуження й опозиції.

Прозорі стіни - неусвідомлюване потяг, потреба впливати (володіти, організовувати) на ситуацію, наскільки це можливо.

Стіна з акцентованим вертикальним виміром - суб'єкт шукає насолоди насамперед у фантазіях і володіє меншою кількістю контактів з реальністю, ніж бажано.

Двері

Відсутність дверей - суб'єкт відчуває труднощі при прагненні розкритися перед іншими (особливо у домашньому колі).

Двері (одні або декілька) задні або бічні - відступ, відчуженість, уникнення.

Двері (одні або декілька) парадні - перша ознака відвертості, досяжності.

Двері відкриті: якщо будинок жилою - це сильна потреба до тепла ззовні або прагнення демонструвати доступність (відвертість).

Двері бічні (одна або декілька) - відчуження, усамітнення, уникнення реальності; значна неприступність.

Двері дуже великі - надмірна залежність від інших або прагнення здивувати своєю соціальною комунікабельністю.

Двері дуже маленькі - небажання впускати в своє "Я". Відчуття невідповідності, неадекватності і нерішучості в соціальних ситуаціях.

Двері з величезним замком - ворожість, помисливість, скритність, захисні тенденції.

Вікна

Вікна: перший поверх багатоповерхового будинку був промальований в останню чергу - відраза до Межперсональна відносинам, тенденція до ізоляції від дійсності.

Вікна, сильно відкриті, розкриті - суб'єкт поводить трохи розв'язно і прямолінійно. Безліч вікон показує готовність до контактів, а відсутність фіранок - відсутність прагнення приховувати свої почуття.

Вікна, щільно закриті (завішені), - заклопотаність взаємодією з середовищем (якщо це значимо для суб'єкта).

Вікна без шибок - ворожість, відчуженість.

Відсутність вікон на першому поверсі - ворожість, відчуженість.

Вікна відсутні на нижньому, але є на верхньому поверсі - "прірву" між реальним життям і життям у фантазіях.

Дах

Дах - сфера фантазії.

Дах, зірвана вітром, або зруйнована димова труба символічно виражають почуття суб'єкта, що їм велять незалежно від його власної сили волі.

Дах промальована жирним контуром, не властивим всьому іншому малюнку, - фіксація на фантазіях як джерелі задоволень, зазвичай супроводжувана тривогою.

Незвично тонкий контур краю даху - переживання ослаблення контролю над фантазіями.

Незвично товстий контур краю даху - надмірна заклопотаність контролем над фантазією (її приборкуванням).

Дах погано поєднується з нижнім поверхом - погана особистісна орієнтація.

Карниз даху акцентований яскравим контуром або продовженням за стіни - посилено захисна (зазвичай з підозрілістю) установка.

Труба

Дим з труби дуже густий - значне внутрішнє напруження (інтенсивність по густоті диму).

Дим тоненькою цівкою - почуття нестачі емоційної теплоти дома.

Відсутність димової труби - суб'єкт відчуває брак психологічної теплоти дома.

Труба майже невидима (захована) - небажання мати справу з емоційними впливами.

Труба намальована косо по відношенню до даху - норма для дитини і значна регресія, якщо виявляється у дорослих.

Водостічні труби - посилений захист і зазвичай недовірливість.

Водопровідні труби (або водостічні з даху) - посилені захисні установки (і, як правило, підвищена недовірливість).

Кімната

Можуть виникнути асоціації:

- 1) з людиною, які проживають в кімнаті;
- 2) з інтерперсональна відносинами в кімнаті;
- 3) з призначенням цієї кімнати (реальним або приписуваним їй).

Асоціації можуть мати позитивну чи негативну емоційне забарвлення.

Кімната, не помістилися на аркуші, - небажання суб'єкта зображати певні кімнати через неприємних асоціацій з ними або з їх мешканцем.

Суб'єкт вибирає найближчу кімнату - недовірливість.

Ванна

Ванна виконує санітарну функцію: якщо манера зображення ванни значима, то можливе порушення зазначених функцій.

Додатки

1. **Прозорий ("скляний") ящик.** Символізує переживання виставлення себе на загальний огляд, супроводжуване бажанням демонструвати себе, обмежуючись лише візуальним контактом.

2. **Дерева.** Часто символізують різні особи. Якщо вони, як ніби ховають будинок, можлива сильна потреба залежності при домінуванні батьків.

3. **Кущі.** Іноді символізують людей. Якщо вони тісно оточують будинок - ймовірно сильне бажання захистити себе захисними бар'єрами.

Кущі, хаотично розкидані по простору або по обидві сторони доріжки, вказують на незначну тривогу в рамках реальності і свідоме прагнення контролювати її.

4. **Доріжка.** Правильні пропорції, легкість малюнка показують, що індивід в контактах з іншими виявляє такт і самоконтроль.

Доріжка дуже довга - зменшена доступність, часто супроводжувана потребою в більш адекватній соціалізації.

Доріжка, дуже широка спочатку і сильно звужується біля будинку, - спроба замаскувати бажання бути самотнім, що поєднується з поверхневим дружелюбністю.

5. **Сонце.** Символ авторитетної фігури. Часто сприймається як джерело тепла і сили.

6. **Погода** (яка погода зображена). Відображає пов'язані з середовищем переживання суб'єкта в цілому. Швидше за все, чим гірше, неприємніше погода зображена, тим імовірніше, що суб'єкт сприймає середовище як ворожу, сковує.

7. **Колір.** Конвенціональне (звичайне) його використання: зелений - для даху, коричневий - для стін. Жовтий, якщо вживається, - тільки для зображення

світла всередині будинку, тим самим відображаючи ніч або се наближення; висловлює почуття суб'єкта:

- 1) ворожість середовища;
- 2) необхідність приховати дії від сторонніх очей.

Кількість використовуваних кольорів. Добре адаптований, сором'язливий і емоційно НЕ обділений суб'єкт звичайно використовує не менше двох або не більше п'яти кольорів. Суб'єкт, розфарбовувати будинок 7-8 квітами, в кращому випадку є дуже лабільним. Використовує всього один колір боїться емоційного збудження.

Вибір кольору. Чим довше, невпевненіше і важче суб'єкт підбирає кольори, тим більша ймовірність наявності особистісних порушень. Чорний колір - сором'язливість, лякливість.

Зелений колір - потреба мати почуття безпеки, захистити себе від небезпеки. Це положення є не настільки важливим при використанні зеленого кольору для гілок дерева або даху будинку.

Помаранчевий колір - комбінація чутливості і ворожості.

Пурпурний колір - сильна потреба влади.

Червоний колір - найбільша чутливість; потреба теплоти з оточення.

Жовтий колір - сильні ознаки ворожості.

Колір, штрихування трьох чвертей аркуша - брак контролю над вираженням емоцій.

Штрихування, що виходить за межі малюнка. - Тенденція до імпульсивної відповіді на додаткову стимуляцію.

Загальний вигляд

Приміщення малюнка на краю листа - генералізоване відчуття невпевненості, небезпеки, часто поєднане:

- а) з певним часовим значенням (права сторона - майбутнє, ліва - минуле);
- б) до призначення кімнати або її постійним мешканцем;
- в) із зазначенням на специфіку переживань (ліва сторона - емоційні, права - інтелектуальні переживання).

Перспектива

Перспектива "над суб'єктом" (погляд знизу вгору) - почуття, що суб'єкт відкинутий, відсторонений, що не визнаний будинку або відчуває потребу в домашньому вогнищі, який вважає недоступним, недосяжним.

Малюнок зображений вдалині - бажання відійти від конвенційного суспільства. Почуття ізоляції, знехтуванням. Явна тенденція відмежуватися від оточення. Бажання відкинути, не визнати цей малюнок або те, що він символізує.

Ознаки "втрати перспективи" (індивід правильно зображує один кінець будинку, але в іншому малює вертикальну лінію даху і стіни, тобто не вміє зображати глибину) сигналізують про починаються складнощі інтегрування, страху перед майбутнім (якщо вертикальна бічна лінія знаходиться праворуч) або бажанні забути минуле (лінія зліва).

Перспектива потрійна (тривимірна, суб'єкт малює щонайменше чотири окремі стіни, з яких навіть двох немає в тому ж плані) - надмірна заклопотаність думкою оточуючих про себе. Прагнення мати на увазі (дізнатися) всі зв'язки, навіть незначні, всі риси.

Розміщення малюнка

Розміщення малюнка над центром листа - чим більше малюнок над центром, тим більша ймовірність, що:

- 1) суб'єкт відчуває тягар боротьби і відносну недосяжність мети;
- 2) суб'єкт шукає задоволення у фантазіях (внутрішня напруженість);
- 3) суб'єкт схильний триматися осторонь.

Розміщення малюнка точно в центрі листа - незахищеність і ригідність (прямолінійність). Потреба турботливого контролю заради збереження психічної рівноваги.

Розміщення малюнка нижче централістами - чим нижче малюнок по відношенню до центру аркуша, тим менш безпечно і комфортно відчуває себе суб'єкт, що викликає у нього депресивний настрій; тим більш обмеженим і скутим реальністю він відчуває себе.

Розміщення малюнка по лівій стороні аркуша - акцентування минулого. Імпульсивність.

Розміщення малюнка в лівому верхньому куті аркуша - схильність уникати нових переживань, бажання піти в минуле або заглибитися в фантазії.

Розміщення малюнка на правій половині аркуша - суб'єкт схильний шукати насолоди в інтелектуальних сферах. Контрольоване поведінку. Акцентування майбутнього.

Малюнок виходить за лівий край листа - фіксація на минулому і страх перед майбутнім. Надмірна заклопотаність вільними відвертими емоційними переживаннями.

Вихід за правий край листа - бажання "втекти" в майбутнє, щоб позбутися від минулого. Страх перед відкритими вільними переживаннями. Прагнення зберегти жорсткий контроль.

Вихід за верхній край листа - фіксування на мисленні і фантазії як джерелах насолод, яких суб'єкт не відчуває в реальному житті.

Контури дуже прямі - ригідність.

Контур ескізний, застосовуваний постійно, - в кращому випадку дріб'язковість, прагнення до точності, в гіршому - вказівка на нездатність до чіткої позиції.

Інтерпретація ознак зображення в тесті "ДЕРЕВО"

Інтерпретація по К. Коху виходить з положень К. Г. Юнга (дерево - символ стоїть людини):

- коріння - колективне несвідоме;
- стовбур - імпульси, інстинкти, примітивні стадії;
- гілки - пасивність або протистояння життя. Інтерпретація малюнка дерева завжди містить постійне ядро (корені, стовбур, гілки) і елементи прикрас (листя, плоди, пейзаж).

Примітка. Інтерпретація К. Коха спрямована в основному на виявлення патологічних ознак і особливостей психічного розвитку, однак у ній мають місце ряд протиріч і використання понять, які важко конкретизувати. До того ж тлумачення ознак містить надмірне вживання звичайних визначень. У цьому зв'язку пропонується варіант інтерпретації, описаний в сучасній літературі, який можна використовувати в повсякденній практиці психологічних консультацій.

Коріння

Коріння менше стовбура - бажання бачити заховане, закрите.

Коріння рівні стовбуру - більш сильне цікавість, вже представляє проблему.

Коріння більше ствола- інтенсивне цікавість, може викликати тривогу.

Коріння позначені рисою - дитячу поведінку у відношенні того, що тримається в секреті.

Коріння у вигляді двох ліній - здатність до розрізнення і розсудливість в оцінці реального. Різна форма коренів може бути пов'язана з бажанням жити, пригнічувати або висловлювати деякі тенденції в незнайомому колу або близькому оточенні.

Симетрія - прагнення у злагоді із зовнішнім світом. Виражена тенденція стримати агресивність. Коливання у виборі позиції по відношенню до почуттів, амбівалентність як можливе джерело внутрішнього конфлікту. Загальмовані моральні проблеми.

Розташування на аркуші двоїсте - ставлення до минулого, до того, що зображує малюнок, тобто до свого вчинку. Подвійне бажання: незалежності та захисту в рамках оточення.

Центральна позиція- бажання знайти згоду, рівновага з оточуючими. Свідчить про потребу в жорсткій і неухильної систематизації з опорою на звички.

Розташування зліва направо - збільшується спрямованість на зовнішній світ, на майбутнє. Потреба в опорі на авторитет; пошуки згоди з зовнішнім світом; честолобство, прагнення нав'язувати себе іншим, відчуття покинутості; можливі коливання в поведінці.

Форма листя

Кругла крона - екзальтованість, емоційність.

Кола в листі - пошук заспокійливих і винагороджується відчуттів, почуття покинутості й розчарування.

Гілки опущені - втрата мужності, відмова від зусиль.

Гілки вгору - ентузіазм, порив, прагнення до влади.

Гілки в різні боки - пошук самоствердження, контактів; самораспилення; метушливість, чутливість до навколишнього, відсутність протистояння йому.

Листя-сітка, більш-менш густа, - більша або менша спритність в уникненні проблемних ситуацій.

Листя з кривих ліній - сприйнятливість, відкрите прийняття навколишнього.

Відкрита і закрита листя на одному малюнку - пошуки об'єктивності.

Закрита листя - охорона свого внутрішнього світу дитячим способом.

Закрита густа листя - не виявляються агресивність.

Деталі листя, що не пов'язані з цілим, - судження, що приймають малозначні деталі за характеристику явища в цілому.

Гілки виходять з однієї ділянки на стовбурі - дитячі пошуки захисту; норма для семирічної дитини.

Гілки намальовані однією лінією - втеча від неприємностей реальності, її трансформація і прикрашання.

Товсті гілки - хороше розрізнення дійсності.

Листя-петельки - воліє використовувати свою чарівність.

Зигзаги в листі - обережність і скритність.

Листя, схожа на візерунок, - жіночність, привітність, чарівність.

Пальма - прагнення до зміни місць.

Плакуча верба - нестача енергії і запалу, прагнення до твердої опори і пошук позитивних контактів; повернення до минулого і досвіду дитинства; труднощі у прийнятті рішень.

Темна, штрихування

Використання штрихування - напруга, тривожність. Стовбур Зачерне - внутрішня тривога, підозрілість, боязнь бути покинутим; прихована агресивність.

Стовбур

Ствол - бажання бути схожим на матір, робити все, як вона, або бажання бути схожим на батька, помірятися з ним силою; рефлексія невдач.

Стовбур зламаний (верхівка стосується землі) - гостре відчуття зовнішнього примусу і неможливість йому протистояти.

Розділяє лінія в листі - пасивність, м'якість, податливість.

Стовбур з однієї лінії - відмова реально дивитися на речі.

Стовбур намальований тонкими, а крона товстими лініями - може самостверджуватися і діяти вільно.

Листя намальована тонкими лініями - тонка чутливість, сугестивність.

Стовбур намальований лініями з натиском - рішучість, активність, продуктивність.

Лінії стовбура прямі - спритність, винахідливість, не затримується на тривожать фактах.

Лінії стовбура криві - активність загальмована тривогою і думками про нездоланність перешкод.

"Вермішель" - тенденція до скритності заради зловживань, непередбачені атаки, прихована лють.

Гілки не пов'язані зі стовбуром - відхід від реальності, що не відповідає бажанням, спроба втекти від неї в мрії та ігри.

Стовбур відкритий і пов'язаний з листям - хороший інтелект, нормальний розвиток, прагнення зберегти свій внутрішній світ.

Стовбур відірваний від землі - брак контакту із зовнішнім світом; життя повсякденна і духовна пов'язані мало.

Стовбур обмежений знизу - відчуття нещастя; пошук підтримки.

Стовбур розширюється донизу - пошук надійного положення у своєму колі.

Стовбур звужується донизу - відчуття безпеки в колі, який не дає бажаної опори; ізоляція і прагнення зміцнити своє "Я" проти неспокійного світу.

Загальна висота

Нижня чверть аркуша - залежність, брак віри в себе, компенсаторні мрії про владу.

Нижня половина аркуша - менш виражена залежність і боязкість.

Три чверті аркуша - гарне пристосування до середовища. Лист використаний цілком - хоче бути поміченим, розраховувати на інших, самостверджуватися.

Висота листя

Сторінка ділиться на вісім частин:

1/8 - недолік рефлексії і контролю (норма для чотирирічної дитини);

1/4 - здатність осмислювати свій досвід і гальмувати свої дії;

3/8 - хороший контроль і рефлексія;

1/2 - інтеріоризація, надії, компенсаторні мрії;

5/8 - інтенсивне духовне життя;

6/8 - висота листя знаходиться в прямій залежності від інтелектуального розвитку та духовних інтересів;

7/0 - листя займає майже всю сторінку - втеча в мрії.

Манера зображення

Гостра вершина - захищається від небезпеки, справжньої чи уявної, яка сприймається як особистий випад; бажання діяти на інших, атакувати або захищатися; труднощі в контактах; хоче компенсувати почуття неповноцінності, прагнення до влади; пошук безпечного притулку проти почуття покинутості для твердого положення, потреба в ніжності.

Множинність дерев (кілька дерев на одному аркуші) - дитячу поведінку, випробуваний не слід даної інструкції.

Два дерева можуть символізувати самого випробуваного та іншого близької йому людини (тут важливі положення на аркуші й інші моменти інтерпретації).

Додавання до дерева різних об'єктів

Трактується в залежності від конкретних об'єктів. Пейзаж - сентиментальність.

Перевертання листа - незалежність, ознака інтелекту, розсудливість.

Земля

Земля підводиться до правого краю аркуша - завзяття, ентузіазм.

Земля опускається до правого краю аркуша - занепад сил, недостатність прагнень.

Земля зображена однією рисою - зосередженість на цілі, прийняття деякого порядку.

Земля зображена кількома різними рисами - дії відповідно зі своїми власними правилами, потреба в ідеалі.

Кілька спільних ліній, що зображують землю в сукупності, стосуються краю аркуша - спонтанний контакт, раптове видалення, імпульсивність, примхливість.

Інтерпретація ознак зображення в тесті "ЛЮДИНА"

Голова

Голова - сфера інтелекту (контролю), сфера уяви.

Голова велика - неусвідомлене підкреслення переконання про значення мислення в діяльності людини.

Голова маленька - переживання інтелектуальної неадекватності.

Нечітка голова - сором'язливість, боязкість.

Голова зображується у самому кінці - Межперсональний конфлікт.

Велика голова біля фігури протилежної статі - уявне перевагу протилежної статі і більш високий його соціальний авторитет.

Шия

Шия - орган, що символізує зв'язок між сферою контролю (головою) і сферою потягів (тілом). Таким чином, це їх координаційний ознака.

Підкреслена шия - потреба в захисному інтелектуальному контролі.

Надмірно велика шия - усвідомлення тілесних імпульсів, прагнення їх контролювати.

Довга тонка шия - гальмування, регресія.

Товста коротка шия - поступки своїм слабкостям і бажанням, вираз неподавленної імпульсу.

Плечі, їх розміри

Плечі - ознака фізичної сили або потреби у владі.

Плечі надмірно великі - відчуття великої сили або надмірної стурбованості силою і владою.

Плечі вузькі - відчуття малоцінності, нікчемності.

Плечі занадто незграбні - ознака надмірної обережності, захисту.

Плечі похилі - смуток, відчай, відчуття провини, недолік життєвості.

Плечі широкі - сильні тілесні імпульси.

Тулуб

Тулуб вугласте або квадратне - мужність.

Тулуб занадто велике - наявність незадоволених, гостро усвідомлюваних суб'єктом потреб.

Тулуб ненормально маленьке - почуття приниження, малоцінності.

Особа

Риси обличчя включають очі, вуха, рот, ніс. Це рецептори зовнішніх стимулів, що забезпечують сенсорний контакт з дійсністю.

Особа підкреслено - сильна заклопотаність відносинами з іншими, своїм зовнішнім виглядом.

Підборіддя занадто підкреслять - потреба домінувати.

Підборіддя занадто великий - компенсація відчутною слабкості і нерішучості.

Вуха занадто підкреслені - можливі слухові галюцинації. Зустрічається у особливо чутливих до критики.

Вуха маленькі - прагнення не приймати ніякої критики, заглушити її.

Очі закриті або заховані під полями капелюха - сильне прагнення уникати неприємних візуальних впливів.

Очі зображені як порожні очниці - значиме прагнення уникати візуальних стимулів. Ворожість.

Очі виражені - грубість, черствість.

Очі маленькі - заглибленість у себе.

Підведені очі - грубість, черствість.

Довгі вії - кокетливість, схильність зваблювати, спокушати, демонструвати себе.

Повні губи на обличчі чоловіка - жіночність.

Рот клоуна - вимушена привітність, неадекватні почуття.

Рот запалий - пасивна значимість.

Ніс широкий, видатний, з горбинкою - зневажливі установки, тенденція мислити іронічними соціальними стереотипами.

Ніздрі - примітивна агресія. Зуби чітко намальовані - агресивність. Особа неясне, тьмяне - боязливість, сором'язливість. Вираз обличчя подобострастное -

незахищеність. Обличчя, схоже на маску, - обережність, скритність, можливі почуття деперсоналізації і відчуженості.

Брови рідкі, короткі - презирство, витонченість.

Волосся - ознака мужності (хорообрості, сили, зрілості і прагнення до неї).

Волосся сильно заштриховані - тривога, пов'язана з мисленням або уявою.

Волосся не заштриховані, що не зафарбовані, обрамляють голову - суб'єктом управляють ворожі почуття.

Кінцівки

Руки - знаряддя більш досконалого і чуйного пристосування до оточення, головним чином у межперсональних відносинах.

Широкі руки (розмах рук) - інтенсивне прагнення до дії.

Руки ширше у долоні або у плеча - недостатній контроль дій та імпульсивність.

Руки, зображення не злито з тулубом, а окремо, витягнуті в сторони - суб'єкт іноді ловить себе на діях або вчинках, які вийшли у нього з-під контролю.

Руки схрещені на грудях - ворожо-недовірлива установка.

Руки за спиною - небажання поступатися, йти на компроміс (навіть з друзями). Схильність контролювати прояв агресивних ворожих потягів.

Руки довгі і м'язисті - суб'єкт потребує фізичній силі, спритності, хорообрості як в компенсації.

Руки занадто довгі - надмірно амбітні прагнення.

Руки розслаблені і гнучкі - хороша пристосовність в межперсональних відносинах.

Руки напружені і притиснуті до тіла - неповороткість, ригідність.

Руки дуже короткі - відсутність прагнень разом з почуттям неадекватності.

Руки занадто великі - сильна потреба до кращої пристосовності в соціальних відносинах в поєднанні з почуттям неадекватності й схильністю до імпульсивної поведінки.

Відсутність рук - відчуття неадекватності при високому інтелекті.

Деформація або акцентування руки або ноги на лівій стороні - соціально-рольовий конфлікт.

Руки зображені близько до тіла - напруга.

Великі руки і ноги у чоловіка - грубість, черствість.

Звужуються руки і ноги - жіночність.

Руки довгі - бажання чогось досягти, заволодіти чим-небудь.

Руки довгі і слабкі - залежність, потреба в опіці.

Руки, повернені в сторони, дістають щось, - залежність, бажання любові, прихильності.

Руки витягнуті з боків - труднощі в соціальних контактах, страх перед агресивними імпульсами.

Руки сильні - агресивність, енергійність.

Руки тонкі, слабкі - відчуття недостатності досягнутого.

Рука, як боксерська рукавичка, - витіснена агресія.

Руки за спиною або в кишенях - почуття провини, невпевненість у собі.

Руки неясно окреслені - брак самовпевненості в діяльності і соціальних відносинах.

Руки великі - компенсація відчутною слабкості і провини.

Руки відсутні в жіночій фігурі- материнська фігура сприймається як нелюблячий, що відкидає, що не підтримує.

Пальці відокремлені (обрубані) - витіснена агресія, замкнутість.

Великі пальці - грубість, черствість, агресія.

Пальців більше п'яти - агресивність, амбіції.

Пальці без долонь - грубість, черствість, агресія.

Пальців менше п'яти - залежність, безсилля.

Пальці довгі - відкрита агресія.

Пальці стиснуті в кулаки - бунтарство, протест.

Кулаки притиснуті до тіла - витіснений протест.

Кулаки далеко від тіла - відкритий протест.

Пальці великі, схожі на цвяхи (шипи) - ворожість.

Пальці одномірні, обведені Істлей - свідомі зусилля проти агресивного почуття.

Ноги непропорційно довгі - сильна потреба до незалежності і прагнення до неї.

Ноги дуже короткі - почуття фізичної або психологічної незручності.

Малюнок початий зі ступень і ніг - боязливість.

Ступні не зображені - замкнутість, боязкість.

Ноги широко розставлені - відверта зневага (непокора, ігнорування або незахищеність).

Ноги неоднакових розмірів - амбівалентність в прагненні до незалежності.

Ноги відсутні - боязкість, замкнутість.

Ноги акцентовані - грубість, черствість.

Ступні - ознака рухливості (фізіологічної або психологічної) в межперсональних відносинах.

Ступні непропорційно довгі - потреба в безпеці. Потреба демонструвати мужність.

Ступні непропорційно дрібні - скутість, залежність.

Поза

Обличчя зображено так, що видно потилицю, - тенденція до замкнутості.

Голова в профіль, тіло анфас - тривога, викликана соціальним оточенням і потребою в спілкуванні.

Людина, що сидить на краєчку стільця, - сильне бажання знайти вихід із ситуації, страх, самотність, підозру.

Людина, зображена в бігу, - бажання втекти, сховатися від кого-небудь.

Людина з видимими порушеннями пропорцій стосовно правої або лівої сторони - відсутність особистого рівноваги.

Людина, зображена без певних частин тіла, вказує на відкидання, невизнання людини в цілому або її відсутніх частин (актуально або символічно зображених).

Людина в сліпому втечу - можливі панічні страхи.

Людина в плавному легкому кроці - хороша пристосовність.

Людина зображений в профіль - серйозна відчуженість, замкнутість і опозиційні тенденції.

Профіль амбівалентний: певні частини тіла зображені з іншого боку по відношенню до решти, дивляться в різні боки - особливо сильна фрустрація з прагненням позбутися неприємної ситуації.

Неврівноважена стояча фігура - напруга.

Лялька - поступливість, переживання домінування оточення.

Робот замість чоловічої фігури - деперсоналізація, відчуття зовнішніх контролюючих сил.

Фігура, складена з паличок, може означати ухилення і негативізм.

Фігура Баби-Яги - відкрита ворожість до жінок. Клоун, карикатура - властиве підліткам переживання неповноцінності і знехтуванням. Ворожість, самопрезирство.

Фон, оточення

Хмари - боязка тривога, побоювання, депресія.

Паркан для опори, контур землі - незахищеність.

Постать людини на вітрі - потреба в любові, прихильності, турботливою теплоті.

Лінія основи (землі) - незахищеність. Являє собою необхідну точку відліку (опори) для конструювання цілісності малюнка. Надає малюнку стабільність. Значення цієї лінії іноді залежить від надаваного їй суб'єктом якості, наприклад, хлопчик катається на тонкому льоду. Основу частіше малюють під будинком або деревом, рідше - під людиною.

Зброя - агресивність.

Багатопланові критерії

Розриви ліній, стерті деталі, пропуски, акцентування, штрихування - сфера конфлікту.

Гудзики, пряжка ременя, підкреслена вертикальна вісь фігури, кишені - залежність.

Комбінація твердих, яскравих і легких ліній; великі пальці руки; акцентовані очі, пальці, волосся; пози з широко розставленими ногами - грубість, черствість.

Контур, натиск, штрихування, розташування

Мало вигнутих ліній, багато гострих кутів - агресивність, погана адаптація.

Закруглені (округлені) лінії - жіночність.

Комбінація впевнених яскравих і легких контурів - грубість, черствість.

Контур неяскравий, неясний - боязкість, боязкість. Енергійні, упевнені штрихи - наполегливість, безпека. Лінії неоднаковою яскравості - напруга. Тонкі подовжені лінії - напруга.

Чи не обривається, підкреслений контур, що обрамляє фігуру - ізоляція.

Ескізний контур - тривога, боязкість. Розрив контура - сфера конфліктів.

Підкреслена лінія - тривога, незахищеність, регресія (особливо по відношенню до підкресленою деталі).

Зубчасті, нерівні лінії - зухвалість, ворожість. Упевнені, тверді лінії - амбіції, завзяття. Яскрава лінія - грубість.

Сильний натиск - енергійність, наполегливість. Велика напруженість.

Легкі лінії - брак енергії.

Легкий натиск - низькі енергетичні ресурси, скутість.

Лінії з натиском - агресивність, наполегливість.

Нерівний, неоднаковий натиск - ціклотімічність, імпульсивність, нестабільність. Тривога, незахищеність.

Мінливий натиск - емоційна нестабільність, лабільні настрою.

Довжина штрихів: якщо пацієнт збудливий, штрихи коротшають, якщо ні - подовжуються.

Прямі штрихи - упертість, наполегливість, завзятість. Короткі штрихи - імпульсивна поведінка.

Ритмічна штрихування - чутливість, співчуття, розкутість.

Короткі, ескізні штрихи - тривога, невпевненість.

Штрихи незграбні, скуті - напруженість, замкнутість.

Горизонтальні штрихи - підкреслення уяви, жіночність, слабкість.

Неясні, різноманітні, мінливі штрихи - незахищеність, недолік завзятості, наполегливості.

Вертикальні штрихи - упертість, наполегливість, рішучість, гіперактивність.

Штрихування справа наліво - інтроверсія, ізоляція.

Штрихи зліва направо - наявність мотивації.

Штрихування від себе - агресія, екстраверсія.

Стирання - тривожність, боязко. Часті стирання - нерішучість, невдоволення собою.

Стирання при перемальовуванні, якщо перерисовка більш досконала, - хороший знак.

Стирання з подальшою псуванням (погіршенням) малюнка свідчить про наявність сильної емоційної реакції на мальованої об'єкт або на те, що він символізує для суб'єкта.

Стирання без спроби перемалювати, тобто поправити, - внутрішній конфлікт або конфлікт власне з цією деталлю (або з тим, що вона символізує).

Великий малюнок - експансивність, схильність до марнославства, зарозумілості.

Маленькі фігури - тривога, емоційна залежність, почуття дискомфорту і скутості.

Дуже маленька фігура з тонким контуром - скутість, відчуття власної малоцінності і незначності.

Недолік симетрії - незахищеність.

Малюнок у самого краю листа - залежність, невпевненість у собі.

Малюнок на весь аркуш - компенсаторне звеличення себе в уяві.

Деталі

Тут важливо знання деталей, здатність оперувати ними і пристосувати до конкретних практичних умов життя. Дослідник повинен помітити ступінь зацікавленості суб'єкта такими речами; ступінь реалізму, з яким він їх сприймає; відносну значимість, яку він їм додасть; спосіб з'єднання цих деталей у сукупність.

Істотні деталі - їх відсутність у малюнку суб'єкта, який характеризувався середнім або вищим інтелектом, часто показує інтелектуальну деградацію небудь серйозне емоційне порушення.

Надлишок деталей - "неминучість тілесності" (невміння обмежити себе) вказує на вимушену потребу налагодити всю ситуацію, на надмірну турботу про оточення.

Характер деталей (істотні, несуттєві або дивні) може послужити для більш точного визначення специфічності чутливості.

Зайве дублювання деталей свідчить про те, що суб'єкт, швидше за все, не вміє входити в тактовні і пластичні контакти з людьми.

Недостатня деталізація - тенденції до замкнутості. Особливо педантична деталізація - скутість, педантичність.

Орієнтація в завданні

Здатність до критичної оцінки малюнка при проханні розкритикувати його - критерії не загубленого контакту з реальністю.

Прийняття завдання з мінімальним протестом - гарний початок, за яким слідує втома і переривання малювання.

Вибачення за малюнок - недостатня впевненість.

По ходу малювання зменшуються темп і продуктивність - швидке виснаження.

Назва малюнка - екстраверсія, потреба в підтримці. Дріб'язковість.

Підкреслена ліва половина малюнка - ідентифікація з жіночою статтю.

Завзято малює, незважаючи на труднощі, - хороший прогноз, енергійність.

Опір, відмова від малювання - приховує проблеми, не бажає розкрити себе.

Лабораторна робота №9

МЕТОДИКА ВИЗНАЧЕННЯ СОЦІОТИПУ ОСОБИСТОСТІ К.-Г. ЮНГА

Мета дослідження: визначити соціотип особистості.

Матеріали та обладнання: стимульний матеріал (текст опитувальника), бланк для відповідей, ручка або олівець.

Процедура дослідження

Даний опитувальник складається з 4 блоків, у кожному з яких є дві групи тверджень, що характеризують протилежні ознаки. Досліджуваний повинен вибрати те твердження, яке більш характерне для його поведінки. Досліджуваному видається даний стимульний матеріал і зачитується інструкція.

В основу даної методики покладена типологія, яку розробив відомий психолог К.-Г. Юнг. З її допомогою можна визначити психосоціотип особистості, тобто вроджену психічну структуру, яка відображається у поведінці і рисах особистості.

Інструкція: «Вам будуть запропоновані 4 блоки з протилежними твердженнями. Ви повинні зафіксувати, які з цих тверджень більш характерні для Вашої поведінки.»

Хто я: екстраверт чи інтроверт?

Відповісти на це запитання Вам допоможе подана нижче таблиця. Потрібно зафіксувати, яка з протилежних ознак отримала більше ствердних відповідей.

Якщо Ви ЕКСТРАВЕРТ (Е), то Ви, швидше за все:	Якщо Ви ІНТРОВЕРТ (І), то Ви, швидше за все:
У новій компанії легко знайомитесь з новими людьми, спілкуєтесь з великою кількістю людей, знайомих і незнайомих	Вважаєте за краще спілкуватися у тісному колі Ваших знайомих
У колі Ваших знайомих, Ви, як правило, в курсі останніх подій	Нерідко про новини дізнаєтесь мало не останнім
При знайомстві схильні першими розпочинати розмову	Почуваєтесь комфортніше, коли співбесідник першим почне розмову
Маєте багато друзів і знайомих, часто на нетривалий термін	Обмежуєтесь тісним колом старих друзів
Активно пересуваєтесь у просторі, не любите довго працювати на одному місці	Більш схильні до спостережень, ніж до безпосередніх дій, легко витримуєте роботу на самоті

Схильні займатися діяльністю, спрямованою на розширення	Схильні до діяльності на поглиблення, вдосконалення
Орієнтовані на безпосереднє і швидке сприймання навколишнього світу	Сприймаєте світ через своє ставлення до нього, порівнюючи його зі своїм розумінням життя
Зовнішній світ Вас спонукає до діяльності і заряджає енергією	Більш схильні черпати енергію зі свого внутрішнього світу

Хто я: сенсорик чи інтуїт?

Якщо Ви СЕНСОРИК (S), то Ви, швидше за все:	Якщо Ви ІНТУЇТ (N), то Ви, швидше за все:
Любите мати справу з фактами і цифрами, а не з ідеями чи теоріями	Не любите витратити час на уточнення деталей, коли є красива концепція
Любите читати тексти з початку до кінця, не перескакуючи в пошуках цікавих місць	Цілком спокійно можете читати книгу зразу в кількох місцях, з кінця до початку і т. п.
Для розуміння ситуації намагаєтесь зібрати всю необхідну інформацію	Достатньо кількох фактів чи навіть натяків, щоб зрозуміти сутність справи
Сприймаєте світ «тут і тепер», вмієте жити сьогоднішнім днем	Надаєте більше значення майбутнім перспективам і можливостям
На запитання любите давати конкретні відповіді	Намагаєтесь узагальнювати, щоб відповідь охоплювала якомога ширше коло можливих ситуацій
Обережно ставитесь до непевних жартів, при найменших сумнівах намагаєтесь їх пояснити	Любите парадокси і каламбури, любите делікатно піджартовувати над своїми знайомими
Сприймаєте світ через відчуття: звуки, кольори, запахи, естетичну і чуттєву насолоду	Відчуваєте невидимі, приховані процеси, які насправді рухають нашим життям

Хто я: логік чи етик?

Якщо Ви ЛОГІК (T), то Ви, швидше за все:	Якщо Ви ЕТИК (F), то Ви, швидше за все:
Намагаєтесь бути об'єктивним, навіть якщо Вас звинувачують у холодності і бездушності	При вирішенні питань обов'язково враховуєте почуття інших людей
Якщо бачите, що людина помиляється, то прагнете показати їй істинний стан речей	Не будете вказувати на помилки, якщо це може засмутити когось або погіршити стосунки
У житті покладаєтесь на логічно і науково обґрунтовані теорії	Більше довіряєте своїм почуттям і симпатіям
Вважаєте, що важливіше мати рацію, ніж комусь подобатися	Не вагаючись, візьмете свої слова назад, якщо відчуваєте, що ними когось образили
Схильні оцінювати людей і світ у	Схильні оцінювати людей і світ у

категоріях «логіка», «аналіз», «закон», «доцільність»	категоріях «добрий — поганий», «любить — не любить»
Не схильні робити компліменти, не завжди впевнені, як до Вас ставляться інші	Добре відчуваєте стосунки між людьми і вмієте на них впливати в потрібному напрямку
Не любите вмовляти людей, намагаєтесь аргументовано довести їм, що саме Ви маєте рацію	Вмієте вмовляти людей, піднімати їм настрій, заспокоювати добрим словом

Хто я: раціонал чи ірраціонал?

Якщо Ви РАЦІОНАЛ (J), то Ви, швидше за все:	Якщо Ви ІРРАЦІОНАЛ (P), то Ви, швидше за все:
Прокинувшись вранці, чітко уявляєте собі, що робитимете протягом дня	Вважаєте, що розвиток подій сам все розставить на свої місця
Якщо порушується Ваш план, то це вибиває Вас з колії	Легко замінюєте одні плани іншими
Любите починати нову роботу тільки після завершення попередньої	Можете одночасно почати кілька справ і потім докладати чимало зусиль для їх завершення
Знайомі Вас вважають принциповою людиною	Знайомі Вас вважають людиною імпульсивною і гнучкою
Схильні думати і діяти відповідно до попередньо встановленого плану, навіть якщо зовнішні обставини цьому не сприяють	Схильні діяти за ситуацією, не переобтяжуючи себе зайвими планами і строками
До будь-яких справ схильні готуватись завчасно, приходити на зустріч раніше призначеного терміну, щоб ненароком не запізнитись	Можете зволікати зі справами до останньої хвилини, розраховуючи на своє вміння імпровізувати, на натхнення і щасливий випадок
Ваші рухи здебільшого чіткі і фіксовані, без плавних переходів	Ваші рухи ніби заокруглені, плавні, розкуті, м'які, «котячі»

Вище визначені ознаки автоматично приводять до одного із 16 соціотипів:

ОЗНАКИ				СКОР. ПОЗН.	ПСЕВДОНІМ
ра- ціо- наль- ність	логіка	сенсорика	екстраверсія	ЛСЕ	Холмс
			інтроверсія	ЛСІ	Максим
		інтуїція	екстраверсія	ЛПЕ	Джек
			інтроверсія	ЛПІ	Декарт
	етика	сенсорика	екстраверсія	ЕСЕ	Гюго
			інтроверсія	ЕСІ	Драйвер
		інтуїція	екстраверсія	ЕПЕ	Гамлет
			інтроверсія	ЕПІ	Д-р Ватсон
			екстраверсія	СЛЕ	Македонський

іра- ціо- наль- ність	сенсорика	логіка	інтроверсія	СЛІ	Габен
		етика	екстраверсія	СЕЕ	Цезар
			інтроверсія	СЕІ	Дюма
	інтуїція	логіка	екстраверсія	ІЛЕ	Дон-Кіхот
			інтроверсія	ІЛІ	Бальзак
		етика	екстраверсія	ІЕЕ	Гекслі
			інтроверсія	ІЕІ	Єсенін

I

абстракція, концепція, теорія, сутність, минуле і майбутнє, перспективи, тенденції, прогноз, потенціал, здібності, осяяння, загадка, думка, фантазія

II

конкретність, сьогодні, тут і зараз, звуки, барви, запахи, реалізм, практика, не упустити деталі, запровадження, реалізація, зручність, корисність, фактичний стан

Частина I

рухливість, азарт, пригоди, ентузіазм, захоплення новими починаннями, жвавість, дія, переміни, активність, знайомства, непосидючість	людські стосунки, емоції, любов і ненависть, етика, мораль, добро і зло, зрозуміти людину, проникнути в душу	цікаві люди, помітити таланти і допомогти, оптимізм, імпрровізація, щасливий випадок, невимушеність	14
		сувора романтика, драматизм, боротьба до кінця, передбачати небезпеку, план, ретельне приготування, таємниця	7
	логіка, закономірності, грандіозні проекти, розум, холодний аналіз, об'єктивність, довести правоту, прорахувати	надихаючі ідеї, блискучі перспективи, розслаблення і комфорт, невимушеність, творча логіка, щасливий випадок	1
		романтика здолання, підприємливість, технологічність, побачити недоліки і зробити краще, знайти простіше рішення	11
стриманість, спокійне споглядання, зосередженість, тиша, терпеливість, мовчазне переживання, самопізнання, внутрішній світ	гнучке планування, невимушеність, лотерея, щасливий випадок, дії по ситуації, імпрровізація	скептичне передбачення, логіка, ділова винахідливість, метод, оптимізація, реалізм, дочекатись і діяти своєчасно	9
		емоційне передчуття, поетичність, витонченість, теплота, душевність, чарівність, імпульсивність, невимушеність	6
	планомірне просування, завчасне приготування, не відкласти на останню хвилину, систематичність	справедливість, рівність, істина, логіка, закон, моє право, вимогливість, аналіз, стриманість, об'єктивність, критичність	4
		терпимість, вибачливість, співчуття, любов, обов'язок, надійність, теплота, ідеалізм, віра в краще, миролюбність	15

I

абстракція, концепція, теорія, сутність, минуле і майбутнє, перспективи, тенденції, прогноз, потенціал, здібності, осяяння, загадка, думка, фантазія

II

конкретність, сьогодні, тут і зараз, звуки, барви, запахи, реалізм, практика, не упустити деталі, запровадження, реалізація, зручність, корисність, фактичний стан

Частина II

логіка, аналіз, розум, холодне мислення, переконати, організувати, порядок, закон, документ, моє право, вимогливість	метод, технологія, дизайн, краса, процес, зручність, затишок, милосердя, бути добрим, здібності, любов	рухливість, азарт, змагання, план, пригоди, швидка дія, кодекс честі, енергійність, гра за правилами	16
		гнучкість, стриманість, зосередженість і тиша, внутрішній світ, затишок, естетика, технологічність, лаконічність	13
	вимогливість, вольовий тиск, система фактів, влада, статистика, авторитет, вміле застосування сили	рухливість, гнучка воля, швидке реагування, імпульс, сильні відчуття, ризик, цілеспрямованість, критичний погляд	5
		планомірне просування, порядок, вольовий тиск, стійкість, мовчазне переживання, контроль, усамітнення	8
почуття, емоції, симпатії, любов, етика, реклама, стосунки, довіра, співчуття, пожартувати, розсмішити, пробачити, попросити	непокірність, подвиг, воля до перемоги, боротьба, інтрига, обов'язок, цілеспрямованість, невибагливість	імпровізація, щедрість, азарт, жвавість, енергійність, лідер, гнучкість, бажання, „я хочу!”, щасливий випадок, оптимізм	10
		Обов'язок, надійність, наполегливість, стриманість, планованість, завчасна підготовка, мовчазне переживання	12
	комфорт, приязність, щирість, нікого не образити, відпочити, розважитись, пригостити, підняти настрій	Буря емоцій, збудження, ентузіазм, не приховувати свого настрою, азарт, імпульсивність, енергія, гостинність	3
		невимушеність, розслаблення, філософія комфорту, спокій, задоволення, насолода, глибина, м'які, плавні рухи	2

Інтерпретація соціотипів**Донкіхот – Новатор**

Створює найбільш різноманітні, карколомні і нечувані ідеї, не оглядаючись на авторитети та існуючі стереотипи і без страху щодо можливих наслідків, виборювання абсолютної свободи творчості, без жодних обмежень на дослідження та політ фантазії.

Дюма – Художник

Філософія комфорту та відпочинку, створення навколо себе вільної і невимушеної атмосфери, ідеальної для творчості, філософствування, культури.

Гюго – Популяризатор

Створення гарного, бадьорого настрою, що стимулює до творчої активності, радісне прийняття нових цікавих ідей. Їх популяризація і широка пропаганда.

Декарт – Аналітик

Вибір інтуїтивної ідеї і створення на цій основі добре пропрацьовано логічної системи, наполегливе вдосконалення і сміливе обстоювання.

Гамлет – Драматург

Добре розвинуте почуття небезпеки, заховане в людях, глибоке розуміння таких станів людини, як страх, розлука, депресія; постійна відмобілізованість і пильність, вміння підняти бойовий дух, нав'язати сміливість і презирство до смерті.

Максим – Контролер

Створення і підтримання порядку й організованості, детальний контроль і звітність, стандартизація і єдині вимоги до всіх, синхронізація і систематична боротьба з відхиленнями від норми.

Македонський – Генерал

Створення на великих просторах нових розгалужених організаційних структур; вміння керувати великими масами людей, підтримання дисципліни, згуртованості, порядку і боєздатності, захист від ворожого оточення.

Єсенін – Лірик

Глибоке розуміння і вибачливе ставлення до слабостей, безталанності і суперечливості, здатність пройти всі випробування і муки, не втративши віри у щасливий кінець.

Джек – Підприємець

Забезпечення високої динамічності і гнучкості соціальних систем, орієнтація їх на потреби нинішнього дня, тонке відчуття кон'юнктури, вміння досягати швидких результатів мінімумом засобів, підтримання високого темпу життєдіяльності, винахідливість і підприємливість.

Драйзер – Мораліст

Наполеглива і безстрашна боротьба за збереження моральних цінностей, виявлення носіїв будь-якого зла (підлості, зради, аморальності) і повідомлення про це інших, дисциплінованість, вимогливість, обережність.

Цезар – Покровитель

Активний опір будь-якому зовнішньому тиску і спробам обмеження свободи дій і прав його чи близьких, намагання зробити в'язнями застарілих правил; непокірність, руйнування закостенілих систем, тонке відчуття поточної ситуації.

Бальзак – Критик

Глибоке розуміння суперечностей нашого світу, передбачення можливих відхилень, збочень і глухих кутів розвитку, феноментальне відчуття прихованих дефектів, критика самовпевненості, поспішності та надмірного ентузіазму.

Гекслі – Психолог

Тонке відчуття талантів і здібностей, захованих у кожній людині, вміння до кожного знайти свій підхід, виявлення перспективних особливостей, розуміння потреб людської душі, зацікавлене сприймання нових ідей і їх рекламування.

Габен – Майстер

Глибоке розуміння естетики і внутрішньої якості, створення унікальних шедеврів, цінність яких не підлягає сумніву; бездоганний дизайн, висока функціональність і ефективність, зокрема в діяльності людських організацій.

Холмс – Адміністратор

Доведення нових систем до технологічної досконалості, постановка їх «на конвеєр», економне використання ресурсів, орієнтація на чесну працю і справедливу винагороду, повага до традицій і досвіду минулого, прагнення гармонії з природою.

Бланк для відповідей

Прізвище та ініціали _____
 Стать _____ Вік _____
 Посада _____
 Дата заповнення _____

У цих бланках можете позначати «+» чи іншим символом ствердні відповіді для тієї чи іншої ознаки.

ЕКСТРАВЕРТ	ІНТРОВЕРТ

СЕНСОРИК	ІНТУЇТ

ЛОГІК	ЕТИК

РАЦІОНАЛ	ІРРАЦІОНАЛ

СОЦІОТИП _____

Якщо Ви вірно відповідали і визначили, які з основних ознак Вам притаманні, то за даною таблицею ознак зможете визначити свій соціотип.

ОЗНАКИ				СКОР. ПОЗН.	ПСЕВДОНІМ
ра- ціо- наль- ність	логіка	сенсорика	екстраверсія	ЛСЕ	Холмс
			інтроверсія	ЛСІ	Максим
		інтуїція	екстраверсія	ЛЕЕ	Джек
			інтроверсія	ЛІІ	Декарт
	етика	сенсорика	екстраверсія	ЕСЕ	Гюго
			інтроверсія	ЕСІ	Драйвер
		інтуїція	екстраверсія	ЕІЕ	Гамлет
			інтроверсія	ЕІІ	Д-р Ватсон
ірра- ціо- наль- ність	сенсорика	логіка	екстраверсія	СЛЕ	Македонський
			інтроверсія	СЛІ	Габен
		етика	екстраверсія	СЕЕ	Цезар
			інтроверсія	СЕІ	Дюма
	інтуїція	логіка	екстраверсія	ІЛЕ	Дон-Кіхот
			інтроверсія	ІЛІ	Бальзак
		етика	екстраверсія	ІЕЕ	Гекслі
			інтроверсія	ІЕІ	Єсенін

Рекомендована література

(основна)

1. Анастаси А. Психологическое тестирование / А. Анастаси. – М.: Педагогика, 1982.
2. Бурлачук Л.Ф. Психодіагностика / Л.Ф. Бурлачук. – СПб.: Питер, 2002. – 352 с.
3. Бурлачук Л.Ф. Словарь-справочник по психодіагностике / Л.Ф. Бурлачук, С.М. Морозов. – СПб.: Издательство «Питер», 2000. – 528 с.
4. Бьюль А. SPSS: искусство обработки информации / А. Бьюль, Р. Цефель. – СПб.: ООО ДиаСофтЮП, 2001. – 608 с.
5. Задачи и методы профессиональной психодіагностики / под ред. Ю.В. Войтко, Ю.З. Гильбуха. – К.: Вища школа, 1981. – 94 с.
6. Ильин Е.П. Мотивы и мотивация. – СПб.: Питер, 2000. – 547 с.
7. Комінко С. Кращі методики психодіагностики / С. Комінко, Г. Кучер. – Тернопіль: 2004. – 256 с.
8. Корольчук М.С. Психодіагностика: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / М.С. Корольчук, В.І. Осьодло; [за заг. ред. М.С.Корольчука]. – К.: Ельга, Ніка-Центр, 2004. – 400 с.
9. Крайг Г. Психология развития / Г. Крайг. – СПб.: Питер, 2002. – 992 с.
10. Моргун В.Ф. Основы психологічної діагностики: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / В.Ф. Моргун, І.Г. Тітов. – К.: Видавничий Дім «Слово», 2009. – 464 с.
11. Основы психодіагностики (учебное пособие для студентов пед. вузов) / под. ред. А.Г. Шмелева. – Ростов-на-Дону: Феникс, 1996.
12. Практикум по общей, экспериментальной и прикладной психологии / В.Д. Балин, В.К. Гайда, В.К. Гербачевский и др. под общей ред. А.А. Крылова, С.А. Маничева. – СПб.: Питер, 2006.
13. Практикум по психодіагностике. Дифференциальная психометрика / под ред. В.В. Столина, А.Г. Шмелева. – М., 1992.
14. Психодіагностика и психокоррекция / под ред. А.А. Александрова. – СПб.: Питер, 2008.
15. Психологическая диагностика: учебник для вузов / под. ред. М.К. Акимовой, К.М. Гуревича. – СПб.: Питер, 2008.
16. Психологія : підручник / Ю.Л. Трофімов, В.В. Рибалка, П.А. Гончарук та ін.; [за ред. Ю.Л. Трофімова]. – 2-ге вид., стереотип. – К.: Либідь, 2000. – 558 с.
17. Собчик Л.Н. Психология индивидуальности. Теория и практика психодіагностики / Л.Н. Собчик. – СПб.: Речь, 2003. – 622 с.
18. Хьелл Л. Теории личности / Л. Хьелл, Д. Зиглер. – СПб.: Питер, 2003. – 608 с.
19. Шмелев А.Г. Психодіагностика личностных черт. – СПб.: Речь, 2002.

This image shows a full page of blank, lined paper. It features approximately 28 horizontal black lines spaced evenly across the page, typical of notebook paper. The lines are thin and extend from the left edge to the right edge. There are no margins, text, or other markings on the page.